Aleksandar
Hemon

EVEREST

Bruno'nun sorusu

ROMAN

Türkçesi: Mehmet Harmancı

ALEKSANDAR HEMON

1964'te Saraybosna'da doğdu. 1992'de birazcık bildiği İngilizce'siyle Chicago'ya yerleşti. 1995'te İngilizce olarak yazmaya başladı, sonra *The New Yorker* ve *Best American Short Stories 1999*'da öykülerine yer verildi. Halen Chicago'da, karısı Lisa Stodder'la birlikte yaşıyor.

MEHMET HARMANCI

1932 doğumlu olan Mehmet Harmancı, English High School ve Işık Lisesi mezunu olup, Hukuk Fakültesi'ni yarım bırakmıştır. İlk hikâye çevirileri 1952'de *Varlık* dergisinde basılmış, Yaşar Nabi Nayır'ın teşvikiyle yaptığı ilk çeviri kitabı 1953'te yayınlanmış, 1953'te askerliğini Kore'de Abdi İpekçi ve Can Yücel'le birlikte tercüman olarak tamamlamış, askerlik dönüşünde *Milliyet Gazetesi*'nde hikâye çevirileri yayınlanmış, 1965'te Köprü Yayınları'nı, 1973'de Tarık Dursun K. ile birlikte Koza Yayınları'nı kurmuştur. 1990'da emekli olana kadar da özel bir kuruluşta yöneticilik yapmıştır. *Bruno'nun Sorusu*, Everest Yayınları'ndan *Ayna Korkusu*, *Selâhaddin'in Kitabı*, *Taş Kadın*, *Nar Ağacının Gölgesi* gibi çevirileri de yayınlanan Mehmet Harmancı'nın 380. (üç yüz sekseninci) çevirisidir.

ALEKSANDAR HEMON

Bruno'nun Sorusu

Türkçesi:
Mehmet Harmancı

§

Çağdaş Dünya Edebiyatı **24**

Bruno'nun Sorusu
Aleksandar Hemon

Kitabın özgün adı
The Question of Bruno
Doubleday, Random House, 2000

Kapak tasarım: Mithat Çınar
İngilizce'den çeviren: Mehmet Harmancı
Yayına hazırlayan: Pınar Savaş
Son okuma: Nurhan Doğmuş

© 2000, Aleksandar Hemon
© 2001; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Akçalı Ajans aracılığıyla Everest Yayınları'na aittir.

Birinci Basım: Nisan 2001
ISBN: 975 - 316 - 795 - 4

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

EVEREST YAYINLARI
Çatalçeşme Sokak No: 52/2 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 212 513 34 20-21 Fax: 0 212 512 33 76
e-posta: everest@alfakitap.com
Genel Dağıtım: Alfa, Tel: 0 212 511 53 03 Fax: 0 212 519 33 00

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

TEŞEKKÜRLER

Bruno Operasyonu, editörlerin en serti ve aynı zamanda önemli bir istihbarat kaynağı olup, benim değişen kimliklerimle sabırla başa çıkabilen karım Lisa Stodder'in desteği ve sabrı olmasaydı asla yazılamazdı.

New York grubunun başı olan Ajan Nicole Aragi ve Sean McDonald, Operasyon'un New York bölümünün tamamlanmasında çok yardımcı olmuşlardır.

Chicago ajanları Reg Gibbons ve Stuart Dybek benden güvenlerini esirgememişlerdir. Operasyon'un Chicago bölümü bazı çevrelerde Boyun Eddie olarak bilinen Edwin Rozic ve özel futbol takımından Herman Layover olmasaydı gerçekleşemezdi. Sıkıntılı zamanlarımda güvenli bir ev sağlayan George Jurynec ve Ukie'le-

re de özel olarak teşekkür etmek isterim.

Tehlikeli görevleriyle dünyanın dört bir yanına dağılmış Saraybosna ajanları, Bruno Operasyonu'nun başarısına koşulsuz olarak inanmışlardır. Gusa ve Veba olmasaydı, değil Bruno, ben bile olamazdım. Omlandski programı ve Dani ile eğitilmiş Saraybosna ajanları grubu, özellikle Zrinka, Pedja, Zoka, Senad, Herr Wagner, Drug Tito ve (her şeyin ardında olan) Gazda Boro Kontic, yanlış bilgilendirme ve propaganda mucizeleri yaratmıştır. Semezdin Mehmedinoviç'in bilgeliği, genç edebiyat ajanına moral ve ruhsal rehberlik sağlamıştır.

Son olarak göçebe Hemon aşireti beni sıkıntılı zamanlarda korumuşlar, annemle babam Peter ve Andja, kızkardeşim Kristina, beni Bruno Operasyonu sırasında besleyen balı, börekleri ve sevgiyi sağlamışlardır.

İçindekiler

Adalar 1

Alphonse Kauders'in Yaşamı ve Eserleri 21

Sorge, Casus Ağı 37

Akordeon 73

Hoş Sözler Değiştokuşu 79

Madeni Bir Para 101

Kör Josef Pronek & Ölü Canlar 121

Hayatın Taklidi 189

Saraybosna ve
Karım için...

BRUNO'NUN SORUSU

ADALAR

1

Sabah şafak sökerken kalktık. Yumurta sarısını andıran güneşe aldırmayıp, bavullarımızı lacivert Austin'imize yükledik ve doğruca kıyıya yöneldik. Saraybosna'nın eteklerinde yalnızca bir mola verdik, o da ben sıkıştığım için işeyebileyim diye. Bütün yol boyunca komünist şarkıları söyledim: Mezarlar arasında ölü oğullarını arayan yaslı analar hakkında şarkılar; bir lokomotif gibi çelikten ve buharlar fışkırtan devrim hakkında şarkılar; ölen yoldaşlarını gömen grevci madenciler hakkında şarkılar. Kıyıya vardığımızda sesim fena halde kısılmıştı.

2

Sandaletlerimi çıkarır çıkarmaz tabanlarımı yakan uzun,

taş iskelede bekledik gemiyi. Hava deniz ozonu, yorgunluk ve iskelenin ucunda dizilip fotoğraf çektiren, daha şimdiden yağlanmış ve kızarmış Alman turistlerden gelen hindistancevizli güneş yağı kokusuyla boğucuydu. Önce ufuk çizgisi üzerindeki incecik duman sütununu, sonra da çocukların yaptıkları resimlerdeki gibi hafifçe yana yatmış olan geminin büyüyerek yaklaştığını gördük. Başımda yedi cücenin yedisinin de resmedildiği yuvarlak, hasır bir şapka vardı. Şapka yüzüme kısa, benek benek bir gölge düşürüyordu. Büyüklere bakmak için başımı kaldırmak zorundaydım. Aksi takdirde boğum boğum dizlerini, gömleklerinde büyüyen ter lekelerini ve baldırlarındaki sarkmış et kıvrımlarını görüyordum. Almanlardan biri, yaşlı, kemikli bir adam, dizleri üstüne çöküp iskeleden aşağı kustu. Kusmuğu su yüzeyine çarptı, sonra saklambaç oyununda ebeden kaçan çocuklar gibi farklı yönlere dağıldı. Dalgalarla hareket eden, kestane ve toprak rengi kusmuk adasının altında alüminyum bir balık sürüsü, toplanıp aceleci hareketlerle kusmuğu didiklemeye başladılar.

3

Tekne tam bir dökünüydü. Çelik merdivenleri kat kat soyuluyordu, trabzanlardan insanın kolayca elini kesebileceği ince pas yaprakları kalkıyordu. "Hoşgeldiniz," diyen, tıraşı uzamış adamın üzerindeki tişörtte, yılanı andıran dumanıyla dalgalar üzerinde yalpalayan ve üzerinde bir gemi, U-gülüşlü ve iki noktalı gözlü bir güneş vardı. Biz üst güverteye çıktık; tekne soluk soluğa ve geğirerek, alçak dalgaları üzerinde sıçramaya başladı. Yol kenarında kaza yapmış bir araba dizisini andıran küçük adaların önünden geçerken anne babama, "Bu Mljet mi?" diye soruyordum, onlar da "Hayır," diyorlardı. Vahşi bir yangının yalayıp yuttuğu, taş kesmiş adalarının birinin ardından çıkan sert bir rüzgâr, şapkamı başımdan kaptığı gibi alıp denize uçurdu. Saçlarım kafatasıma bir miğfer gibi yapış-

mış olarak şapkanın salına salına gidişine bakarken, onu bir daha asla göremeyeceğimi anladım. Zamanda geriye gitmeyi, nereden çıktığı belirsiz rüzgâr yüzüme çarpmadan önce şapkamı tutuyor olmayı istedim. Gemi şapkadan uzaklaştı, şapka sümük yeşili denizde bej renkli bir lekeye dönüştü. Ağlamaya başladım, hıçkıra hıçkıra uyuyakalmışım. Uyandığımda gemim rıhtıma yanaşmıştı, Mljet adasındaydık.

4

Julius Amca yanağıma aksi ve ıslak bir öpücük kondurdu; onun ağzının köşesi benim ağzımın köşesine dokununca, dudağımın üstünde bir tükürük noktası bıraktı. Dudakları yumuşacıktı, tıpkı salyongozlar gibi; arkalarında onları destekleyen hiçbir şey yoktu sanki. Rıhtımdan uzaklaşırken bize dişlerini evde unuttuğunu söyledi ve sonra da, sanki doğru söylediğini kanıtlamak istercesine, sırıtarak kızıl lekeli pembe dişetlerini gösterdi bana. Çam kolonyası kokuyordu, ama içinden bir yerlerden sanki bir çürümüşlük ve küf kokusu da sızıyor, kolonyanın kokusuna karışıyordu. Bunun üzerine başımı annemin eteğine sakladım. Onunsa burnundan gelen bir sesle güldüğünü duydum. Hemen arkasından, "Eve dönelim, lütfen!" diye bağırdım.

5

Sıcağı daha da beter arttıran, dönemeçli ve engebeli bir yokuştan yukarı doğru çıkmaya başladık. Julius Amca'nın sandaletleri insanı uyuşturan bir tempoyla tıkırdıyordu; ayakta uyuyacaktım neredeyse. Yolun kıyısında yeşilliği olmayan, sık bir çalılık uzanıyordu. Julius Amca bize eskiden adada bir sürü zehirli yılan olduğunu, insanların bu yüzden hep uzun çizmelerle dolaştıklarını, yılan sokmasının neredeyse sivrisinek sok-

ması kadar sıradan olduğunu anlattı. Adadaki herkesin, zehirin yayılmaya başlamasından önceki o bir an içinde, sokulan et parçacığını kesip atmayı bildiğini söyledi. Yılanlar tavukları ve köpekleri öldürüyorlardı. Dediğine göre, bir keresinde süt kokusuna gelen bir yılan, uyuyan bir bebeğin üzerine çöreklenmişti. Sonra biri firavun sıçanının varlığını ve bunların yılanları ne büyük bir keyifle öldürdüklerini duymuştu. Bunun üzerine hemen Afrika'ya birini göndermişler, adamın getirdiği sıçan sürüsünü adaya salıvermişlerdi. Öyle çok yılan vardı ki, firavun sıçanları cennete düşmüşlerdi sanki. Yılanların tıslamalarından, sıçanların çığlıklarından ve çalılıklar arasındaki boğuşmadan başka bir ses duymadan kilometrelerce yürüyebilirdin. Ama sonra sıçanlar yılanların tümünü öldürmüşler ve öylesine üremişlerdi ki, ada bu kere onlara dar gelmeye başlamıştı. Derken tavuklar ortadan kaybolmaya başladı, sonra da kediler. Kuduz sıçanlardan söz ediliyordu, hatta bu çılgınca üremenin sonucunda canavar sıçanlar doğduğu söylentileri yayılmıştı. Ada halkı şimdi de sıçanlardan nasıl kurtulacaklarını düşünmekteydi. Tıpkı devrim gibi, bir felaketin ardından öteki, dedi amcam. Yaşam bir sürü kötülüğün art arda gelmesinden başka bir şey değil, dedi ve sonra durup, sol sandaletinin içinden bir taş çıkardı. Sanki haklılığının reddedilemez kanıtını elinde tutuyormuş gibi küçük gri taşı gösterdi bize.

6

Amcam kapıyı açınca, çevresinde nöbetçiler gibi dizilmiş domates fideleri olan, küçük ama düzenli bir bahçeye girdik. Karısı (bize eliyle göstermişti) avluda duruyordu. Yüzü, ortasında küçük, tombul bir patates olan ekmek somununu andırıyordu, kollarını göğsünde kavuşturmuştu, baldırları patlama durumuna gelmiş damarlarla ve berelerle doluydu, ayak bilekleri şişmişti. Ayakları çıplaktı, iri parmakları sanki birbirlerinden iğrenerek kaçınıyorlarmış gibi çarpıktı. Kadın başını

avuçlarının arasına aldı, kafamı yukarı çevirip ağzını ağzının üstüme yapıştırarak dudaklarımda kalın, sıcak bir tükürük tabakası bıraktı. Ağzımı hemen omzuma sildim. Adı, Lyudmilla Yenge'ydi.

7

Evin yan tarafındaki dik basamaklı, trabzanın kenarında ellerinde mumlar tutan hizmetkârları andıran çiçek saksılarının dizili olduğu beton merdiveni canlı adımlarla tırmanan anne babamı izleyerek, plastik plaj oyuncaklarıyla dolu torbamı peşim sıra sürükledim.

8

Oda lavanta, sivrisinek spreyi ve temiz, yeni ütülenmiş çarşaf kokuyordu. Karşı duvarda uçaktan çekilmiş yüksek bir ada fotoğrafı (sağ alt köşede Mljet yazıyordu), öteki duvarda da Yoldaş Tito'nun gülümseyen bir siyah-beyaz fotoğrafı asılıydı. Pencerenin altında yerde sivrisinek ölüleri, şurada burada bir iki yeşil parıltılı sinek ve arı, hâlâ faka basmış bir ifadeyle yatmaktaydılar. Onlara doğru yürüdüğümde hareketimin yarattığı hava akımı yüzünden, sanki bir başka bir sürprizden kendilerini kollamak için geri çekiliyorlarmışcasına kıpırdadılar.

9

Yatağa uzanıp Mljet resmine bakarak, kıpırdayan perde kanatlarının seslerine kulak verdim. Resim-adanın üst tarafında, birbirlerine dokunan iki uzun göl ve göllerden birinin içinde bir ada daha vardı.

10

Uyandığımda gece, ağustos böceklerinin hiç ara vermeyen cırcırlarıyla doluydu. Sanki adanın bir motoru vardı da sürekli homurdanıyordu. Herkes dışarıda, kafesten yukarı yükselen sarmaşığın altındaki masanın çevresinde oturuyordu. Kara şarap dolu, uzun boyunlu bir sürahi merkezini belirler gibi masanın tam ortasındaydı. Julius Amca konuşuyor, ötekiler gülüyorlardı. Amcam gözlerini irileştiriyor, yumruğunu ileri uzatıp açıyor, o zaman işaret parmağı annemle karısı arasında bir yeri gösteriyordu; el sonra yine yumruğa dönüşüyor, ama parmak tekrar ortaya çıkıp sanki telgrafla bir mesaj iletirmiş gibi masanın kenarına vuruyordu. Amcam bundan sonra susup ilk haline geri dönüyor ve onların gülüşlerini seyrediyordu.

11

Julius Amca şöyle diyordu: "Bosna'ya arıcılığı biz getirdik. Ukraynalılar gelmeden önce yerli halk arılarını çamur ve samandan yaptıkları kovanlarda tutarlar, bal istedikleri zaman hayvanları kükürtle öldürürlerdi. Büyükbabamın Bosna'ya geldikten üç yıl sonra elli kovanı vardı. Ölmeden önce uzun bir hastalık geçirmişti. Öldüğü gün arıların yanına götürülmesini istedi ve oraya götürüldü. Kovanların yanında uzun uzun oturdu ve sular seller gibi gözyaşı döktü. Sonra kendisini yatağına taşıdılar ve bir saat sonra da öldü.

"Ölüm nedeni neydi?" diye sordu Lyudmilla Yenge.

"Dizanteri. İnsanlar o zaman hep dizanteriden ölürlerdi. Sıça sıça ölürlerdi."

12

Aşağı inip susadığımı söyledim. Lyudmilla Yenge sağ tara-

fımdaki karanlık köşeye gitti -ortalık birden aydınlandı-, orada kocaman tahta kapaklı beton bir kutu gördüm. Yengem kapağı kaldırıp teneke bir kupa aldı ve kolunu delikten içeri soktu. Su deposunun (depoydu çünkü) yanına gidip baktım. Karşı duvarda beyaz bir sümüklüböcek vardı. Bizim ani varlığımızla donmuş muydu, yoksa yukarı doğru mu ilerliyordu, kestiremedim. Sırtındaki çiy parlıyor ve hayvan kesilmiş bir dili andırıyordu. Lyudmilla Yengeme baktım, ama o bir şey fark etmemiş gibiydi. Bana kupayı uzattı, bense başımı sallayarak, zaten bulanık görünen suyu içmeyi reddettim.

Bunun üzerine bana bir dilim soğuk karpuz getirdiler; onu uykulu gözlerle çiğnemeye başladım. Julius Amca, "Şu haline bak!" dedi. "Suyu içmek istemedin! Çıldıracak kadar susamış olsan ve sudan başka bir şey düşünemesen, su da olmasa ne yapardın? Kaç yaşındasın sen?"

"Dokuz," dedi annem.

13

Julius Amca bize Arkhangelsk kampındayken Stalin'le parlamentosunun, okula sürekli olarak geç kalanların ya da mazereti olmadan birkaç gün gitmeyenlerin, kamplarda altı ay ile üç yıl arasında bir cezaya çarptırılmasını sağlayan bir yasa çıkardıklarını anlattı. Böylece 1943'te kamp birdenbire benden biraz büyük, on iki, on beş yaşında çocuklarla dolmuş. Bu çocuklar kampta ne yapacaklarını bilemediklerinden, mahkûmlar en güzellerini yanlarına almışlar, beslemişler ve bilirsiniz ya -ben bilmiyordum- kullanmışlar. Oradaymışlar işte. Sinek gibi ölüyorlarmış, çünkü hava çok soğukmuş. Sıcak tutan giysilerini kaybetmişler, paylarına düşen azıcık yiyeceğe ve suya sahip çıkamamışlar. Sadece koruyucuları olanlar sağ kalabiliyormuş. Vanyka adında, on iki yaşlarında, bir deri bir kemik, sarı saçlı, mavi gözlü bir çocuk varmış. Kendinden zayıfların

yiyeceklerini çalarak, kendini çeşitli koruyuculara peşkeş çekerek ve nöbetçilere rüşvet vererek hayatta kalmayı başarmış. Bir keresinde bazı mahkûmlarla birlikte votka içtikten sonra şöyle bağırmış: "Verdiğin mutlu çocukluk için sana şükürler olsun, Vozhd!" Ve sonra da olanca sesiyle: "Verdiğin mutlu çocukluk için sana şükürler olsun, Stalin!" Ve çocuğu, silahlarının dipçikleriyle dövüp götürmüşler.

14

"Çocuğa bu hikâyelerle işkence edip durma. Bir daha hiç uyuyamayacak."

"Hayır, bırak dinlesin, bunları bilmesi gerek."

15

Julius Amca'yı daha sonra başka bir kampa, oradan bir ötekine göndermişlerdi. Aradan ne kadar zaman ve kaç kamp geçtiğini bilemeden, birden kendini Sibirya'da bulmuştu. Bir bahar mevsiminde yaptığı iş, buzları çözülen toprakta mezar kazmak, ölüleri büyük bir arabayla taşıyıp mezara doldurmaktı. Her mezara elli ölü gömülüyordu. Kimi zaman kotasını doldurmak ve mezarda yer açabilmek için ölülerin üstüne çıkıp tepinirdi. Kocaman çizmeleri vardı ayağında. Bir keresinde kendisine hücrede bir ölü olduğunu söylemişler, o da el arabasıyla gidip cesedi almıştı. Arabayı mezara doğru iterken ceset, "Bırakın öleyim! Bırakın öleyim!" diye inlemişti. Öylesine korkmuştum ki, neredeyse ben oracıkta ölüverecektim. O hâlâ, "Bırakın öleyim! Yaşamak istemiyorum!" diye inliyordu. Arabayı bir barakanın arkasına çekip adamın üzerine eğildim. Adam bir deri bir kemik kalmıştı, dişleri ve kulağının biri yoktu. Vanyka'ydı bu! Tanrım, o kadar yaşlı görünüyordu ki! Ona sakladığım bir parça ekmeği verdim ve kendisini hatırladığımı söyledim. O da bana şunları anlattı.

16

Onu götürüp günlerce hırpalamışlar ve her türlü kötülüğü yapmışlar. Sonra başka bir kampa götürmüşler. Orada da her şeye rağmen aklından geçeni söylemekten vazgeçmediği için başına gelmeyen kalmamış. Kendisinden daha zayıf olanların eşyalarını çalıyormuş ve hâlâ ondan hoşlanan adamlar varmış. Bir iskambil oyununda kaybettikten sonra bir Yahudiyi öldürünce iyice ün yapmış. Sonra başkalarını da öldürmüş. Kötü, çok kötü şeyler yapmış ve ayakta kalmayı başarmış, ama çenesini hiç tutamıyormuş. Bu yüzden onu kötünün de kötülerini tuttukları adaya göndermişler. Burada en yakın nöbetçi elli kilometre ötedeki kıyıdaymış. Mahkûmların kuduz köpekler gibi birbirlerini soyup öldürmelerine göz yumuluyormuş. Nöbetçiler ayda bir kere gelip yiyecek bırakıyorlar, ölüleri sayıyorlar ve denizin ötesindeki kışlalarına dönüyorlarmış. Vanyka ile iki mahkûm bir gün başka birkaç mahkûmu öldürmüşler, onların yiyecek ve giyeceklerini almışlar ve yayan olarak karşı kıyıya gitmeye karar vermişler. Çok soğuk bir kış yaşandığı için çamlar her gün kibrit çöpü gibi çatlıyorlarmış-eğer nöbetçileri atlatırlarsa donmuş boğazı aşabileceklerini düşünüyorlarmış. Ama yollarını kaybetmişler, yiyecekleri tükenmiş. Vanyka ile mahkûmlardan biri, gözleriyle anlaşarak üçüncüsünü öldürmeyi kararlaştırmışlar. Ve bunu yapıp adamın etini yemişler ve yürümeye devam etmişler. Yürümüşler, yürümüşler. Vanyka daha sonra ötekisini de öldürüp yemiş. Ancak köpekli nöbetçiler izini bulup onu yakalamışlar ve sonunda tek başına hücreye atmışlar. Benim mezar kazdığım yerde. Orada ne kadar kaldığını bilmiyordu. Tek istediği ölmekti; başını duvarlara vuruyor, dilini yutarak kendini boğmaya çalışıyordu. Yemek yemeyi reddediyordu, ama onu zorla besliyorlardı; biraz daha yaşayıp acı çekmesi için. "Bırakın öleyim!" diye durmadan bağırıyordu.

17

Julius Amca susunca kimse konuşmaya cesaret edemedi. Ama ben, "Sonra ne oldu?" diye sordum.

Julius Amca beni görmek istemediğini belirten bir şekilde elini sallayarak, "Öldürüldü," dedi.

18

Uyandığımda nerede ya da kim olduğumu bilmiyordum, ama sonra Mljet'in resmini gördüm ve tanıdım. Kalktım, hiçliğimden çıkıp henüz başlamakta olan güne girdim. Dışarıda köreltici bir parlaklık vardı, uzaklardaki sahilin sesini duyuyordum: dalgaların utangaç fısıltıları, kaynağı belirsiz müziğin yankıları, motorlu teknelerin patpatları, çocuk çığlıkları, küreklerin sudaki tempolu şapırtısı. Merdivenlerdeki çiçeklerin üzerinde uçuşan arıların yanından dikkatle geçtim. Sarmaşıkların ağı andıran gölgesi altında kahvaltı hazırdı: Bir tabak dumanları tüten haşlanmış yumurta, buharı yükselen bir fincan, ayna gibi bir çelik tepsi üzerinde birbirlerine devrilmiş domino taşları gibi dayanan yedi dilim ekmek. Taş zeminli avluya yayılan gölgeleri saymazsak, ortalıkta kimsecikler yoktu. Oturup sütlü kahvemi karıştırdım. Anafora kapılmış, sırtının üstünde dönüp duran ölü bir arı vardı içinde. Giderek yavaşladı ve sonunda istemeyerek durdu.

19

Kahvaltıdan sonra çalılıklar arasında bir tüneli andıran toprak patikadan aşağı inerdik. Ben mavili beyazlı Nivea şişme deniz topumu taşırdım; kimi zaman top elimden kayar, ağır çekimdeymiş gibi önümüzde zıplardı. Çalılar arasında bir kıpırtı, belki de bir yılan duyardım. Sonra sesler artar, ben de firavun faresinin yılanı öldürdüğünü, aralarındaki kanlı savaşı, kıvra-

nan yılanı, kafasını koparmaya çalışan fareyi hayal ederdim. Tıpkı televizyonda *Survival*'da gördüğüm gibi. Vahşi bir firavun faresinin meraklı bir çocuğa karşı neler hissedeceğini bilemediğim için anne babamın yanıma gelmelerini beklerdim. Kim bilir, belki çocuğun kafasını da koparmak isteyebilirdi.

20

Taşlık kıyıya, iki gölü ayıran su bendinin yakınlarına vardık. Yüzmeme izin verilmeden önce yere yayılan havlunun üzerinde oturmak zorundaydım. Solumda genellikle buruşuk derili, yüzüne bir casusluk romanı örtmüş, göğsü beyaz kıllarla kaplı, göbeği belli belirsiz inip kalkan, göbek deliğinin çevresinde metal yeşili iri bir sinek dolanan bir adam olurdu. Sağda hasır şapkalı ve bol pantolonlu, birbirlerinin tıpatıp benzeri iki yaşlı adam, kabarmış hamuru andıran memeleri tahtanın üzerine sarkarak, tam bir sessizlik içinde satranç oynarlardı. Biraz ileride üç çocuk olurdu. Anneleri olması gereken bir kadının çevresinde, havluları üzerinde otururlar, kadın da onlara domates ve üzerine tereyağı sürülmüş ekmek dilimleri dağıtırdı. Çocuklar ekmeklerini ve domateslerini aynı anda ısırırlar, uzun uzun çiğnerlerdi. Domates suyu çenelerinden akar, çocuklar buna aldırmazlar, ama yemekleri bitince anneleri yüzlerini lekeli beyaz bir bezle silerdi.

21

Annem sonunda yüzebileceğimi söyleyince, ayaklarımı acıtan çakıl taşlarının üzerinde yürür, sığlığa girerdim. Çevremde yüzen denizanalarını görürdüm. Dipteki taşlar kaygan yosunlarla kaplı olurdu. Bir süre duraksadıktan sonra kendimi suya atardım ve soğuğun yarattığı şok nedeniyle bedenimi, derimin benimle dünya arasındaki sınır olduğunu hissederdim. Sonra

dalgalanan suyun içinde memelerime kadar ayağa kalkar ve anne babama el sallardım. Onlar da, "Sadece beş dakika!" diye bağırırlardı.

22

Kimi zaman berrak suyun dibinde kayan balıklar görürdüm. Bir keresinde gümüş karınları ve sivri iğne burunlarıyla minyatür kılıçbalıklarını andıran bir balık sürüsü gördüm. Hepsi bir tek balıkmış gibi hareket ediyorlardı, beni görünce durdular ve yüzlerce küçük göz, korkulu bir şaşkınlıkla iri iri açıldı. Sonra ben göz kırptım, onlar da kaçıp gittiler.

23

Güneş batarken yokuş yukarı yürüyerek eve döndük. Her şey gölgelere bürümüştü, arada sırada yerden bir mızrak gibi yükselen incecik, altın renkli bir ışık huzmesi görüyorduk. Ağustos böcekleri cırlamalarını sürdürüyorlar, toprağın sıcaklığı yoldaki kuru çam iğnelerinin kokusunu arttırıyordu. Patikanın bir süredir uzun çamların gölgesinde kalmış bir yerine girdim ve ani serinlikte omuzlarımın ne kadar yanmış olduğunu hissettim. Başparmağımı omzuma bastırıp kaldırınca soluk bir gölge belirdi, sonra ağır ağır küçülerek yerini yine kızıllığa bıraktı.

24

Çoğunu eline sardığı bir kayışa Alman çoban köpeği bağlamış bir adam vardı. Köpek, alçak bir taş duvar kalıntısına sırtını vermiş bir sıçanın üzerine atlamaya çalışıyordu. Köpeğin çeneleri sıçanın burnunun hemen dibinde açılıp kapanırken adam köpeği geri çekti. Sıçanın tüyleri diken diken olmuştu; ürkütücü görünmek için dudaklarını germiş, dişlerini ortaya

çıkarmıştı, ama ben onun deli gibi korkmuş olduğunu biliyordum. Gözlerinde kötü çıkmış renkli fotoğraflarda flaşa bakan insanların gözlerindeki parıltıyı andıran bir kızıllık vardı. Köpek hırlıyor ve havlıyordu; pembe kahverengi dişetlerini, çenelerinden sızan kana susamış salyalarını görebiliyordum. Adam köpeği bırakınca, homurtular, çığlıklar duyuldu. Adam köpeği geri çekti. Sıçan sırtüstü yatıyordu artık; zararsız olduğunu göstermek istermiş gibi pençelerini iki yana uzatmıştı, gözbebekleri gözlerinin kenarlarına kadar şaşkınlıkla irileşmişti. Göğsünde bir delik vardı -köpek bir parçasını koparmış olmalıydı-; yüreğini gördüm, küçük kırmızı bir domatese benziyordu, hıçkırır gibi sarsılıyordu; yavaşladı, giderek yavaşladı, atışların arasındaki süre uzadı, sonra da durdu.

25

Alacakaranlıkta yürürken sandaletlerim çam iğneleriyle doluyor, arada sırada durup onları boşaltıyordum. Çalılıklar arasında uçuşan binlerce ateşböceği sanki bizim resimlerimizi çeken gizli peri fotoğrafçılarmış gibi bir yanıp, bir kayboluyorlardı. "Aç mısın?" diye sordu annem.

26

Sarmaşıkların altına, tombul bir bal kavanozuyla turşu tabağının çevresinde otururduk. Julius Amca bala bir turşu batırırken bir sürü arı kavanozdan havalanıp masanın üzerinde döndü. Ben parmağımı kavanoza daldırır, incelen bal ipliğini çıplak bacaklarıma damlatmadan ağzıma götürmeye çalışır, ama hiç beceremezdim.

Kimi zaman öğle yemeği saatinde Julius Amca beni arı kovanlarına götürürdü. Üzerine beyaz bir tulum geçirir, başına tül peçesi göğsüne kadar inen beyaz bir şapka yerleştirir, tam

bir geline benzerdi. Sonra arıları kovalamak için yaktığı bir bez parçasını tutmamı isterdi. Bana hiç sesimi çıkarmamamı, kıpırdamamamı, hatta gözlerimi bile kırpmamamı tembih ederdi. Elimde dumanı tüten paçavra olduğu halde Amca'nın arkasında durur, başımı uzatıp bakardım. Bir kovanın kapağını sanki adayı uyandırmaktan korkuyormuş gibi dikkatle kaldırır ve vızıltı bir toz bulutu gibi havalanıp çevremize yerleşirdi. Amcam çerçeveler arasındaki balmumunu kazıyıp çerçeveleri birer birer çıkartır ve bana gösterirdi. "Hep çalışırlar, hiç durmazlar," diye fısıldardı. Amcam, sanki orada değilmişim gibi davranırsam arıların bana ilişmeyeceklerini söylediği halde, arıların beni sokmasından korkardım. Korkum giderek artar ve düşündükçe duyduğum huzursuzluk daha da büyürdü. Sonunda dayanamaz, eve koşar, amcamı merdivenlerden seyrederdim. Usta ellerinin ağır ve akıllı hareketleri dışında hiç kıpırdamazdı. Onu sanki zeytin ağaçlarının ve kovanların perdesine yansıtılmış bir gölgeymiş gibi seyrederdim; işini bitirip de bana döndüğünde, peçenin altındaki o tuhaf, sakin gülümsemesini seçerdim.

27

Annemle babam arkada, ayakları ılık sintine suyunun içinde, arkada oturuyorlardı; ben sandalın burnundaydım, ayaklarımı aşağı sarkıtmıştım, Julius Amca da küreklerdeydi. Gölün yüzeyi belli belirsiz bir dalgayla yükselince, ayaklarım nane yeşili suyun serinliğine dalıyordu. Gacırdayıp şapırdayan küreklerin ezgisi eşliğinde göl adasına doğru gidiyorduk. Adada küçük, boş pencereleri olan, taş bir bina vardı. Binanın önünde de çarpık zeytin ağaçları. Julius Amca kayığı küçük ve ıssız iskeleye yanaştırdı. Ben çıkarken ayağım kaydı, ama Julius Amca elimi tuttu; bir an çırpıntılı gölün, şişmiş bir ekmek somunuyla, yüzeye yapışmış bir dergi sayfasındaki gülümseyen bir kadın resminin üzerinde asılı kalır gibi oldum.

28

Julius Amca, "Bu göller on altıncı yüzyılda korsanların sığınağıydı," dedi. "Ganimetlerini burada saklarlar, rehinelerini buraya getirirler, eğer kurtarmalık alamazlarsa bu taş binada işkence ederek öldürürlerdi. Anne babaları kurtarmalıklarını ödemediği için et çengellerine astıkları üç çocuğun hortlaklarının hâlâ burada dolaştığı söylenir. Burası daha sonra bir manastır oldu, ama kimileri rahibelerin bile rahibe olmayıp, cadı olduklarına inanırlardı. Daha sonra Almanların cezaevi oldu. Şimdi bir oteldir, ama hemen hemen hiç müşterisi yoktur."

29

Büyük bir taş zeminli salonun çınlayan serinliğine girdik. Ortada bir resepsiyon masası vardı ama arkasında kimse yoktu. Anahtarların konulduğu numaralı gözlerin üstünde ise gülümseyen bir Tito resmi asılıydı. Sonra uzun bir tünelden, ardından da herkesin başını eğmek zorunda kaldığı alçak bir kapıdan geçip, hücreyi andıran penceresiz bir odaya girdik. ("Burası bir rahibe hücresiydi," diye fısıldadı Julius Amca). Daha sonra da yemekhaneye gittik (yine dizlerini kırmak ve başlarını eğmek zorunda kalmışlardı). Uzun ahşap maşalar ve üzerlerinde iki sıra tabak çanak vardı. Oturup garsonun gelmesini bekledik. Julius Amca'nın arkasındaki duvarda, yeni bir kurşunkalem boyunda şeker sarısı bir kertenkele vardı. Kertenkele bize hiç kırpmadığı mermer gözleriyle bakarken şaşkınlığı belli oluyordu. Sonra da yukarı doğru yönelip, karanlık pencerelerden birine doğru tırmandı.

30

Julius Amca bize şunları anlattı:
"Otuzlu yıllarda Moskova'da öğrenciyken dünyanın en yaş-

lı adamını gördüm. Biyoloji dersinde kocaman bir amfideydik. Yüzlerce sıra, binlerce öğrenci vardı. Yürüyemeyen yaşlı bir adam iki yoldaşın arasında getirildi. Adam, kollarını yoldaşların omuzlarına atmış, ayakları yerden kesilmişti. Onun Kafkaslar'da bir yerden geldiğini ve yüz elli sekiz yaşında olduğunu söylediler. Bebek gibi kıvrılmıştı. Onu kürsünün üzerine yan yatırdılar, ama adam bebek gibi ağlamaya başlayınca eline bir oyuncak verdiler, sanırım bir oyuncak kediydi, yine de çok gerilerde oturduğum için pek emin değilim. Adama sanki bir dürbünün tersiyle bakıyordum. Öğretmen bize yaşlı adamın hep ağladığını, sadece sıvı şeyler yiyebildiğini ve en sevdiği oyuncaktan ayrılamadığını söyledi. Sürekli uyuyormuş, kendi adını bilmiyormuş, herhangi bir şey hatırlamıyormuş. Sadece su, bu-bu falan gibi bir-iki sözcük söyleyebiliyormuş. İşte o zaman, hayatın bir daire olduğunu ve yüz elli sekiz yaşına gelirsen, başladığın yere döndüğünü anladım. Bir köpeğin kuyruğunu kovalaması gibi bir şey, her şey boşuna yani. Yaşıyoruz, yaşıyoruz ve sonunda (beni gösterdi) bu çocuk gibi hiçbir şey bilmiyor ve hiçbir şey hatırlamıyoruz. Yani, bundan sonra yaşamasan daha iyi, evlat. Ölsen bile hiçbir şey fark etmeyecek."

31

Huzursuz rüyalarla geçen bir geceden uyandığımda bavullarımız açıktı, annemle babam buruşuk iç çamaşırlarımızı ve gömleklerimizi içlerine dolduruyorlardı. Julius Amca kafam kadar büyük bir kavanoz getirip babama verdi. Mljet resmine baktı, parmağını gözlere benzeyen ikiz gölün bulunduğu sağ üst köşeye koydu ve "Buradayız," dedi.

32

Güneş henüz tepenin ardından görünmediği için hiç gölge yoktu, her şey sanki incecik bir tülle örtülmüş gibiydi. Dar yoldan aşağı yürürken asfalt soğuk ve ıslaktı. Olta iğnelerini kızıl

galsamelerine geçirdiği balık yığını taşıyan bir adamın yanından geçtik. "Günaydın!" diyerek gülümsedi.

İskelede bekledik. Boyası dökülmüş, burnunda solmuş renklerle *Korsan* yazan hurda bir tekne, açık denize doğru yol alıyordu. Sağ kolunda çapa dövmesi olan bir adam dümendeydi. Üzerinde yırtık bir kırmızı, beyaz fanila, siyah futbolcu şortu vardı; ayakkabıları yoktu, ayakları şiş ve kirliydi. Limana girmekte olan feribota bakıyordu. Feribot neredeyse duracakmış kadar yavaşladı, şato köprüsüne benzer kapağı tok bir ses çıkararak açıldı. Bu, geldiğimiz tekne değildi, ama tişörtünde aynı tekne resmi olan aynı adam yine, "Hoş geldiniz," dedi ve bizi tanımış gibi gülümsedi.

Aynı adaların yanından geçtik. Adalar dev bir geminin arkasından atılmış kocaman, küflenmiş ekmek somunlarına benziyordu. Yakınından geçtiğimiz birinde bir keçi sürüsü gördüm. Keçiler hafif bir şaşkınlıkla bize baktılar, sonra teker teker meraklarını yenip otlamaya döndüler. Fotoğraf makineli bir adam, herhalde bir Alman turist, keçilerin fotoğrafını çekti, sonra makineyi çilli yüzlü, mavi gözlü oğluna verdi. Çocuk fotoğraf makinesini güneşe çevirince adam çocuğu şakayla karışık azarladı. Hem onu, hem de makineyi bize çevirdi, biz de elimizden bir şey gelmeyerek sırıttık.

33

Kıyıdan eve varmamız dört saat sürdü, Saraybosna'ya varana kadar sıcağın farkında olmadan uyumuşum. Eve vardığımızda solgun bitkilerle çiçekler, batmakta olan güneşin turuncusuyla boyanmışlardı. Sulamasını tembih ettiğimiz komşumuz ani bir kalp krizinden öldüğü için çiçeklerin hepsi kurumuştu. Bir haftadır bir şey yememiş olan kedi bir deri bir kemik kalmıştı, açlıktan çıldırmak üzereydi. Ona seslendim ama yanıma gelmedi; artık yumuşatılması mümkün olmayan bir nefretle yüzüme bakıyordu.

ALPHONSE KAUDERS'İN YAŞAMI VE ESERLERİ

Alphonse Kauders 1949 yılında, Zagreb'de, Mühendisler ve Teknisyenler Birliği tarafından yayımlanmış *Ormancılık Bibliyografyası, 1900-1948* adlı çalışmanın yazarıdır. Bu özel bibliyografya ormancılığa ilişkindir. Kitap yetmiş üç gruba ayrılmış olup, 8.800 makale ve tez içerir. Bibliyografik birimler numaralanmış değildir. *Ormancılık Bibliyografyası*'nın yaratıcısı, ormancılığa ilişkin tüm malzemeyi bir ciltte kataloglamış olan ilk kişidir. Yapıtının etkileyici olduğu söylenir.

Alphonse Kauders'in Rex adında bir köpeği vardı ve onun yavrusunu bir ara Josip B. Tito'ya vermişti.

Alphonse Kauders'in esrarengiz bir prostat hastalığı vardı ve bir keresinde, "Sidik çok garip bir şey," demişti.

Alphonse Kauders, Rosa Luxembourg'a, "İzin ver de biraz, sadece biraz gireyim, çok dikkatli olacağım," demişti.

Alphonse Kauders, "Hâlâ buradaysam ne çıkar yani," demişti.

Alphonse Kauders, öğretmen olan babasının tek oğluydu. Yedi tane yedi yaşındaki kıza aynı anda tecavüze kalktığı için akıl hastanesine kapatılmıştı. Babası bir öğretmendi.

Alphonse Kauders, Dr. Joseph Goebbels'e, "Yazmak nafile çabadır. Havanın ya da gazın her bir molekülünü işaretlemek gibi. Hava ya da gaz gözle görülemez, ama işaretlenirse, solunması kolaylaşır," demişti.

Dr. Joseph Goebbels de şöyle demişti: "İyi ama bu gazdan gaza değişir."

Alphonse Kauders, Kral Alexander'ı öldürmekte kullanılan tabancanın sahibiydi.

Alphonse Kauders'in yedi karısından birinin, üç yaşındaki bir çocuk büyüklüğünde bir uru vardı.

Alphonse Kauders, "İnsanlar o kadar çirkindirler ki, nüfus kâğıtlarına fotoğraflarını yapıştırtma yükümlülüğünden kurtarılmalıdırlar," demişti. "Ya da en azından Parti kimliklerine."

Alphonse Kauders bir pornografi edebiyatı bibliyografyası hazırlamayı çok isterdi. Kafasının içinde 3700 pornografik kitap vardı. Ayrıca bir sürü dergi.

Alphonse Kauders'in osuruğundan söz eden Richard Sorge şöyle demişti: "Bunlar insanın yüreğini parçalayan hıçkırıklar

gibidir. Tıpkı dalgalar gibi insanın ruhunun derinliklerinden çıkar ve sonra çok, ama çok yükseklerde kırılırlar."

Alphonse Kauders bir keresinde, penisi yetmiş yedi arı tarafından sokulduğu için yedi gün boyunca dört ayağı üzerinde emeklemek zorunda kalmıştı.

Alphonse Kauders Moskova, Berlin, Marsilya, Belgrad ve Münih fahişelerinin tam bir listesine sahipti.

Alphonse Kauders Başak burcundandı. Ve bakireliği sadece burcundaydı.

Alphonse Kauders hayatında asla saat taşımamıştı.

Alphonse Kauders'in beş yaşındayken evin kilerinde "sistematik bir düzen" yaparak annesini şaşkına çevirdiği söylenirdi.

Alphonse Kauders, Münih'te yedinci biralarını içerken Adolph Hitler'e, "Tanrım, benimki ihtiyacım olduğunda hep sertleşmiştir. Her zaman da ihtiyacım oldu," demişti.

Alphonse Kauders:
a) ormanlardan nefret ederdi
b) yangın seyretmeyi severdi.
Bu eğilimleri orman yangınlarına olan hastalıklı saplantısında mutlu bir şekilde birleşmişti. Fırsat çıktıkça büyük bir zevkle orman yangınlarını seyrederdi.

Alphonse Kauders'in osuruklarından söz eden Josip B. Tito, "Hepsi de 1 Mayıs Uluslararası İşçi Bayramı'nda, Moskova'da çalınan sirenleri andırırdı," demişti.

Alphonse Kauders, Eva Braun'u hamile bırakmış ve kadın da zamanı gelince bir çocuk doğurmuştu. Ama Adolf Hitler ye-

ni bir düzen ve disiplin kurmaya başlayıp, Eva Braun'u baştan çıkartınca; Führer'in erkekliğinden çok etkilenen kadın, çocuğunu bir toplama kampına gönderip, kendisini bunun sadece bir yaz kaçamağı olduğuna inandırmaya çalışmıştı.

Alphonse Kauders atlardan nefret ederdi. Ah, Alphonse Kauders atlardan nasıl da nefret ederdi!

Alphonse Kauders, zamanla, tarih sürecinde insanın insanın kendisini yarattığına gerçekten inanmıştı.

Bacağından aşağı sidiği akan ve ağır bir tabancayı tutan eli cebinde titreyen Gavrilo Princip'in arkasında duran Alphonse Kauders ona şöyle fısıldamıştı: "Ateş et, kardeşim, ne biçim Sırpsın sen?"

Rex ile ilişkisini anlatırken Alphonse Kauders, "Biz, korku içinde yaşayarak birbirimizden nefret ederiz," demişti.

Alphonse Kauders'in bir hafta içinde yedi orman yangını başlattığı için birkaç yıl ıslahhanede kaldığını gösteren kayıtlar vardır.

Alphonse Kauders şöyle demişti: "Ben insanlardan hemen hemen atlardan olduğu kadar nefret ederim; bunun nedeni sayılarının çok olup, sürekli ortalıkta dolanmaları, arıları öldürmeleri, osurup pis kokmaları, durmadan bir şeyler karıştırmalarıdır; yaptıklarının en sıkıcısı da devrimlerdir."

Alphonse Kauders, Richard Sorge'ye şöyle yazmıştı: "Konuşamam. Çevremdeki nesneler de konuşamaz. Bir ırmaktaki kayalar gibi dingin, ölüdürler, hareket edemezler, bir anlamları yoktur, sadece vardır onlar. Onlara bakarım, kendilerine bir ad verebilmem için bana bir şey, her ne olursa olsun bir şey söylemeleri için yalvarırım. Onlara var olmaları için yalvarırım,

ama onlar sadece programsız bir radyo gibi, boş bir kent gibi karanlıkta fısıldarlar; hiçbir şey söylemek istemezler. Hiçbir şey. Sesler kıpırtısız olduğu zaman bile sessizliğin baskısına dayanamam. Kimi zaman benim Rex'im bile benden daha çok şey bilir. Çok daha fazlasını. Tanrı ondan razı olsun, o sessizdir."

Alphonse Kauders, Berlin telefon rehberinin ilk elli sayfasını ezberlemişti.

Alphonse Kauders, Joseph V. Stalin'e "Hayır!" diyen ilk kişiydi.

Stalin ona, "Saatin var mı, Kauders Yoldaş?" diye sormuş ve Alphonse Kauders de, "Hayır!" demişti.

Alphonse Kauders bir ara şunları söylemişti: "Bizim partide başlıca iki fraksiyon vardır: Manyaklar ve katiller. Manyaklar çıldırıyorlar, Katiller de öldürüyorlar. Doğal olarak bu iki fraksiyonda da kadın yoktur. Kadınlar, Kadın adı verilen ayrı bir fraksiyonda toplanmışlardır. Bunlar genellikle Manyaklarla Katiller arasındaki kanlı kavgaların nedenidirler. Manyaklar daha iyi futbol oynarlar, ama Katiller de bu çağdaş dünyamızda başka kimsenin beceremeyeceği kadar güzel bıçak kullanır, harikalar yaratırlar."

Alphonse Kauders yedi kere belsoğukluğuna, ama yalnızca bir kez frengiye yakalandı.

Alphonse Kauders *SSCB Ansiklopedisi*'nde yer almaz. Ama *Yugoslavya Ansiklopedisi*'nde de yoktur.

Alphonse Kauders şöyle demiştir: "Ben benim, gerisi hikâyedir."

Alphonse Kauders'in osuruğu hakkında konuşan Dr. Joseph Goebbels şunları söylemiştir: "Bunlar, sonsuza dek yal-

nız kalmaya mahkûm bir sirenin çığlığına benzerdi, en saf biçimiyle ıstırap."

Alphonse Kauders'in yedi karısından birinin bir bacağı kısaydı. Ama öbür bacağı da uzundu. Kollarıysa hemen hemen aynı boydaydı.

SSCB Arşivleri'nde özgün kaynağının Alphonse Kauders olduğuna inanılan bir belge vardır:

"1) dilin altına ateş et(?);

2) sembolizm(?); yerde ölüm(??); ormanda(?); bir karınca yuvası yanında(?); bir arı kovanı yanında;

3) sadece bir tek mermi al;

4) cümle: Bu mermi işe yaramazsa yeniden doğacağım, işe yaramamasını umuyorum;

5) bütün kanın başta toplanması için yat;

6) bütün belgeleri yak => birinin onları değerli sanması olasılığı;

7) bir aşk icat et(?);

8) cümle: Kimseyi suçlamıyorum, özellikle O'nu(?);

9) odayı topla;

10) Stalin'e yaz: Koba, benim ölümüme neden ihtiyaç duydun?

11) yanıma bir şişe su almalıyım;

12) belirli bir tarihe kadar konuşmaktan kaçınmalı."

Alphonse Kauders'in en iyi yedi adamından biri Richard Sorge'ydi.

Alphonse Kauders, Avrupa'nın bütün pornografi dergilerine sürekli aboneydi.

Alphonse Kauders, Sibirya'da kendi apandisitini ameliyat etmişti ve son dakikada kamp hastanesine kaldırılmamış olsaydı, büyük ihtimalle ölecekti. Hastaneye kaldırılmasının nedeni, yanındaki yatakta yatan eşkıyaya geceleri gizlice dua ettiğini açıklamış olmasıydı.

Alphonse Kauders, Eva Braun'a, "Para her şey değildir. Altın da vardır," demişti.

Alphonse Kauders fanatik bir arıcıydı. Arıları acımasızca sömüren ve "varoa" olarak bilinen asalak bitlere karşı şiddetli ve merhametsiz bir savaş yürütmüştü.

Alphonse Kauders şöyle demişti: "Gördüğüm en güzel yangın (orman yangınları dışında) Reichstag yangınıydı."

Alphonse Kauders'i yaratma fikri ilk kez (müstakbel) annesinin aklına gelmişti. Alphonse Kauders'in (müstakbel) babasına, "Gel ihtirasla sevişelim ve Alphonse Kauders'i yaratalım," demişti.
Baba da şöyle demişti: "Pekalâ. Ama anlarsın ya, bir iki film de izleyelim."

Alphonse Kauders yedi kütüphaneye, yedi kültür derneğine, yedi komünist partiye ve bir de milliyetçi-sosyalist partiye üyeydi.

Alphonse Kauders şunları anlatmıştı: "İlkokulda yumruğumu ağzıma sokarak dikkatleri üzerime çekerdim. Öbür sınıflardan kızlar, yumruğumu ağzıma sokmamı görmek için akın akın gelirlerdi. Bir öğretmen olan babam o kızları çevremde görünce mutluluktan kendinden geçerdi. Bir keresinde sevişmek istediğim bir kız yanıma geldi. O kadar heyecanlanmıştım ki, iki yumruğumu birden ağzıma sokmaya çalıştım. Bu tutkum bana iki dişe maloldu. O zamandan beri çılgınlığım dikkatleri çek-

miştir. Hayatımın yolunu bu garip olayın çizdiğini sanıyorum. O günden beri hiç konuşmadım."

Zagreb'de bulunan bir *Orman Bibliyografyası, 1900-1948* nüshasında şu elyazısı nota rastlanmıştır: "Doğduğum günden beri Kıyamet Günü'nü bekliyorum. Ve Kıyamet Günü asla gelmiyor. Yaşadıkça bunu çok açıkça görüyorum artık. Ben Kıyamet Günü'nden sonra doğmuşum."

Alphonse Kauders şunları söylemişti: "Rex'le kavga ettiğimizde, ki bu hemen hemen her gün oluyordu, evden kaçıp gider ve günlerce dönmezdi. Bana da bir şey söylemezdi. Bir kere dışında. O bir keresinde de şöyle demişti: "Başıboş köpek sığınağı casus dolu."

İkinci Dünya Savaşı arifesinde, Alphonse Kauders, Berlin'de İvo Andriç'e şunları söylemişti: "Tutarlı bir sistem sadece delilerin zihinlerinde vardır. Başka insanların zihinlerinde ve çevrelerinde kaostan başka bir şey yoktur. Sanat, belki de kaosa direnmenin son kalesidir. Ama belki de değildir? Kimin umurunda sanki?"

Alphonse Kauders Birinci Dünya Savaşı arifesinde Arşidük Franz Ferdinand'ın hamile karısına, "Biraz sokayım, azıcık, çok dikkatli olacağım," demişti.

Alphonse Kauders'in yedi mezarının birinde şunlar yazılıdır: "Kayboldum ve yeniden göründüm. Şimdi buradayım. Kaybolacağım ve döneceğim. Ve ondan sonra yine burada olacağım. Her şey o kadar basit ki. İnsanın sadece cesarete ihtiyacı var."

Alphonse Kauders yedi karısından birine "iğrenç ayrıntılar ve hastalıklı pornografik fantezilerle dolu" mektuplar yazardı. "Mektupları açan ve okuyanlar arasında pek çok uysal ve

utangaç aile mensupları" olduğu gerekçesiyle Stalin bu tür mektupların Sovyet postalarıyla gönderilmesini yasakladı. Bunun üzerine Alphonse Kauders mektuplarını güvenilir kuryelerle gönderdi.

Alphonse Kauders şöyle demişti: "Ben... ben bir insan değilim. Ben... ben Alphonse Kauders'im."

Alphonse Kauders, Richard Sorge'ye şöyle demişti: "Boş sokakların boşluğundan daha büyük bir boşluk olduğunu sanmıyorum. Bu nedenle başka hiçbir şey mümkün değilse, sokaklarda birkaç tank veya ceset olması iyidir. Çünkü Herhangi Bir Şey, Hiçbir Şeyden iyidir."

Alphonse Kauders bir keresinde sigarasıyla bir arıyı yaktığı için Gavrilo Princip'in alnına bir tabanca dayamıştı.

Alphonse Kauders bir keresinde Stalin'e şöyle demişti: "Koba, Buharin'i bir daha kurşuna dizdirirsen seninle bozuşuruz." Ve Buharin sadece bir kere kurşuna dizilmişti.

Alphonse Kauders yatakta, dördü tarihe geçen, ardı ardına yedi karşılıklı orgazmdan sonra Eva Braun'a şöyle demişti: "İnsanların konuşmalarını, özellikle birbirleriyle konuşmalarını yasaklamanın bir yolu bulunmalı. İnsanların saat takmaları yasaklanmalı. İnsanlara her şey yapılmalı."

Takma adla yazılmış, pek tanınmamış *Yedi Tatlı Küçük Kız* adlı pornografik eserin Alphonse Kauders tarafından yazıldığı konusunda yaygın bir kanı vardır.

Alphonse Kauders bir keresinde bana Devrim'in ilk günleri hakkında şunları söylemişti: "Çıldırmış atları öldürdük. Boş evleri yaktık. Ağlayan askerler gördük. Cezaevlerinden kalabalıklar boşaldı. Herkes korkmuştu. İçimizde kötü bir duygudan başka bir şey yoktu."

Alphonse Kauders insanlardan atlardan nefret ettiği kadar nefret ederse de (Tanrım, Alphonse Kauders atlardan nasıl da nefret ederdi!), bir halk deyişinin yaratıcısıydı: "Bir kısraktan bir arı çıkmaz."

Alphonse Kauders'in gaz çıkarması konusunda Joseph V. Stalin şunları söylemiştir: "Merkez Komite toplantılarımız sırasında Yoldaş Kauders osururdu ve birkaç dakika sonra, ben dahil, bütün yoldaşlar çaresizce ağlardık."

Marsilyalı on iki yaşındaki fahişe Lola'yı öldürmekte kullanılan tabancanın sahibi Alphonse Kauders'di.

Alphonse Kauders'den sözederken İvo Andriç şöyle demişti: "Gizli bir ameliyatla içi çıkarılmıştı. Geriye kalan sadece bir deriydi ve onun içinde güvenle oturur, pornografi edebiyatının bibliyografyasını hayal ederdi."

Alphonse Kauders 5-6 Nisan 1941 gecesini Belgrad'ın yanışını görmek için Avala yamaçlarında geçirmişti.

Alphonse Kauders, Rex'in yeni üniformasına işemesinin intikamını almak için her tarafa fare kapanı yerleştirince, Rex sahibini uyurken öldürmeye kalkmış ve Alphonse Kauders köpeği Rex'i gazla zehirleyerek öldürmüştü.

Alphonse Kauders bir keresinde resim yapmaya başlamıştı. Yağlıboya tablolarından tek geriye kalanın adı *Dövmenin Sınıfsal Kökenleri* olup, şimdi Helsinki Milli Müzesi'nde bulunmaktadır.

Alphonse Kauders, Josip B. Tito'ya şöyle demişti: "Birkaç gün ya da birkaç yıl önce yedi odamdan birinin penceresinin altında, bir ağacın on metre kadar büyümüş olduğunu gördüm. Ağaçların büyüdüğünü fark eden insan çok azdır. Fark edenlerin çoğu da herhalde odunculardır."

Alphonse Kauders'in osurmasından söz eden Gavrilo Princip, "Şöyleydiler: Pıııırrrrtt," demişti.

Alphonse Kauders'in iki meşru oğlu ve iki meşru kızı vardı. Öbürleri gayri meşruydu. Bir oğlu Litvanya'da, Madona'da savaş suçlusu olarak kurşuna dizildi; öbürü Avustralya milli kriket takımının seçkin bir üyesiydi. Kızlarından biri Yalta Konferansı'nda çevirmendi; öbürü Amazon yağmur ormanlarında o güne kadar bilinmeyen ve arıyı andıran bir böcek cinsi keşfetti; bu böceğe sonradan Virgo Kauders adı verildi.

Alphonse Kauders şöyle demiştir: "Edebiyatta insani olan bir şey yoktur. Bende de yoktur."

Alphonse Kauders pornografi edebiyatı bibliyografyasını asla tamamlayamadı.

Notlar

J. B. TITO otuz beş yıl gibi uzun bir süre Yugoslavya'nın komünist lideriydi. Çocukluğum onun adil girişimlerinin tarihçesiyle dolup taşardı. En hoşuma giden de şuydu: On iki yaşındayken evinin kilerinde Noel için pişirilmiş bir domuz kafası bulmuş ve kardeşlerine söylemeden hepsini tek başına yiyip bitirmişti: Bir devletin gelecekteki komünist başkanı için uğursuzluk dolu bir eylem. Daha sonra günlerce hasta yatmış (aşırı yağdan) ve ayrıca Noel sofrasına katılması yasaklanarak cezalandırılmıştı. Daha sonra Noel'e olan ilgisini yitirmişse de, domuzlara ve başlara olan tutkusunu hiç kaybetmemiştir.

ROSA LUXEMBURG Karl Liebknecht'le birlikte Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da, sosyalist bir devrim yapmaya kalkışan ve kendi sonunu getiren bir Alman komünistiydi. Rosa Luxembourg bir devrimci için korkunç güzel bir addı.

KRAL ALEXANDER 1934'te Hırvat faşistlerin desteğiyle Makedonyalı bir milliyetçi tarafından Marsilya'da öldürülen bir Yugoslav kralıydı. Birinci Yugoslavya'nın pek de sallantılı olan propaganda makinesine göre son sözleri, "Yugoslavyama iyi bakın," olmuştu. Daha akla yatkın bir gerçekse, ter içindeki bir Fransız gizli polisinin kendi bedeniyle, Alexander'ın yakında ceset olacak bedenine siper olurken, Kral Alexander'ın kendi kanını yutarak boğulmasıydı. Ben her zaman, Alexander'ın bir Makedonyalı tarafından öldürülmesi gerçeğinin hoş bir komedi olduğuna inanmışımdır.

RICHARD SORGE Tokyo'daki bir Sovyet casusuydu. Bir gazeteci kimliğindeydi ve daha sonra Alman Elçiliği'nde basın ataşesi olmuştu. Stalin'e Hitler'in Anavatana saldıracağını bildirmişti, ama Stalin, Hitler'e güvendiği için bu ihbara kulak asmamıştı. Sorge hakkında ilk kez on yaşımdayken bilgi sahibi oldum; daha kitabın sonuna varmadan casus olmaya karar vermiştim bile. On altı yaşında Sorge hakkında bir şiir yazdım: *Dünyanın En Yalnız Adamı*. Birinci dizesi şöyle başlıyordu: "Tokyo soluk alıp veriyor ama ben veremiyorum."

GAVRILO PRINCIP Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand, Habsburg'la hamile karısı Sophia'yı öldüren ve böylece Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Sırp gencidir. O zamanlar (sanırım) on sekiz yaşındaydı ve ince dudakları üzerindeki bıyıkları yeni terlemişti; gözlerinin çevresinde de kara halkalar vardı. Ömür boyu hapse mahkûm oldu; yaşamı da zaten hem veremli olduğu hem de adı bilinmedik bir imparatorluk cezaevinde sürekli dayak yediği için birkaç yıl içinde sona erecekti. Saraybosna'da, Latin Köprüsü yakınında, o tarihi kurşunları ceninin beynine gönderdiği köşede, ayak izleri betonda ölümsüzleştirilmişti (sol ayak Batı-Doğu, sağ ayak Güneybatı-Kuzeybatı). Ben küçük bir çocukken onu ayak bileklerine kadar ıslak beton içinde, Arşidük'ün arabasını ve tarihin akışını değiştirmeyi beklerken hayal ederdim. On altı yaşıma geldiğimde ayaklarım onun ayaklarının mezarına tam olarak giriyordu.

SSCB ANSİKLOPEDİSİ sayısız farklı baskıları olan, çoğunlukla anlaşılmaz bir kitaptır. Tarihi karakterler (Stalin'in gizli polis şefleri gibi) bir baskıda övülürken, başka bir baskıda yer almazlar. Değerli madenleri (yıllık üretimleri parantez içinde) ansiklopedinin kana susamış

dünya haritasında tek tek sıralanmış ülkeler; bir başka baskının dünyaharitasında, daha hava kabarcıkları bile suyun yüzeyine erişemeden, tıpkı Atlantis gibi, koca bir okyanus tarafından yutulmuş olurlar. Bu büyük kitap bize hayalin gerçekliğinin, ayrıntıların kusursuzluğuyla elde edilebileceğini gösterir.

YUGOSLAVYA ANSİKLOPEDİSİ Asla tümüyle basılmamıştır, bunun nedeni bir sürü birbiriyle çatışan tarihin olması nedeniyle ansiklopedik bir Yugoslavya'nın olmamasıdır. Tarihin kötü bir cilvesi sonucunda, Yugoslavya da artık pek bir ülke sayılmadığından bu durumun hiç önemi yoktur.

NİKOLAY BUHARİN, Lenin tarafından "Parti'nin sevgilisi" olarak nitelenmiştir; Politbüro üyesi ve otuzlu yıllarda (Stalin dışında) herhalde en büyük Sovyet ideologuydu. Bu nedenle aynı anda ABD, Büyük Britanya, Fransa ve Almanya için casusluk yapmakla suçlanmıştı. Ölüme mahkûm edilince kimse şaşırmamış, ama herkes dehşete kapılmıştı; çünkü bu, Stalin'in en büyük temizlik harekâtlarından birinin başlangıcı olmuştu. Buharin, ölüm hücresinden Stalin'e, "Koba, benim ölümüme neden ihtiyaç duydun?" diye yazmıştı. Buharin sorgucularıyla işbirliğini kabul etmiş, Stalin'in tiranlığının şehidi olarak kullanılmayı reddetmiştir. Eğer şimdi Dante'nin cehennemindeyse, sonsuza kadar o domuz kafasını cehennem kilerinin duvarlarına vuracaktır.

İVO ANDRİÇ, Bosnalı olup Nobel Ödülü'nü kazanan tek Yugoslav yazardır. 1941'de Berlin'deki Yugoslav Elçiliği'nde çalışmış, korkudan iki büklüm olmuş Yugoslav siyasetçilerinin Hitler'le görüşmelerini sağlamıştır. Bir beyefendiydi; insanların tarihle nasıl sarmaş dolaş olduklarını hakkında romanlar yazmıştır. Ödül töreninde köprülerin öneminden söz etmiştir. Gençliğinde Arşidük'ün öldürülmesi olayına karışmıştır.

6 NİSAN 1941 sabahı Belgrad, şafak sökerken, Luftwaffe tarafından acımasızca bombalanmıştır. Bu, Almanların Yugoslavya Krallığı'na saldırılarının başlangıcıydı, daha sonra Krallık on bir talihsiz gün daha sürmüştür.

AVALA, Belgrad yakınlarında memeyi andıran bir dağdır. Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan (Meçhul Sırp Askeri) mezar-tümörü oradadır.

YALTA KONFERANSI, Churchill, Roosevelt ve Stalin'i bir araya getirmiştir. Savaşın sonu görünüyordu ve galip çıkacak gibiydiler ("Ben biraz Almanya istiyorum"). Ben on üç yaşındayken bu üç büyük adamın Yalta'daki fotoğrafını gördüm. Adları yaptıkları işler kadar önemsiz bir dizi adamın önünde, hasır koltuklarda oturuyorlardı. Özgür dünyanın üç başının yuvarlak yüzlerinde, sanki çok önemli, zorlu ve iyi bir şey yapmışlar gibi bir sırıtma vardı ("Biraz daha Almanya almaz mısınız?"). Ben on üç yaşındayken o fotoğrafın yemekten sonra çekildiğini sanmıştım; çünkü babamın dediğine göre yemek sonrasında insanlar "tok ve mutlu" olduklarından fotoğraf çektirmeye en uygun zamandı. O sırıtmalarının ardında dişleri arasına sıkışmış yemek parçalarını çıkartmaya çalıştıklarını düşünürdüm. Borş çorbası, tatlı Kırım şarabı ve dünya hakkında planlarla dolu olarak bana bakıyorlardı. Birkaç dakika sonra Churchill uyuyakalacak, ben de önemsiz, ama anıları olan biri olarak yaşlanacaktım.

Haydi, şimdi kitabı okumaya devam edin.

SORGE, CASUS AĞI

TARİH, halen olan veya geçmişte olmuş olayların, belli başlı dönüşümlerin ve koşulların sürekli ve düzenli bir şekilde tanımlanması ya da anlatılmasıdır. Konusuna göre tarih, Doğa Tarihi ve Eylemler Tarihi olarak ayrılır. Eylemler Tarihi unutulmayan olaylar dizisinin kesintisiz bir ilişkisidir.

Encyclopaedia Britannica
(Birinci basım, 1769-1771)

Sırtında siyah italik harflerle "İkinci Dünya Savaşı Casusları" yazan kitap kestane rengiydi; ön kapağında kenarı yaldızlı, siyah harflerle, *İkinci Dünya Savaşı'nın En Büyük Casusları* yazısı vardı. Kitap büyük ve ağırdı. Dizlerimin üstüne koyabilirdim, ama o zaman ağırlığı bacaklarımı iki yana ayırır ve kitap da kendiliğinden kapanıp yere düşerdi. Bu nedenle yüzüstü yatıp, başımı ellerime dayayarak okumak zorunda kalırdım. Dirseklerim ağrımaya başlayınca yatar, yanağımı kitabın kalın olan yarısına dayar, öbür yarısını yüzüme doğru kaldırır; benim yanağımla bir casusun yüzünü birleştiren o yapışkan nemi hissederdim. İkinci Dünya Savaşı'nın sırları, her şeyi yalayıp yutan gözlerimden sadece bir iki santim uzakta olurdu.

Bir sürü siyah-beyaz resim vardı: Elleri enselerinde birleştirilmiş beş kişilik bir grup, çevrelerinde tüfeklerini kendilerine doğrultmuş askerler, gözlerimi kısıp bakınca siyahlı beyazlı kelebeklere benzerlerdi; asimetrik yüzlü tombul bir *Rote Kapelle*[1] üyesi: Burnu hafifçe sola çarpılmış, sağ gözü aralık, görünüşü uykulu, zayıf dudaklarının arasında her an fışkıracak kan varmış gibi güçlükle kapalı tutulan bir ağız; adamın yüzünden ellerinin kelepçeli olduğunu anlardım (şişmiş bilekler, kelepçenin demirinin altında kanlı ve yanan oyuklar.) General Montgomery'nin, kollarını kavuşturmuş, sayfanın sol üst köşesine bakan bir resmi, beresi bakışına paralel; General Montgomery'nin sanki asla General Montgomery olamayacağını bilirmiş gibi tuhaf bir düşünceli tavırla bana bakan ruhunun ikizinin sadece başı. Ateşe hazır idam mangasının önünde beyazlar giymiş bir dizi gözleri bağlı insan, sağ kolunu resmin üst sağ köşesine kaldırmış duran gülümseyen bir subay. Ve son olarak da Sorge ("Japonya görevinin başlangıcında")[2]. Arkasında bir kapı, bacakları açık (sol ayak kuzeybatı, sağ ayak ku-

---

1) Alman kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'ne saldıracakları haberini ilk olarak *Rote Kapelle* haber ağının verdiği sanılıyor. Ribbentrop-Molotov paktı geçerli kabul edildiği ve istihbarat kaynağı belirsiz olduğu için, Moskova bu haberi gözardı etmişti. Ancak Sorge, Tokyo'dan doğrulamasını gönderdiğinde bu haber yüce Stalin'in kendisine iletildi. Ancak Stalin, Hitler'e ve Ribbentrop-Molotov paktına güvenmeye karar vererek haberi önemsemedi. Sorge'nin Tokyo'dan Almanların niyetleri konusunda gönderdiği rapor "Kuşkulu ve Yanlış Yönlendirici İstihbarat" adı altında dosyalandı.

2) Sorge, Junker'in Almanya'dan Japonya'ya yaptığı ilk ticari uçuşla New York ve Vancouver'de kısa süreli duraklamalarla, Berlin'den Yokohama'ya uçtu. Frankfurt'ta Alman Havacılık Müzesi'nde bulunan 1995 sayılı seferin uçuş seyir defteri dışında bu tarihi girişimin hiçbir kaydı yoktur. Yolcu listesi olmamasına rağmen uçağın dolu olduğu kesindir. Yolcuların kozmopolit ve uçuşun gürültülü olduğu anlaşılmaktadır ("Pasifik üzerindeki rüzgârlar korkunçtu!"). Uçağın ısıtma sisteminde bir arıza olmuş ve dağıtılan kürklü kalpaklarla, deri eldivenlere rağmen yolcular donmuştu; uçuş sırasında kimse uyumamıştı; yemek yenilebilir durumdaydı, ama her nedense su olmadığı için herkes şampanya içmişti (Junker'in ikramı); uçak Pasifik Okyanusu üzerindeyken neredeyse düşecek gibi olmuştu; önce erkekler, sonra kadınlar uçağın içine kusmuşlar ve kusmukları yerde donmuştu. Sorge'nin bu uçuş sırasında Amerikalı kadın şair Mary Kinzie ile arkadaşlığı New York'lu dedikodu yazarlarının dikkatinden kaçmamıştı. Sorge'yle yol arkadaşları, 9 Eylül 1933 öğleden sonrası

zeydoğu yönünde), sırtında koyu renkli bir yağmurluk, bir eli cebinde, ötekinde bir cüzdan ya da bir fotoğraf makinesi; ve başı: İri, çirkin, şeytani kulaklar; dişleriyle alt dudağının içini ısırıyormuş gibi duran, sımsıkı kapalı ağız; burnunun üçgeninin geniş tabanı, burnunun iki derin kırışıkla birleşen üst üçgeni ve ağzının kenarlarına varan iki kara nokta; ışıksız ikiz çukurun dibinde gözleri ve kara mürekkeple yapılmış saçlar.

Resimde rötuş yapıldığı belliydi: Sorge'nin telaşı başkasının vücudu üzerindeydi. Karanlık bir laboratuvarda, başının boyundan kesilerek başsız bir yağmurluğa monte edildiği görülüyordu, bu nedenle başının sol tarafında, boynunda, açıklanamayan bir et fazlalığı vardı.[3] Ama ben Sorge'nin o yağmurluğun içinde olduğuna inanırdım. Arkasındaki o kapıdan içeri girmek üzere olduğuna inanırdım. Resmin bütünlüğüne ve görünene inanır, kitaplara güvenirdim. On yaşındaydım.

***

1975 kışında babamın[4] bir casus olduğu fikrini benimsemeye başladım. Leningrad Enerji Enstitüsü'nden bir diploma almanın peşindeydi; sık sık

kusmuk kokarak Yokohama Havaalanı'na indiler. Kimileri Alman havacılık sanayiinden ve güvenilirliğinden gurur duyarken, kimileri de hayatta olmaktan mutluydular.

3) Altmışlı yılların başında Stalin'den arındırılmış Sovyetler Birliği'nde, Sorge'nin yüceltilmesi kampanyası başlatıldı ve Sorge'nin fotoğraflarıyla Sovyet arşivlerinden daha önce açıklanmamış belgelerin yayınlandığı kitaplar basıldı. Kitapların çoğunda uydurma eklentiler vardı. Moskova'da bir sokağa ve bir tankere Sorge'nin adı verildi. Sovyet yetkilileri 1965'te Sorge'nin anısına dört kopek değerinde bir posta pulu çıkardılar. Pulda kızıl zemin üzerinde Sorge'nin cepheden yüzü ve Sovyetler Birliği Kahramanı madalyası vardı.

4) Baba: Wilhelm Richard Sorge, bir Alman mühendisi, ensesinde memebaşını andıran bir etbeni ve kalın kaşları olan iriyarı bir adam. Azerbaycan petrol yataklarında çalışırken Sorge'nin annesine çılgınca aşık olmuştu. Sorge Bakü'de doğmuştur.

evden ayrılır, Leningrad'a, Moskova'ya[5], Sibirya'ya ya da daha uzak neresi varsa, oraya giderdi. 1975 yılbaşı gecesi babam Moskova havaalanında bir tipiye yakalanmıştı; annemse[6] pencereden Saraybosna üzerine yağan karları seyrediyordu; ben evimizin içinde dolanıyor, babamı hayal meyal özlüyor, geldiği anda Ayaz Dede'yi yakalayıp (Sosyalist Yugoslavya'da Noel Baba Ayaz Dede olmuştu ve yılbaşı gecesi gelirdi), kendisini (ikisini de önceden gönderdiği) adi bir dolmakalem ve tüylü bir kazak yerine bir iki casusluk aracı vermesi için zorlamaya niyet ediyordum. Zehirli bir dolmakalem,[7] bir kimlik de-

5) Sorge, Moskova'ya son kez 1935'te gitmiştir (Tokyo'dan New York üzerinden, arada Wiesbaden'e uğrayarak). New York'ta Mary Kinzie ile son kere görüştü. Bayan Kinzie *Hiçliğin Tarihi* adlı anılarında Sorge'yi şöyle anlatır: "1935'te onu gördüğümde şiddet düşkünü bir insan, tam bir ayyaş olmuştu. Junker seferinde âşık olduğum o romantik idealistten, o kozmopolit yazardan eser kalmamıştı. Yine de son derece yakışıklıydı: Kara halkalarla çevrili soğuk mavi gözleri kendi kendisiyle alay yeteneğini kaybetmemişti. 'Kişiliğim kendinden nefret eden bir insanla, benim nefret ettiğim bir insan arasında bölündü,' dedi. Saçları hâlâ siyahtı, ama elmacık kemikleri ve aksi ağzı yorgundu" (s. 101).

Sorge, Moskova'da, 1933'te evlendiği sanılan ve 1943'te, Sibirya'da bir kadınlar kampında, boğazı kıskanç bir çalışma birimi liderince keskin bir buz parçasıyla kesilerek ölen Yekaterine Mazimovna'yı ziyaret etti. Sorge, General Berzin ile görüşmek istiyordu ama General Berzin gitmiş, yerine General Semyon Petroviç Uritsky gelmişti. Uritsky, 1937 Kasımında Japon casusluğu iddiasıyla tutuklanıp kurşuna dizilmiştir.

6) Anne: Nina Kobelev: sıradan bir Rus güzeli (iri gözler, kemikli pembe yanaklar, küçük burun, kalın dudaklı küçük bir ağız, üst dudakta hafif bir bıyık gölgesi, uzun ipek gibi saçlar, vb.), Wilhelm'in Bakü'deki ev sahibinin kızı. Sorge tam otuz yedi saat süren doğum sancılarından sonra 4 Ekim 1895'te doğmuştu. Aşikâr bir şeyi eklersek: Babavatanı Almanya, Anavatanı Rusya'ydı.

7) Sorge itirafnamesini yazmayı kabul edince Pelikan marka bir dolmakalem (siyahlı yeşilli) ve beyaz sayfalı ciltli bir defter istemiştir. Bunları Yoshikawa'nın kendisi getirmiştir. Sorge teşekkür etmiş ve zayıf Japoncasıyla, "Sayın Savcı, bu dolmakalem zehirli bir dolmakalemdir," demişti. Yoshikawa şu yanıtı vermiştir: "Sayın Casus, bu hayat veren dolmakalemdir." Sonra ikisi de gülmüşlerdi.

ğiştirme takımı[8] (takma bıyık, gözlerimin rengini değiştirecek kontak lensler); içinde bir mikro kamera olan bir kibrit kutusu; bir siyanür ampulü vardı istek listemin içinde. Evin içinde boş boş dolanıp özlemekten sıkılarak, anneme benim de casus olmama ne diyeceğini sordum. O da bunu pek önemsemeyeceğini, ama tıpkı babam için olduğu gibi benim için de korkacağını, eğer kimliğimi değiştirip onu unutursam üzüleceğini ve yalnızlık çekeceğini ve benim babamdan daha iyi olmamı istediğini, hep başka yerlerde olmamı istemediğini söyledi. O gece Ayaz Dede'yi beklerken plastik ağacın altında uyuyakaldığımda, babamı siyah bir yağmurluk içinde karanlık bir koridorda yürürken, bir kapının önünde durup arkasındaki tüneli andıran koridora bakarken, elindeki *bir şeyle* kapıyı açıp odaya girerken (benim bakışlarım bir kamera gibi onu duvarın ötesinden izliyordu) hayal ettim. Babam, karanlıkta masayı buluyor, üzerindeki lambayı yakıp pencereden uzaklaştırıyor, üst çekmecenin kilidini kırıyor, cebinden bir kibrit kutusu çıkarıp, çekmeceden aldığı belgelerin[9] fotoğrafını çekiyordu (makinenin çıkardığı sesi "sllt, sllt" diye taklit etmeye çalışmıştım). Ama durun, ayak sesleri duyuyorum, ışığı söndürüyorum, ayak sesleri kapıyı açıyor, el fenerinin ışığı karanlığı

---

8) Sorge hiç kılık değiştirmemişse de, sık sık adını değiştirmiştir. Max Klausen'e adlarının baştan çıkardığı kadınlardan çok olduğunu söyleyerek övünmüştü. ("Ve onların sayısı hiç de az değildir, Max!"). En çok bilinen adları şunlardır: I.K. Sorge; R. Sonter (Moskova 1924-1928); Johann, Sebastian (İsveç, 1928); Christopher, Christian (İngiltere, 1929); Johnson, Jim, Gimon, Marlowe (Şanghay, 1930-1932); Richard Sorge (Tokyo, 1933-1944). Ayrıca daha pek çok gün yüzüne çıkmamış adı vardır.

9) Sorge'nin eylemleri heyecanlı bir okurun umduğu kadar serüven dolu değildir. 1933-1939 yıllarından söz ederken, Max Klausen gündelik casusluk rutini hakkında şöyle der: "Altı tehlikeli yıl olaysız geçti." Sorge'nin casusluğu çeşitli ve kimi zaman görünüşte saçma istihbaratı sabırla toplamaktı: Anti-Komintern Paktı görüşmeleri hakkında bir dedikodu; sarhoş bir askerin Mançuko'daki askeri yaşam hakkında söyledikleri; birinin kocasının başka birisinin karısıyla beraberliğini gösteren, kayıtlar için yararlı bir bilgi; Miyagi tarafından uzaklardan getirilen genç subayların sıradışı istekleri; yabancı gazeteciler arasındaki sohbetler; Alman Elçisi'nin 'Berlin'de herkesin Rusya'ya saldırı konusunda pek hevesli olması' gibi düşüncesizce söylenmiş bir sözü." Sorge 1936'da Alman Askeri Ataşesi Albay Ott'un ("namuslu, hoş, kolay kandırılabi-

bir kılıç gibi kesiyor. Adamın (kadın mı yoksa?) korkumun kokusunu alacağından korkuyorum, kalbim bir tank motoru kadar gürültülü, kapı kapanıyor, her şey yolunda, ama ben rahatlamaya cesaret edemiyorum. Saklandığım perdenin arkasından çıkıp fotoğraf çekmeye devam ediyorum, sonra bir kadının hıçkırıklarını duyuyorum, bir kapı daha var, onu açıyorum; içeri bir ışık seli doluyor ve bir Japon kadını[10] hüzünlü bir gülümsemeyle, "Artık yatman gerek. Git soyun," diyor.

Babam Sovyetler Birliği'ne yaptığı yolculuklardan ekşi, yağımsı bir kokusu olan can sıkıcı Sovyet oyuncakları getirirdi: Dokunduğun zaman ele yapış yapış gelen ve çalıştığında (nadiren) çirkin bir inilti çıkaran gri oyuncak araba (Volga); oynamayı çoktan bıraktığım trenim için kahverengi plastik tren is-

---

len, yağlı kısa kesilmiş saçlı ve Birinci Dünya Savaşı hakkında binbir hikâyesi olan bir adam") gayriresmi sekreteri ve 1939'da da Alman Elçiliği Basın Ataşesi olmuştu. Bu mevki kendisine gizli ve hatta çok gizli sayılan belgelere erişme imkânı sağlamıştı. Anti-Komintern Paktı taslak belgesinde yaptığı gibi, bir belgenin pek seyrek olarak fotoğrafını çekerdi. Çoğunlukla istediği belgeyi bürosuna (Hitler'in iktidara gelişinin kutlanmasından beri bira kokan eski mutfak) götürür, orada inceler, hatta isterse not alır ve fotoğrafını çekerdi. Victor Venykov *Literaturnaya Gazeta*'daki (20 Ocak 1965) "Bilgiye Doymayan Adam" başlıklı yazısında şöyle yazıyor: "Casus her şeyden önce bir politikacıdır, birbirleriyle alakasız gibi görünen olayları zihninde kavrayıp analiz edebilmeli ve ilişkilendirebilmelidir. Bir tarihçinin geniş görüşüne, kusursuz gözlem gücüne, Tolstoy'un ruhuna ve zihnine sahip olmalıdır. Casusluk sürekli ve özveri isteyen bir çalışmadır ve casus bu süreç içinde kendini biçimlendirir. Sorge bazı Batılı yazarların yarattıkları o gizli ajanlara hiç benzemezdi. Belge çalmak için kapıları zor kullanarak açmazdı: Belgeler kendisine sahipleri tarafından gösterilirdi. Girmesi gereken yere girmek için tabancasını ateşlemezdi: Kapıları sırrın koruyucuları bizzat açarlardı. Öldürmesine gerek yoktu. Ancak zalim mekanizma kendisini öldürmüştür."

10) Sorge 1935 Ekiminde *Rheingold*'da hafif sosyalist eğilimli ("Öbür pek çok kadın gibi ben de solcu romanlar okurdum.") bir geyşa olan Miyake Hanako'yla tanıştı. Kadın, Sorge'nin o insafsız zamparalığına aldırış etmiyordu ("Ünlü adamların birkaç metresi olması doğaldır, değil mi?"). Sorge'nin idamından sonra, Hanako-san sevgilisinin cesedinin kendisine verilmesini isteyen ısrarlı başvurularıyla cezaevi yetkililerini sürekli rahatsız etmişti. Sonunda tabut, kimliği bilinmeyen serseriler için ayrılmış Sugamo Cezaevi mezarlığından alınmıştı. Çürüme epey ilerlemiş, geride sadece iskelet kalmıştı. İri kafatası (kadın alnını öpmüştü) ve kemikler bir yabancıya aitti; kemiklerde hasar izleri vardı -Sorge'nin savaşta aldığı yaraların ebedi izleri. Hanako altın dolgu-

tasyonu; plastik gülleler (kusmuk sarısı) atan ve annem tarafından hemen yasaklanıp yok edilen askeri zeytin yeşili top; Rusça oldukları için okuyamadığım ama resimlerinden (askeri fotoğrafçının kamerası karşısında korkudan donmuş kaba köylü yüzleri) hoşlandığım muzaffer Kızıl Ordu[11] hakkında bir yığın kitap. Bu fotoğraflarda kendilerini Alman makineli tüfeklerinin namlularına atarak silahı safdışı bırakan ya da göğüslerindeki el bombalarının pimini çekerek Alman siperlerine atlayan kahramanlar vardı. Ama 1975 başlarında, babam havaalanında birkaç soğuk gece geçirdikten sonra bana sözcüklerle anlatması imkânsız bir şey getirdi: Taşınabilir bir telgraf sistemi. Gri (doğal olarak) bir kutuda, bir kitapçıkla birlikteydi. Kitapçığın üzerinde, başına dev kulaklıklar geçirmiş siyah beyaz bir çocuk resmi vardı (ama kutuda kulaklık yoktu). Babam ku-

---

dan (ki, 1946'da ondan bir yüzük yaptırtmıştı) dişleri tanıdı (ve bir gülümseme hayal etti). Tabutu Tokyo'nun hemen dışındaki sakin Tama mezarlığına naklettirdi. "Ozaki Davasında Kurban Edilenlerin İtibarlarının İadesi Derneği" Sorge'nin mezartaşı için bağış topladı. Taşın üzerinde Japonca ve İngilizce şöyle yazılıdır: "Burada yaşamını savaş karşıtlığı ve dünya barışı için verdiği mücadele uğruna feda eden kahraman yabancı yatmaktadır. Hanako-san 1965 yazında Sovyetler Birliği'ne davet edildi. Karadeniz'in ("Bu deniz bizimki kadar kara değil" -yanındakilerden nazik gülümsemeler) Yalta tatil kentinde Sorge'nin Tokyo'daki yıllarını anlatan *Tokyo'da Bir Basın Ataşesi* adlı oyunu izledi. Oyunda Hanako-san'ı Yekaterina Maximovna adında biri oynuyordu.

11) Sorge'nin Kızıl Ordu İstihbaratı'nın Dördüncü Dairesinde çalıştığını kendi ağı içindekilerin (Klause, Voukeliç, Ozaki, Miyagi) hiçbiri bilmezdi -hepsi de 'Moskova Merkezi'nden söz ederler ve dünya barışı için çalışmaktan mutluluk duyarlardı. Dördüncü Dairenin başı Jan Karloviç Berzin'di (gerçek adı: Peter Kyuzis). Letonyalı yoksul bir ailenin çocuğu olarak 1890'da Ogre'de doğmuştu. On dokuz yaşında bir suikasta karışması nedeniyle (Bolşoy'da Ohrana'nın başkanına el bombası atma planı başarısızlıkla sonuçlanmıştı) Çarlık polisi tarafından tutuklanıp ölüme mahkûm edilmiş, sonra yaşı nedeniyle cezası bağışlanmıştı. Bir süre cezaevinde yattıktan sonra, 1917'de, Petrograd Bolşevik Partisi üyesi olarak yine ortaya çıktı ve Kışlık Saray'a yapılan saldırıya katıldı. 1919 baharında Sovyet Letonya'da İçişleri Bakan Yardımcısıyken, Beyaz orduların askeri zaferi üzerine Letonya Piyade Tümeni Komutanı oldu. İlk işi, eski komutanı (adı unutulmuştur) taş kesilmiş tümenin önünde "devrimci zayıflığından" ötürü yargılayıp mahkûm etmek ve Luger marka tabancasıyla sol gözünden vurmaktır. (Talihsiz eski komutanın beyninin üzerine fışkırdığı siyasi komiser daha sonra intihar etmiştir). Berzin, Dördüncü Dairenin başına getirildiğinde bu infaz efsanesi kendisini izlemişti. Berzin'le Sorge kısa zamanda dost oldular. (Sorge: "Yüzündeki kan kırmızı izlere ve parlak kır saçlarına say-

tuyu açtı: iki düğme ve bir kangal parlak bakır tel. Sonra anahtarlardan birini yemek odasına, ötekini yatak odasına (bip-bipbip-bip) koydu. Mors şifreli mesaj[12] taşıdığını söylediği elektrik teli yatak odasında babamın yere atılmış çoraplarının yanından (eve gelince ilk iş olarak çoraplarını çıkarırdı), mutfaktan, annemin ayaklarının dibinden (kusmak için yine tuvalete gitmişti), birisinin, büyük olasılıkla benim, takılıp da cam masanın üzerine düşerek "parça parça" olmamam için özellikle halının altından geçip öteki anahtara varıyordu. Mesajı çözemediğim için yanıt verememiştim, bu da bende Mors alfabesini öğrenme isteği yaratmıştı. Babam Mors alfabesini çok iyi bildiğinden (bu da kuşkularımı körüklemişti) bana öğretmeye karar verdi. Parmaklarını masaya vurarak mesajlar verirdi (annem haşlanmış patateslerin ortasında bir çukur açar ve gözlerini deviriردi). Bu mesajları çözmeye çalışırken patatesleri çiğnemeyi unuturdum ve ağzımda sıvıya dönüşürlerdi. Babam benim bir kitaba dalıp gittiğim tuvalet kapısında "Acele et" mesajı gönderirdi. Bu işte giderek ustalaşıyordum, hatta kendisine bir iki basit mesaj bile gönderdim ("Köpek isterim")

---

gı duyardım.") Birbirlerine lakaplarıyla hitap ederlerdi: Berzin, Starik; Sorge, Ika'ydı. Berzin 1935'te tutuklandı ve Alman casusu olarak piyano teliyle boğuldu (yaratıcı bir infaz biçimi). Sorge'nin Berzin'in siyasal ölümünü hiç öğrenmediği anlaşılıyor. 1935'te Moskova'yı son ziyaretinden sonra ondan hiç söz etmemiştir. Sorge, Kızıl Ordu için çalıştığını hiç itiraf etmemiştir. Sovyetler Birliği yetkilileri, tutuklanmasından sonra onun güya Sovyet yetkililerinin etki alanı dışında kalan Komintern için çalıştığını iddia etmişlerdir.

12) Sorge'nin (ve öbür casus arkadaşlarının) faaliyetleri konusunda şifreli mesajlar, önceden kararlaştırıldığı zamanlarda olmasa da, düzenli olarak gönderilmiştir. Max Klausen telgrafçıydı (ve yegâne telgrafçı.) Sorge onun kara cahilliğinden ve neredeyse "gıpta edilesi" isteksizliğinden hoşlanırdı. Telsiz, operatör Voukeliç'in, Ochanomizu ("Sayın çay-suyu") adındaki son derece pis kokan kanalın karşısındaki Bunda sitesindeki dairesinden idare ediliyordu. Klausen'in Akasaka mahallesinde, pencerelerine kurumak üzere çarşaf ve iç çamaşırları asılı dairesinde de durmuştur, ama Sorge'nin kentin zengin kesimi olan Azabu'daki dairesine (Nagasaka-cho No. 30) hiç götürülmemiştir. Mesajları şifrelemek için kullanılan kitap *Complete Shakespeare*'di. Max Klausen: "Kitaptaki oyunun numarasını, sonra perde numarasını, sonra şifrenin temeli olacak sahne numarasını gönderirdik. Ben daha önce Shakespeare'i hiç okumamıştım ve çok sıkıcı bulurdum. Ama Sorge herhangi bir oyundan upuzun sah-

ama babam bu öğretmenlik sabrını ancak bir iki hafta gösterdi, sonra yine işi çıktı ve Sovyetler Birliği'ne gitti. Ben bir süre Mors alfabesi denemelerini sürdürdüm, ama boşluğa mesaj göndermek sıkıcı olduğundan çalışmayı bıraktım. Casus oyununu birkaç kere baştan sona oynamıştım: Annemlerin yatak odasına gizlice giriyor (annem hiçbir şeyden habersiz *Neşeli Günler*'i seyrederdi), üst çekmecedeki belgelerin (kilitsiz çekmecedeki) kopyasını alıyor (gerçek bir kibrit kutusuyla), sonra uyuklayan annem farkında olmadan arkasından geçip odadan çıkıyor, camlı sehpanın altındaki gizli sığınağıma gidip şifreli mesajlarımı yatak odasına gönderiyor, bakır telin ucunda birinin varlığını hayal ediyordum. Ama karanlıkta görmeyi denerken (ki bunun, değil büyük, her casus için gerektiğine inanırdım) sehpanın camını kırıp az daha başımdan olacağımdan bu oyun da sona erdi. Annem telgraf hattını kesince ben artık sadece telepatiyle mesaj göndermeye çalışmıştım (çok kısa ve kısmen başarılı bir girişimdi). Babam Nisan ayında Sovyetler Birliği'nden geldiğinde bana çok hafif, fevkalade deforme, domuz derisi bir futbol topu getirdi.

Annem küçük kızkardeşim Hanna'yı (4 Temmuz 1975 - 31 Ocak 1985) doğurmak için hastaneye gittiğinde babam yine

---

neleri ezberden okurdu. Şimdi adını unuttuğum bir oyundan, içinde, 'Tanrı'nın casusları' sözcüklerinin geçtiği bir metni kullandığımızı hatırlıyorum. Sorge tüm metni ezbere okudu (içinde kelebeklerin de geçtiğini hatırlıyorum) ve sonra şöyle dedi: 'Biz Tanrı'nın casuslarıyız ama Tanrı yoktur.' Bunun üzerine hepimiz çılgınlar gibi gülmüştük."

(Klausen'in sözünü ettiği metin *Kral Lear*'dendir:

"... ve böylece yaşayacağız,
ve dua edeceğiz, şarkı söyleyeceğiz, eski masallar anlatıp güleceğiz
yaldızlı kelebeklere ve zavallı haydutların
mahkeme haberlerini konuştuklarını duyacağız;
bizde konuşacağız onlarla,
kim kaybediyor, kim kazanıyor, kim içerde kim dışarıda,
Ve her şeyin esrarını yükleneceğiz
Sanki Tanrı'nın casuslarıymışız gibi.")

yanımızda değildi. Bu kere Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin Bakû kentindeydi (bana tenekeden dört petrol kuyusuyla, eğer birleştirilseydi bir boru hattı oluşturacak bir kutu küçük boru getirmişti). Evde sık sık uzun süre yalnız bırakılır, Yoldaş Tito'nun sürekli olarak beni gözetlediğine inanırdım. Bunun nedeni Branko Vukeliç'in, bana Tito'nun adını boş yere ağzıma almamamı, Belgrad'taki sarayındaki televizyon ekranlarından istediği anda Yugoslav yurttaşlarının her birini tek tek görebildiğini söylemiş olmasıydı.[13] Branko Vukeliç şöyle demişti: "Eğer Tito'nun adını yemin etmek için kullanır ve sonra yalan söyler ya da küfür etmek için kullanırsan, o seni görebilir. Ve seni görünce de ölmeye, böylece hepimizi birden cezalandırmaya karar verebilir." Bu konuşmadan sonra Tito Yoldaş'ın (ya da başka birinin) ölümünden suçlanmamak için küfür etmemeye çok dikkat etmiştim. Yalnız kaldığım zamanlar-

---

13) Sorge'nin Japonya görevine gitmesinden önce Berzin ona şöyle demişti: "Güveneceğin ve dayanacağın tek şey her yerin ve her şeyin, her an gözlem altında olmasıdır. Her yerde gözler vardır ve hiçbir yerde yoktur." Sorge gözetlendiğinin farkındaydı: Junker seferiyle uçarken bile üzerine yapışan bakışları hissetmişti (bu Mary Kinzie de olabilirdi). Japonya'da gözetlendiğini şunlardan anlamıştı:

a) *Juji Shimpo* muhabiri Maritomi Mitsukado kendisini gittiği her bar ya da partide bulur ve "Sence bu zulüm ebediyen devam edecek mi?" gibi sorular sorardı. (Sorge: "Hangi zulüm?");

b) Hizmetçisi ve çamaşırcısı polis tarafından sık sık sorguya çekilir ve işkence görürlerdi;

c) Yattığı bir kadın (adı bilinmiyor) bir geceyarısı kalkıp ceplerini karıştırmış ve hiçbir şey bulamamıştı;

d) Barlarda ve lokantalarda, hatta Imperial Hotel'de bile "Sivil Düşünce Polisleri" tarafından sürekli izlenirdi (devamlı kendisini izleyen polisler kalabalık arasında hemen göze çarpardı.)

e) Kendisi yokken evi araştırılır, bavulları karıştırılırdı;

f) Hepsinden önemlisi geliştirdiği bir histi. Sanki birinin bakışları daima ensesindeydi; tıpkı bir etbeni gibi.

Sorge: "Gözetlendiğini bildiğin zaman bir rol benimser ve oynarsın -uyurken ve hatta rüya görürken bile. Ben yaşamımın büyük bir kısmında Richard Sorge'yi oynadım, başka yerde, başka biriydim. Her an gözetlenmek her şeyin farklı algılanmasına yol açar. Olan biteni başka birinin gözleriyle görürsün; her şey daha gerçek, daha şimdidedir, çünkü hiçbir şeyi tek başına görmezsin."

da gözetlendiğimi bilmek rahatlatıcı bir duyguydu, böylece birileri beni kaçırmaya gelirse (polis ya da şeytan) görülecekti ve hiç kuşkusuz o sinsi haydutların elinden kurtarılacaktım. Bu aynı zamanda, tuvaleti kullandıktan sonra elimi yıkamam, burnumu karıştırıp sümüğümü iskemlenin altına yapıştıramamam ve domuz gibi geğiremem demekti. Bizim evimizden Tito'nun sarayına görüntüleri iletmekte olan kameraların yerlerini bulmaya çalıştım. Annemle babam evde değillerken vazoların içine, duvardaki resimlerin arkalarına baktım ve bu arada onların Viyana'da balayındayken çekilmiş fotoğraflarının durduğu çerçeveyi kırdım (ve annem hastaneden döndüğünde, eşek sudan gelinceye kadar dayak yedim); abajurların ve elektrik düğmelerinin içlerine baktım, bakmadığım hiçbir yer kalmayınca, kameranın olabileceği tek yerin televizyon olduğuna (Futura marka) karar verdim. Televizyonun bulunduğu yerden evimizin hemen her köşesi -annemle babamın yatak odası dışında- göründüğünden, bu en mantıklı yerdi. Yalnız kalmak istediğimde onların yatak odasına gider, onların yatağına yatar, olmayan vücutlarının geride bıraktığı o uçucu ko-

kuyu içime çeker, karşı duvardaki düğün resimlerine bakar (arkalarında mehtap görüntüsü yaratan parlak, yuvarlak lambanın altında gülümsüyorlardı) ve mutluluklarının ardında Tito'nun kamerası olduğuna inanırdım.

Zavallı kızkardeşimin doğumu sırasında ben hâlâ babamın casus olduğu fikrine sıkı sıkı yapışmıştım, ama henüz elle tutulabilecek bir kanıt bulabilmiş değildim. Babamın telefonda kimliği asla açıklanmayan biriyle uzun uzun Rusça konuşması; Moskova, Vladivostok,[14] Stockholm ve New York'tan gelen mektuplar (pullarında hep olaylar resmedilmiş, renkli zarflar içinde); sanki spikerleri tanıyormuş gibi esrarengiz bir gülümsemeyle haberleri dinlenmesi; politikacılar hakkında, "Bu, uzun süre dayanmaz," ya da "Bu öldü sayılır," demesi; yatak odasına girip kapıyı kapatarak orada ne yaptığını asla kimselere göstermemesi, onun casus olduğu hakkındaki kuşkularımı pekiştiriyordu.

Tito, Küba'ya gidince (Televizyonda Tito'yla Castro'nun kucaklaşması, takma dişlerle gülümsemeler: Tito'nun o süslü, beyaz feldmareşal üniforması, Castro'nun o kıvırcık, ölümsüz sakalı ve zeytin yeşili çavuş üniforması) artık gözetlenmeyeceğimi; gözetlensem bile bunu emrindeki memurlardan birinin yapacağını ve beni Tito kadar sevecenlikle izlemeyeceğini düşündüm. Bu nedenle babamın çekmecelerini, dolaplarını, elbiselerinin ceplerini ve tümü Tito'nun adamlarının erişemeyeceği yatak odasında bulunan bavullarını araştırmaya karar verdim. Televizyonun fişini prizden çekmiş ve üzerine kalın bir halı (Türkmen halısı) sermiştim. Düğün fotoğrafını büyük bir dikkatle indirip perdeleri kapattım. Önce bavulları (iki tane) aradım ve otel broşürleri buldum (iki tane): Lux Hotel'in[15] bro-

---

14) Sorge'nin grubu Vladivostok'la (kod adı: "Wittenberg") ve seyrek olarak da Moskova'yla (kod adı: "Münih") bağlantı kurardı.

15) Sorge 1924'te Moskova Marx-Engels Araştırma Enstitüsü'nün daveti üzerine Almanya'dan bir daha dönmemek üzere ayrılıp, Moskova'ya gitti. Birkaç hafta çeşitli dairelerde kaldıktan sonra Lux Hotel'in 101 numaralı odasına yerleşti. Komintern hesabına çalışan bütün yabancı yoldaşlar Lux'de kalmaktay-

şürünün ön sayfasında gülümseyen bir Rus güzeli vardı (ipek gibi örgü saçlar, gül yanaklar, iri gözler falan). Holiday Inn broşüründeyse, resmin üst tarafında kristal gözyaşı damlaları olan, kocaman avizeli büyük bir salon görünüyordu. Elbise ceplerinde iş kartvizitleri (çeşitli dillerde ve çeşitli alfabelerde), kâğıt peçetelere yazılı okunmaz notlar, geçersiz tren biletleri, bir çakmak (minyatür bir kamera mı? Hayır!), bir paket Sovyet sigarası (Sputnik marka, üzerinde uçan bir uzay gemisi) ve esrarengiz lastik nesneler (bir iki yıl sonra bunların prezervatif olduğunu öğrenecektim) buldum.

Şimdi okurdan kameraman rolünü üstlenmesini, kamerayı bana doğru yöneltip omzumun üzerinden benim baktığım yere bakmasını istiyorum. Kameranın bulmak üzere olduğum şeylerin üzerinde odaklanmasını istiyorum. Keşif heyecanının tüm ayrıntılarıyla kaydedilmesini istiyorum. Işıklar yansın. Başla.

---

dı. Gerçekten de Sorge çoraplarını çıkarıp, koca bir votka kadehini devirdikten ve iki valizini (biri kitap doluydu: *Das Kapital, Doctor Faustus, Yedi Tatlı Küçük Kız,* vb.) boşalttıktan sonra; Pyatnitski, Kuusinen ve Klopstock yoldaşlar kendisini ziyarete geldiler. Üç Komintern eylemcisi birbirlerinden bağlantıyı kaybetmemekle ün salmışlardı ("Onlara 'Üç Krallar' denilirdi, ama sanırım Klopstock otuzlu yılların sonlarında ortadan kaybolmuştu"). Üç adam Sorge'yle sabaha dek konuştular, bu arada dostluğu ilerletip Sorge'yi kolayca Komintern İstihbarat Dairesi'ne dahil ettiler.

PYATNİTSKİ: "Komintern bir parti değil, ulusal komünist partilerinin dünya örgütüdür. Dünya komünizmi için, tüm dünyanın bir tek komünist toplum olarak birleşmesi için çalışır."

KUUSİNEN: "O yüzden üretim araçlarının özel mülkiyetini, sınıfsal sömürü ve baskıyı, ırksal zorbalığı kaldırmaya ve milletleri bir tek ana plana uygun olarak birleştirmeye çalışır."

KLOPSTOCK: "Kuramsal ve biçimsel olarak Komintern, dünya komünizminin gelişmesi hedefine varmak için bütün birimlerin faaliyetlerini yöneten beyin takımıdır."

HEPSİ BİRDEN: "Hoş geldin!"

Otuzlu yıllarda Lux Hotel'de kalan yabancı yoldaşlar, yabancı casuslara dönüşmeye pek uygun adaylar oldukları için otel tam bir ceza kampına dönüşmüştü. Her an kapılarının önünde NKVD ajanlarının ayak seslerini bekleyen otel müşterilerinin devrimci faaliyetleri zayıflamıştı. Gece, otelin önünde gü-

Soldaki dolap. Önce iç çamaşırları. Gömleklerden oluşan piramidin altına bakılmalı. Hiçbir şey. Külotların altında. Resimli bir kitap: *Figurae Veneris -Aşk Rehberi.*[16] Çıplak erkek ve kadınlar akrobatik pozisyonlarda, kasıkları kıllı. Önemi yok. Havlular. Bir şey yok. Çarşaflar. Üzerinde annemin adı yazılı kumaş kaplı bir defter, kilitli, ama anahtarsız. Sanki hiç dokunmamışsın gibi öylece bırak. Şimdi çekmece. Sayfa sayfa kâğıtlar, üç ayrı sıra halinde belgeler. Birinci sıra: bir evin kat planı[17], ayrıca son sayfada üzerinde rakamlar olan krokiler: 1782'nin altı iki kere çizilmiş. İkinci sıra: diplomalar ve özgeçmişler. Şöyle bir bakalım: "...enerji naklinde daha etkili yollar

---

rültüyle duran bir araba, bir ya da iki intihara neden olabilirdi. Hiçbir müşteri odasına temizlik personelini sokmazdı; bir süre sonra temizlik unutulmuş, oteli hamamböcekleri istila etmişti. 1941 yılına gelindiğinde, otelin otuzlardaki ahalisinden kimse kalmamıştı; dev hamamböcekleri ve bürokratik bir yanlışlık sonucu hâlâ alıkonan çıldırmış ve ölmek üzere olan bir Yugoslav yoldaştan başka.

16) Birinci Dünya Savaşı kıyımına yol açan siyasi iradeyi konu alan *Alman Emperyalizmi* (1927) ve Büyük Alman Devrimcisi'nin yaşamını ve kuramlarını konu alan *Sermaye Birikimi ve Rosa Luxembourg* (1922) dışında, Sorge'nin en önemli eseri, insan ilişkilerini acımasız sömürü kapsamında inceleyen *Marksizm ve Aşk*'tı(1921). Kitabın önsözünde Sorge şöyle yazıyor: "Her insani ilişki bir mal, sömürü ve ideolojik tabiyet ilişkisi olduğundan, bir sınıf toplumunda aşk mümkün değildir. Bir kavram olarak aşk ancak erkeğin erkek, kadının kadın olduğu sınıfsız bir toplumda var olabilir. Sınıf mücadelesinin yoğunlaştırılması kapitalizmin zalimliğini ortaya çıkararak nasıl devrime götürürse; sadece cinsel ilişkinin yoğunlaştırılması da bireysel insan ilişkilerinin insanlıkdışılığını gözler önüne serer. Dolayısıyla, sonucunda insanlıkdışılığın nesneye dönüşmüş boşluğu da devrimci bir hareket gerektirir. Özetlersek, şimdi ihtiyacımız olan şey aşk değildir -şimdi ihtiyacımız olan şey sekstir!" Araştırmacılar *Marksizm ve Aşk*'ın (ve "Anal Seks ve Devrim" gibi bazı makalelerin) Sorge'nin çaba harcanmış bir araştırmasından ziyade, Kiel Üniversitesi'ndeki öğretmeni Kurt Gerlach'ın karısı Christiane'a duyduğu tatmin edilememiş arzunun ürünü olduğunu iddia etmektedirler. Ancak bazıları *Marksizm ve Aşk*'ın (ve 1923'te yazılmış "Anal Seks Devrimi" gibi bazı makalelerinin) Wilhelm Reich'ı etkilediğini göstermeye çalışmışlardır. Sorge'nin kendisi bu erken dönem kuramsal yazılarıyla fazla gurur duymazdı: "Bu güç kuramsal soruları ele alışımın biraz kaba ve olgunlaşmamış olduğuna inanıyorum ve Nazilerin bütün kopyaları yaktıklarını umut ediyorum."

17) Sorge'nin evi Japonların o günlerde *bunka jutaku* ya da "modern mesken" dedikleri tarz bir mekândı ve çağdaş Avrupa ve Amerika standartlarına göre çok küçüktü. Sorge'yi 1939'da ziyaret eden Alphonse Kauders, evi, "Küçük bir bahçede iki katlı bir köpek kulübesinden biraz hallice" diye tanımlamıştır. Sor-

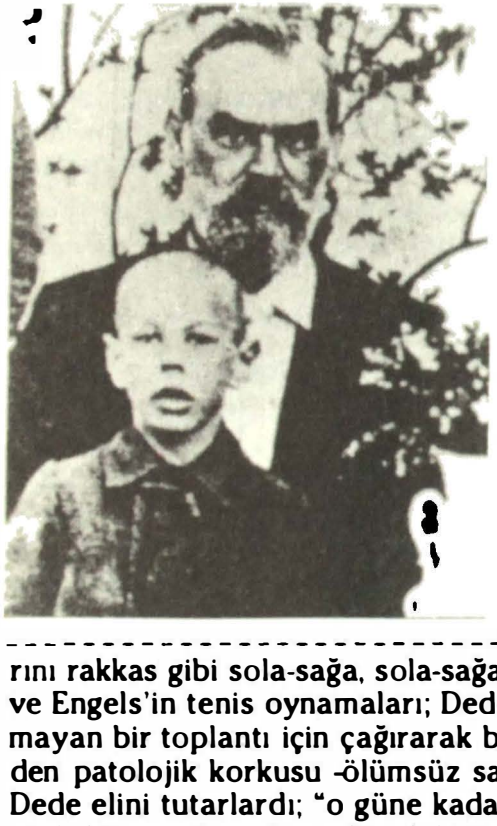
geliştirmek için çalışmış... Saygılarımla." Üçüncü sıra: dört dosya. Birinci dosya: makbuzlar. İkinci dosya: ödenmiş faturalar. Üçüncü dosya: bir diploma: "... Saraybosna Üniversitesi'nden mezun olmuş ve *Mühendis ve Enerji Nakil Yöneticisi* unvanını almıştır." Dördüncü dosya: düğünden fotoğraflar. Annemin elinde düğün buketi. Babam sanki onu resmin kenarından dışarı çıkarmak istermiş gibi sol dirseğinden tutuyor. Annem gülüyor, çenesini yukarı kaldırmış. Babam bir soru jesti ile kollarını açmak üzere. Annemle babam resmin ortasında, resmin iki yanından bir erkekle bir kadın yüzlerinde simetrik gülümsemelerle giriyorlar. Babam sırtı kameraya dönük kadını kucaklıyor (zoom). Babamın alnında bir ter damlası. Annem kadını kucaklıyor (zoom). Burnuna ulaşmış gözyaşları. Her resimde arkalarındaki küre lamba: göz kamaştırıcı, hareketsiz, sahte mehtap. Kes.

Orta dolap. Motor. Önce elbiselerin üstündeki raf. Slayt kutuları, hemen hepsi SSCB'den, gerisi Adriyatik kıyılarında geçirilen tatillerde çekilmiş fotoğraflar. Rasgele seçme: Çar Tepesi yanında babam küçücük; babam Lenin Mozolesi önünde iki nöbetçi arasında: babam kameraya gülümserken, arkasında aynı üniformalar içindeki iki nöbetçi, sol bacaklarını sonsuza kadar kaldırmışlar, ustaca ifadesizleştirilmiş yüzler ve resmin iki karşılıklı köşesine yönelen ince uzun tüfekler. Babam

---

ge'nin çalışma odası olarak kullandığı üst katın dağınıklığı arkadaşlarını eğlendirir (Kauders: "Nesnelerin Verdun'u gibiydi") ve her yere atılmış kitaplar, haritalar, dergiler ve kâğıtlarla hizmetçisini dehşete düşürürdü ("Alman domuzu!"). Kauders kitapların çoğunun ekonomi üzerine olduğunu, Amerikan film dergilerini ve "gayet ilginç Asya pornografisi" bulunduğunu hatırlar. Bir iki gayet güzel Japon taş baskısıyla birkaç parça değerli bronz ve çini eser vardı. İnce duvarlarda Japon ırmak setleri ile Greta Garbo'nun bir fotoğrafı asılıydı. Odada bir gramofon, bir kafes içinde evcil bir baykuş (evdeki fareler ve hamamböcekleriyle beslenirdi) vardı. Sorge, Japon göreneklerine saygı göstererek sokak kapısı önünde ayakkabılarını çıkarır, merdivenlerde ve küçük koridorda kadife terlik giyerdi. Japonlar gibi *tatami*'ye serili döşek üzerinde, başının altında küçük, yuvarlak ve sert bir yastıkla uyurdu. Sorge'nin banyosunu anlatan Kauders, temizlik konusunda tam bir fanatik olan Sorge'nin, "Sanki yarın hiç gelmeyecekmiş gibi her gün kendini iyice keselediğini, sonra haşlar suyla dolu tahta küvete girip oturduğunu" hatırlamaktadır.

ve annem mayolu, ben bebek giysileri içinde, Dedem[18] ve Babaannem arkada (Babaannemin üzerinde düğmeli siyah bir elbise, boynunda siyah bir eşarp var), taşlık bir kumsal, ayaklarımızın önünde paspas gibi üç havlu. Şuna bakın: Babamın fotoğraf makinasının (Laika) ve bir teleskopik objektifin bulunduğu silindir biçimindeki kutu. Bir şişe Valium[19] ("Çocukların erişemeyeceği bir yerde tutun"). Bir deste beyaz kâğıt. Bir kutu zarf. Bir adres defteri. A: Aliluyev, Alexander, Rue de Victorie 101, Paris; B: Bulgakov, Sergey, Andreyevski Uzhvis 45, Kiev; V: Vadimoviç, Vladimir, P.K. 6165, Cenevre. Üzerinde Sputnik resmi olan (arkasında küçülen gezegeni bırakıyor) bir bardak içinde açılmamış kurşunkalemler. Bir yeşil Pelikan dolmakalem. Bir dizi otel broşürü: Luxembourg Hotel, Paris. Bir ocak üzerine eğilmiş gülümseyen bir aşçı, bir tavada kızaran belirsiz nesneler. Tripoli Hotel. Boş bir masa çevresinde duran iç karartıcı koltuklar, salon sanki patla-

18) Sorge'nin dedesi Adolph Sorge, Marx'ın yaşadığı yıllarda Birinci Enternasyonal'de sekreterdi. Dede Adolph, Sorge'ye çocukluğunda Marx'tan hikâyeler anlatmıştı: Her Temmuz ayında İngilizcesi'nden Shakespeare ve Yunancasından Yunan trajedileri okuyan Marx; Birinci Enternasyonal'in üyeleri "başlarını rakkas gibi sola-sağa, sola-sağa sallayarak" kendilerini seyrederken, Marx ve Engels'in tenis oynamaları; Dede Adolph'un Marx'ın evine uğrayıp, onu olmayan bir toplantı için çağırarak buluşmasını örtbas etmesi; Marx'ın dişçilerden patolojik korkusu -ölümsüz sakalı kana bulanırken Engels ya da Adolph Dede elini tutarlardı; "o güne kadar filozofların sadece yorumlamaya çalıştıkları" dünyayı temellerinden değiştirecek bir şey olduğunu bildiği *Komünist Manifesto*'yu neredeyse kutsal bir yapıt olarak görmesi.

19) Sorge, Şanghay'da bulunduğu sürede afyon evlerini sık sık ziyaret ederdi. 1932'de, Şanghay kuşatmasının ortasında, Gong Li'nin afyon barında kişiliğinin ikiye bölündüğü duygusunu yaşamıştı: Kendi bedeninden sıyrılıp onu afyon sarhoşluğu içinde bırakmış, şehri savunanlar arasında dolaşmış, Japon kurşunlarından korkmayarak silahça ve giyimce çok yoksul olan Çinlilere el bombaları dağıtmıştı.

yan flaş tarafından her türlü canlı öldürülmüş gibi bomboş. Bir not defterinde (zoom) İngilizce ve Sırp-Hırvatça sözcükler: doğum - *rodjenje*; kör - *slijep*; iş - *rad*; tutuklanma - *hapsiti*; oğul -*sin*; anne -*majka*; para - *novac*; ölüm -*smrt*. Sağdaki dolap. Elbiselerini karıştıralım. Lacivert elbise: hiçbir şey. İkinci lacivert takım: hiç. Siyah elbise: dış cepler boş, iç cepte bir derece. Gri elbise: Parti[20] üyelik kartı, bir anahtar, üzerinde şehirleriçi bir telefon numarası (zoom) ve "S" harfi olan bir kâğıt parçası, bir kutu kibrit (Aeroflot), plastik bir kaşık, kırmızı-beyaz-mavi bir bilye. Beyaz elbise: dış cepler boş, iç cepler de. Ama şuradaki küçük cepte bir şey var. İlaç şişesini andıran küçücük plastik bir silindir, gri kapaklı, kapağı bastırınca bir film çıkıyor (ışığı biraz arttırır mısınız, lütfen): bazı kâğıtların fotoğrafları(negatif), art arda otuz dört adet, son iki tanesi bir baraj ve bir insan galiba (zoom yapın yahu), hayır -seçilemiyor. Kâğıtlarda ne var? Belgelere benziyor (başlıkları bulanık) ve de Rusça sanki. Kamerayı kapatıp odadan çıkın şimdi; yalnız kalmak zorundayım, babamın casus olduğunun kanıtını buldum sonunda.[21]

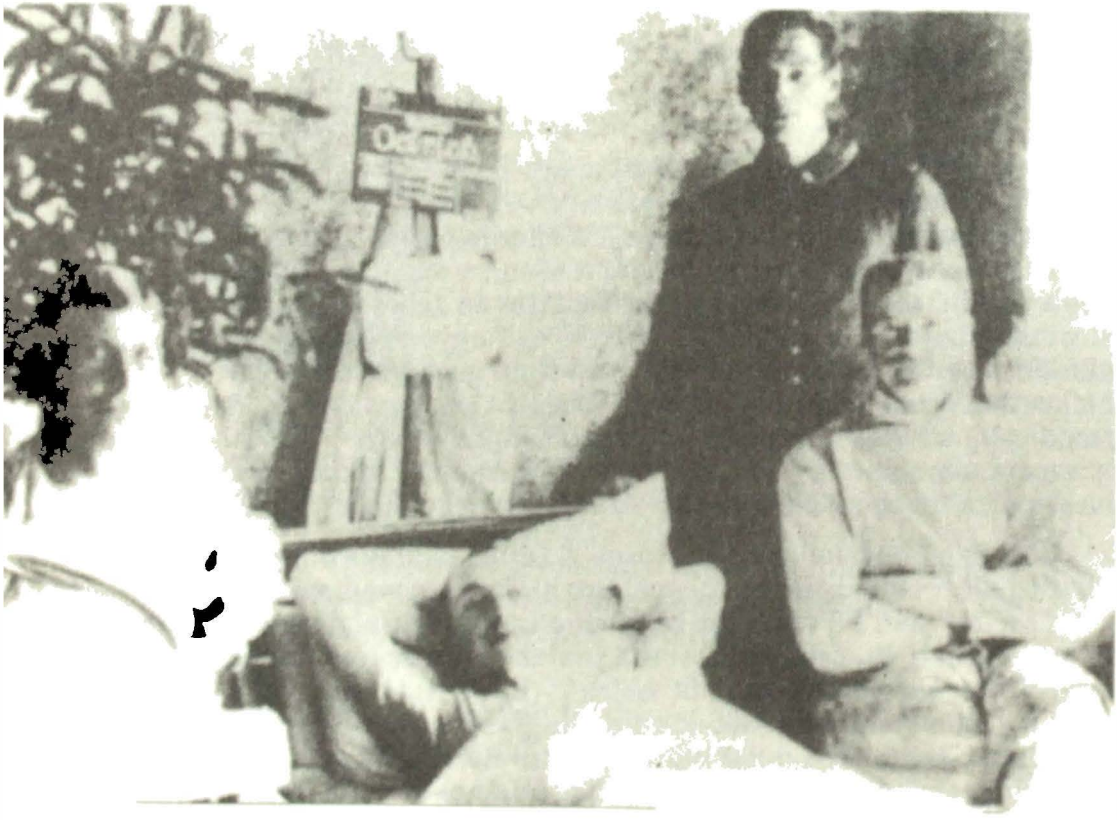
20) Sorge, 1934 Ekiminde, Nazi Partisi'nin Tokyo şubesine kabul edildi. Bir içki yarışmasından önceki konuşmasında Albay Ott şöyle demişti: "Sevgili Alman yurttaşımız Dr. Richard Sorge'nin enerjisiyle davamızın daha da güçleneceğini hissediyoruz. Führer'in zamanı aşan şu sözlerini burada bir kere daha tekrarlayabiliriz: 'Köylülerin ve emekçilerin en zeki evlatlarından yüzbinlercesi var elimizde. Bunları eğitmekteyiz ve eğitmeye devam edeceğiz. Onların bir gün devletin ve toplumun lider mevkilerine gelmelerini istiyoruz, yabancı bir halkın üyeleri olmalarını istemeyiz. Aramıza karışıp lider mevkilerini ele geçiren o yabancı insanları yerlerinden atmaya kararlıyız. O mevkiler bizim insanlarımızın olmalıdır.' Dr. Richard Sorge'nin kanının, Alman kanının saflığını daha da yücelteceğine inanıyorum. Aramıza hoş geldin, Richard!"

21) Düşünce Polisi müfettişleri Sorge'yi tutukladıktan sonra, tipik bir bürokratik titizlikle, evinden aldıkları eşyaların bir listesini yapmışlardı. Casusluğun fiziki araçları olan bu nesneler kendisine karşı hazırlanacak suçlamanın ilk kanıtları olacaktı. Bu eşyalar arasında şunlar vardı: üç fotoğraf makinesi; aksesuarlarıyla bir kopya kamerası; üç objektif (biri teleskopik); baskı malzemesi; fotoğrafı çekilmiş belgelere ait iki rulo film (belgelerin ne olduğu polis dosyasında yoktu); içinde 1782 dolar bulunan siyah deri bir cüzdan; bilinmeyen bir dille yazılmış, içinde ajan adları ve notlar bulunan on altı defter; Sorge'nin Nazi Parti kartı (1951'e kadar ödenmiş makbuzlarla) ve Japonya'daki parti üyelerinin listesi; İngilizce yazılmış yedi sayfa rapor ve kroki ve son olarak yine İngi-

Babam, SSCB'den yağlı oyuncaklar (benim için) ve koca kutular içinde konserve balık (annem için) dışında hikâyeler getirirdi: Volga nehrinden geçerken önünden geçtiği kentler, dev bir Lenin heykeli (bir adımını ileri atmış, geleceği gösterirken); Yenisey Nehri üzerinde dünyanın en büyük barajı, barajın altında kaynayan suları seyretmek insana "Kızıl Deniz'in yarılmasını" hatırlatırdı; Safkan atlara sanki atların oğullarıymış gibi binen insanların yaşadığı Türkmenistan; tarih öncesi yaratıkların yaşadığı, kaybolduğun takdirde bir daha asla bulunamayacağın binlerce mil genişliğindeki taiga; hareket etmediğin takdirde kanının donacağı kadar soğuk yerler; votkanın ucuzluğundan kimsenin su içmediği yerler. Pek çok hikâyenin kahramanı Profesör Venykov'du; babam sanki adamın vaftiz adıymış gibi ondan hep Profesör Venykov diye söz ederdi. Venykov hikâyeleri hep dingin hikâyelerdi: Sıcak semaverin

---

lizce yazılmış, 15 Ekim'de "Wittenberg'e gönderilecek olan son iş başarıyla tamamlandı" mesajı taslağı.

---

karşısında havyar ve turnabalığı turşusu eşliğinde uzun sohbetler; Rus çocukların donmuş Neva üzerinde hokey oynadıkları Nevski Prospekt'te gezintiler; Venykov'un çocukluk anıları: Kiev çevresindeki vişne bahçeleri, Dinyeper'de yüzmek, on dokuz yaşında son savaşta[22] çarpışmak; piyano-çello düetleri yapmadıkları zaman karmaşık matematik problemleri çözen iki kızı ve güzel karısı; mahalle saunasında satranç partileri.[23] Babam Sovyetler Birliği'ndeki evinin Venykov'un evi olduğunu söylerdi.

1976 yazında, Saraybosna Mikronet Araştırma Enstitüsü'nün düzenlediği sahte bir davetiye sayesinde (babam tanıdıkları aracılığıyla sağlamıştı) Profesör Venykov bizi ziyarete geldi. Budapeşte'den Saraybosna'ya hiç durmadan on altı saat direksiyon sallayarak (sadece arada sırada uyumamak için bir iki damla votka içmişti), sabah saat beşte gelmişti. Zili çalmaktan çekinerek kapıyı hafifçe tıklattı. Annemle babam yataktan duraksayarak kalktılar (Annem, Hanna'yı kucağına almıştı), gördüklerini rüyalardan tümüyle sıyrılmamış olarak korkuyla birbirlerine baktılar. Babam gözetleme deliğinden baktı ("Pro-

---

22) Sorge: "1914 yazında İsveç'e tatile gittim ve Almanya'ya en son gemiyle döndüm. Avusturya Arşidükü Saraybosna'da öldürülmüş ve Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Okuluma bildirmeden ve mezuniyet sınavlarına girmeden hemen gönüllü olarak askere yazıldım. Bu dönem 'okuldan mezbahaya' olarak tanımlanabilir." Sorge, Doğu Cephesine (Galiçya) gönderildi. Burada Hamburglu bir taşçı ustasıyla dost oldu. Gerçek bir solcu olan adamın kafası Sorge'nin gözleri önünde paramparça oldu ve kafatası kemiklerinden biri yüzüne saplandı (yara izini bütün ömrü boyunca taşımıştır). Sorge 1915 Temmuzunda sağ bacağından bir şarapnel yarası aldı. 1916'da arkasından giren bir kurşun bağırsaklarını parçaladı. Sorge ilgisiz bir şaşkınlıkla avuçları içindeki bağırsaklarına bakarken bilinçli sahra hastanesine kaldırıldı, bilinci yerindeydi. Yorgun cerrahlar kurtuluş umudu görmemelerine rağmen ameliyat edip bir yatağa yatırdılar. Sorge acı içinde kıvranırken yanındaki yatakta yatan bir Yahudi genç, başını karyolasının demirlerine vurarak parçaladı. Sorge 1917 başlarında mucizevi bir şekilde iyileşti ve Galiçya cephesine geri gönderildi. Burada tümenin en keskin nişancılarından biri oldu.

23) Sorge tutkulu bir satranç oyuncusuydu. Şu kişilerle oynamıştır: Kurt Gerlach (Sorge: 25 - Gerlach: 50); Pyatnitski, Kuusinen, Klopstock (Sorge: 12 - Pyatnitski, Kuusinen, Klopstock: 12); Berzin (Sorge: 131 - Berzin: 127); Klausen (Sorge: 1 - Klausen: 0); Ozaki (Sorge: 50 - Ozaki:49); Hanako (Sorge: 111 - Hanako: 0); Ott (Sorge: 45 - Ott: 12); ayrıca her gün kendi başına da oynardı.

fesör Venykov!"), kapıyı açıp adamı içeri çekti ve kapıyı kapatmadan önce koridoru şöyle bir gözden geçirdi. Bir süre selamlaştılar (Babam: "Profesör Venykov!" Venykov: "*Ay, moy Pyotr! Moy Pyotr!*"), sonra babam annemin ve benim olduğum tarafı işaret ederek, sanki arkasında saklanmış olduğumuz kapıyı açıyormuş gibi bir hareket yaptı. ("*Molodytes, Pyotr! Molodytes!*"). Venykov'un armut biçimli gövdesi üzerinde duran çıplak bir kafası vardı (alnındaki etbeni minyatür bir düğmeyi andırıyordu). Gözleri yorgundu -kızıl çizgiler turkuaz gözbebeklerinde birleşiyordu. Ter, soğan ve votka kokusunun ardına gizlenmiş oyuncaklarımın yağlı kokusunu hâlâ duyabiliyordum.

Venykov yıkanıp tıraş olduktan sonra sırtına yine aynı gömleği geçirdi (dalında yapraklarıyla armut desenli, beyaz bir gömlek). Birlikte kahvaltı ettik; Venykov yumurta ve sucuğa rağbet etmeyip muzları mideye indirdi (Annem bana bakışlarıyla muzlara Venykov'dan başkasının el sürmeyeceğini bildirmişti). Venykov'un muz soyarken söylediklerini babam bi-

ze çevirdi: "Leningrad'da muz pek bulunmuyor." Kahvaltıdan sonra Venykov iki bavulundan birini açtı ve içinden birer birer *matruşka* bebeklerini çıkardı (bizim raflardan birinde onlardan düzinelerce vardı zaten). Sonra *Literaturnaya Gazeta*'ya sarılmış bir şişeyi (Stolichnaya) babama verdi. Babam şişenin ambalajını sıyırırken Venykov da hepsi birbirinin aynı olan *matruşkaları*, sanki hepsi de körmüş gibi farklı yönlere dönük olarak birbirlerinin içinden çıkartıyordu. En büyük *matruşkanın* başına dokunarak, "*Nuh!*" dedi. "*Nuh!*"

O gece televizyonda hep birlikte *Brigadoon*'u seyrettik (Venykov, "*Duraky!*" diye mırıldanıyordu). Babamın itirazlarına rağmen yatmak için arabasına gitti. Arabası apartmanımızın önüne park etmiş, kara, dev gibi bir hamamböceğini andıran Volga'ydı.

"Neden burada yatmıyor?" diye sordum.

"Yabancı bir ülkede huzursuzluk hissediyor," dedi babam. "Olduğundan farklı biriymiş gibi davranılmasından korkuyor."

Ben babamın bir casus olduğuna artık hemen hemen inanmış ve her nasılsa bununla yaşamayı öğrenmiştim. Hâlâ yüzünden geçen bir gölgeyi seçebiliyordum; yaptığı ve kimsenin bilmemesi gereken bir şeyin gölgesi. Hâlâ Rusça telefonlar ediyordu ve film çöğalıyordu. Venykov'un verdiği bir zarfı masasının alt çekmecesine kilitledi. Yatak odasının kapalı kapısı ardında ya da annemle benim önümde yürürlerken yaptıkları Rusça konuşmalar konuşmadan ziyade bir derse ya da brifinge benziyordu. Ancak Venykov'un casus olduğuna kendimi inandıramıyordum; hele onu muz soyarken (bakışları soyulan kabuğu izleyerek), baklava yerken ya da *Neşeli Günler*'i seyredip, Julie Andrews'la birlikte mırıldanıp dans edercesine elini sallarken gördükten sonra. Zararsız biri ya da saf bir kurye olmalıydı.[24]

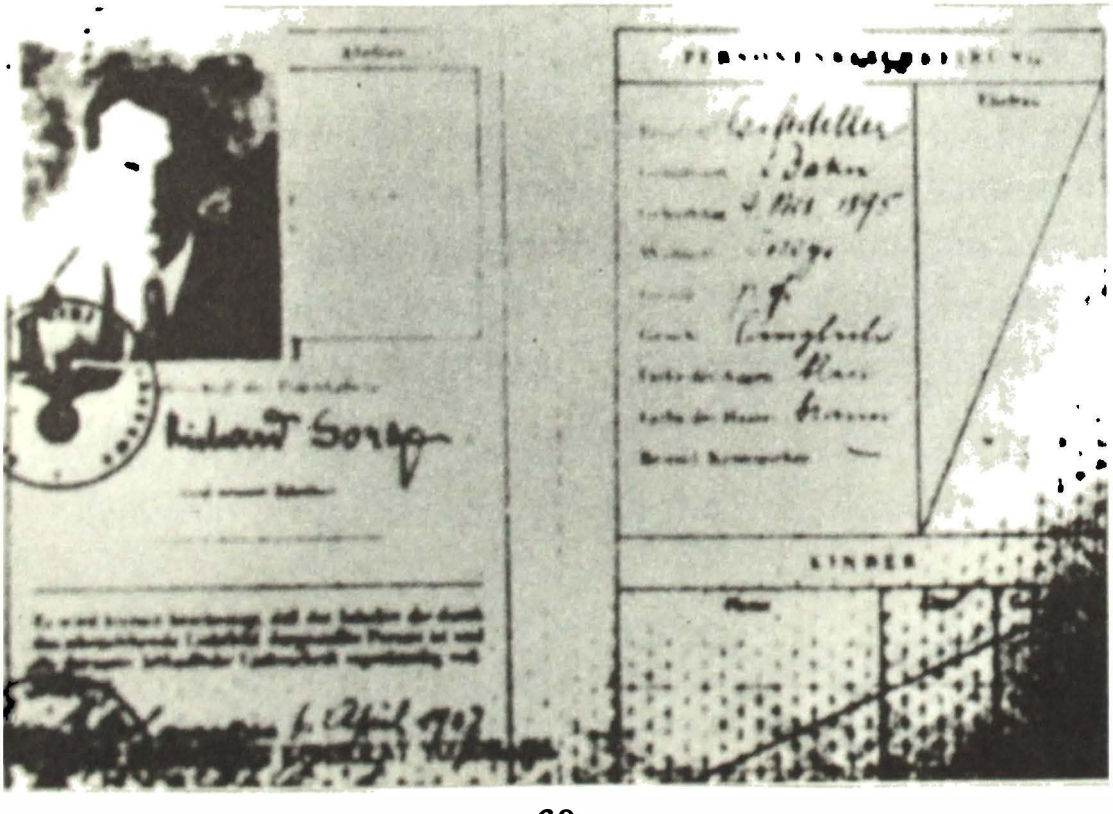
24) Sorge: "Bir casus için yasal ve inandırıcı bir kimlik mutlaka gereklidir. Ben haber muhabiri olarak çalıştım ve dış haberlerin çeşitli bilgileri toplamada yararlı olduğunu gördüm, ancak bu tür kişiler polis tarafından yakından izlenirler. Bence en iyisi bir ajanın kendisini bir entelektüel olarak göstermesidir: bir

Venykov haftaları olaysız geçti: babamla satranç oynuyor (Annem: "Kaça kaç?" Babam: "31/1-27/1"); Saraybosna çevresindeki dağları geziyor; kızları için kaçakçılardan ucuz İtalyan blucinleri alıyor (bir kaçakçı ötekine, "Brejnev için bana bir otuz numara ver," diyordu); sinemaya gidiyor[25] (*You Only Live Twice, From Russia with Love, True Stories VI*); kapalı kapılar ardında babamla konuşuyordu. Onu Volga'sını seyreder, yatmadan önce kızıl pijamasını giyerken yer yer etlerini görürdük. Üçüncü haftanın sonuna doğru, bir film (*Arabian Nights*),

---

profesör, bir yazar, bir bilimadamı gibi. Genel olarak entelektüel sınıf ortalama zekâya ya da daha azına sahip insanlardan oluştuğu için bu kimliğe bürünen bir ajan polis tarafından kolayca tespit edilemeyecektir. Ayrıca geniş ilişkileri olan bir entelektüel (bunları bilgi kaynakları olarak kullanacaktır) polisin haklarında pek bir şey bilmediği insanlarla yakınlık kurabilir, görünüşte gülünç gelen sorular sorup güven sağlayabilir. Bence entelektüeller dünyanın tarihin arka avlularında çukurlar kazan evcil hayvanlarıdır. Hiç kuşku uyandırmadan her yere girip çıkabilirler."

25) Frankfurt Emniyet Müdürlüğü'nün 1927'den sonraki dosyalarında bulunan pek belirsiz ve doğrulanmamış bir rapora göre, Dr. Richard Sorge adında birinin 24 Ocak 1926'da Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiği ve bir süre Kaliforniya'da kalıp Hollywood film stüdyolarında çalıştığı kayıtlıdır. Ancak Sorge, Amerika'ya ancak Japonya'ya giderken uğradığını iddia etmiştir. Alman Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde araştırmacı olan Bay Alexander Hemon, polis tarafından 1925 ve 1926'da Frankfurt'ta bulunduğu belirtilen Dr. Richard Sor-

bir yemek (Bosna mutfağı) ve çok miktarda nefis Türk kahvesiyle geçen bir günün sonunda, Venykov benim odamda yatmayı kabul etti. Annemle babamın arasında yatarken (kızkardeşim kendi yatağındaydı), Venykov'un arada sırada ağzını şapırdatmasıyla kesilen horlamasını duyuyordum. Annem: "Ömrü boyunca burada kalacak değil herhalde?" Babam: "Geri dönmesi gerek. Karısıyla çocukları oradalar." Ben: "Neden onlar da gelemiyorlar?" Babam: "Gelemiyorlar işte."

Venykov ertesi gün bizden önce kalkıp eşyalarını topladı, bizimle alelacele bir kahvaltı etti, önce annemi kucakladı, sonra babamı da kucaklayıp sırtına bir iki şaplak indirdi, hamam böceği arabasını çalıştırdı ve Leningrad'a döndü. Babam iki gün sonra kısa bir telefon konuşmasının ardından, "Evine varmış," dedi. Venykov benim odamda yeni satın aldığı tıraş losyonunun (Pitralon) kokusuyla, yatağımın altında buruşturulmuş kahverengi bir tek çorap bıraktı.

Babam 1977 Ekiminde tutuklandı.[26] Öyle geceyarısı acı fren yapan arabalar, meşin ceketli mermer yüzlü adamlar, gözetle-

---

ge'nin, "Tokyo'da çalışan Sovyet casusu olmayıp, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz başka biri olduğu," kanısındadır.

26) Sorge 7 Ekim 1941 Salı akşamı Güney Mançurya Demiryolu'nda, Asya Restoran'da, Ozaki'ye sıradan bir randevu vermişti. Kendisi randevu yerine gitti, saki içti, yandaki masada *escargot* yiyen bir kadınla ("Mary Kinzie'nin benzeri") hafifçe flört etti ama Ozaki gelmedi. Miyagi iki gün sonra Sorge'nin evine gelecekti ama gelmedi. Klausen ve Voukeliç daha önceden telefonlaşarak, gergin bir biçimde, 10 Ekim Cuma günü Sorge'yi ziyarete geldiler. Voukeliç, Ozaki'nin bürosuna telefon etti ama bir yanıt alamadı. Klausen: "Hava çok ağırdı ve Sorge, sanki kaderimiz çizilmiş gibi şöyle dedi: 'Ne Joe, ne de Otto toplantıya geldiler. Polis tarafından tutuklanmış olmalılar.'"

Voukeliç ve Klausen, Sorge'nin evinden çıkıp kaderlerine doğru yola koyulunca (Voukeliç: Cezaevi hastanesinde tifüsten öldü; Klausen: Bir hava saldırısı sırasında hücresinde bir Amerikan bombasıyla yanıp kavruldu), Sorge her zamankinden daha yumuşak ve daha zarif olan Hanako ile sevişti. Gece saat ikide yanında iki üniformalı ve uykulu polis olan bir sivil memur (adı kaybolmuştur) Sorge'nin kapısını vurdu, yanıt alamayınca (Sorge ile Hanako yeni bir orgazma yaklaşıyorlardı), "Son yaptığınız trafik kazası hakkında konuşmaya geldik," diye bağırdı. Sorge pijaması ve terlikleriyle kapıyı açtı; aralarında hiçbir konuşma geçmeden hemen siyah bir polis arabasına bindirildi. Sorge komşularını uyandırmamak için tutuklanmasının yasal olmadığına fısıltıyla itiraz ediyordu.

me deliğinden bile bakmaya korkan, titreyen komşular, kapıların kırılması, hatta sertçe yumruklanması falan yoktu. Ona telefon ettiler. O da telefonu kapatınca anneme, "Bir trafik kuralı ihlali için beni istiyorlar. Bir yanlış anlama olmalı. Hemen dönerim," dedi. Çıplak ayaklarına tenis ayakkabılarını (Puma marka) geçirdi ve gitti. Ne o uykusuz geçen gece, ne de ertesi gün döndü. Annem kimse kendisiyle konuşmak istemediğinden hiçbiri bir iki dakikadan uzun sürmeyen telefonlar ediyordu. Giderek artan korkusunu (sessiz hıçkırıklarla) bastırmaya çalışıyor, Hanna ise hep ağlıyordu (sıvı mamalarını yemeyi reddediyordu). Benim, babamın bir casus olduğu düşüncemin boş çocukluğumu doldurmak için uydurulmuş bir şey olduğu hakkındaki fikrim, babamın tutuklanmasıyla birden elle tutulur bir şeye dönüşmüştü. Hem onun bir casus olduğunu anlamış olmaktan duyduğum gururla ürperiyor, ama hem de benim anlayamayacağım bir şeyle karşı karşıya olduğumuzu fark etmeye başlayarak korkuyordum. Kollarım, bacaklarım ağırlaşmış ve büyümüş, davranışlarımı kontrol edemez olmuştum sanki. Sürekli olarak yatağın altına ya da dolaba saklanmak istiyordum, ama yapabildiğim tek şey, ağlayan Hanna'yı kucağında metronom gibi iki yana sallayan annemi seyretmekti.

Babamın ortadan kayboluşunun dördüncü günü Slobodan geldi. Annem kapıyı açıp açmamaya karar veremeyerek, bir bana, bir gözetleme deliğinden dışarı bakarken, sabırla zili çaldı. "Ben bir dostum," dedi Slobodan. Annem kapıyı açtı ama zinciri çekmedi. "Bayan," diyerek cüzdanının içini gösterdi, "Ben bir müfettişim."[27] "Devlet güvenlik," diye mırıldandı an-

---

27) Sorge'nin sorgulanmasından doğrudan sorumlu olan savcı, Tokyo Bölge Mahkemesi Savcılık Bürosunun Düşünce Suçları Dairesi'nden Yoshikawa Mitsusada idi. Yoshikawa, Marksizm dahil, çağdaş siyasal ve ekonomik düşünceler konusunda geniş bilgi sahibiydi. Tokyo İmparatorluk Üniversitesi'nde öğrenciyken onun da Marksist olduğu söylenirdi. Üniversiteden mezun olduktan sonra geyşa ücret sistemi hakkında kapsamlı bir araştırma yayınlamıştı. İki adam arasında karşılıklı bir hayranlık olduğu anlaşılıyordu. Yoshikawa: "Ömrüm boyunca onun kadar büyük birini görmedim." Hüküm verildikten sonra son görüşmelerinde Sorge, Yoshikawa'dan Hanako-san'a karşı iyi davranmasını istedi: "Sonunda bir profesörle evlenecek ve sıkıcı, ama mutlu bir yaşantısı olacak. Ona bir şey yapma."

nem. "İsterik bir kadın gibi davranmanıza gerek yok, buraya size yardıma geldim." Annem zinciri çıkartıp adamı içeri aldı. Slobodan ayakkabılarını çıkarmadan doğruca yemek odasına gitti, oturdu, kalın camlı gözlüğünü ve geniş alnını bir mendille sildi. Annemle ben, donmuş bir halde adama bakıyorduk.

"Her şeyi bildiğimizi bilmenizi isterim, hanımefendi.[28] Gözetledik, dinledik ve biliyoruz," dedi. "Sizin aleyhinizde bir görüşümüz olmadığını da bilmenizi isterim. Kocanızın faaliyetleri hakkında hiçbir şey bilmediğinizi tahmin ediyoruz. Bilmiş olsaydınız bize haber verirdiniz, değil mi? İstediğiniz an sözümü kesebilirsiniz. O güzel ağzınızın konuşmak istediğini hissediyorum. Çocuklarınız da çok sevimli, hanımefendi. Sizin mi? Şaka ediyordum, ikisi de aynen siz. Küçük kızın adı ne? Büyüyünce çok çekici bir kadın olacağını söyleyebilirim. Lütfen, istediğiniz zaman sözümü kesin. Benim hakkımda öyle şeyler düşünmemelisiniz ama. Ben iyi bir insanım. Bu ülkeyi severim, burada dünyanın başka hiçbir yerinde olmayan özel bir şey olduğuna inanırım ve benim gibi düşünen pek çok kimsenin olduğunu söyleyebilirim. Babalarımızın uğruna kanlarını akıttığı bu ülkenin kirletilmesini istemeyiz. Burası bizimdir ve bizim olarak kalmasını isteriz. Eğer buradan hoşlanmıyorsanız baş-

---

28) Sorge'nin istihbaratının bir kısmı Dördüncü Daire aracılığıyla GPU'ya iletiliyordu. GPU, bunu daha sonra KGB'nin Birinci Müdürlüğünün Altıncı Bölümü, yani İndeks olacak şeyin temellerini atmak için kullanacaktı. İndeks, Sovyet casusluk sistemine günün birinde yararlı olabilecek insanlar hakkında, çok geniş bir kişisel ve biyografik bilgi koleksiyonuydu. İndeks dosyalarında şu konularda bilgiler bulunurdu: Cinsel tercihler (röntgencilikle ya da ajanlar aracılığıyla elde edilmiş); yemek (lokanta faturaları, vb.) ve uyku alışkanlıkları (gözetleme, geceyarısı telefon etme gibi); hangi spor kulübünün tutulduğu; okuma bilgileri (abone listeleri, kütüphane kayıtları). Bu bilgiler şantaj için ya da kişiye doğru yaklaşımda bulunmak için kullanılırdı. Soğuk Savaş sırasında kaçanlar İndeks konusunda sayısız hikâye anlatmışlardı ve istisnasız hepsi, resmi sloganın, "Biz herşeyi biliriz!" olduğunu iddia etmişlerdi. Bilgisayar öncesi çağda sadece Nazi Gestaposu'nda bu tür bir örgüt vardı; ancak o bile İndeks kadar ayrıntılı ve kapsamlı değildi. 1960'larda ABD Hükümet bürolarının (CIA, FBI ya da ikisi de) İndeks'in prensiplerini esas alarak bir bilgisayar veritabanı oluşturdukları iddia edilmiş, ancak bu iddialar doğrulanmamıştır.

ka bir yere gidin, Amerika'ya[29] ya da hangi cehenneme isterseniz, oraya. Siz de benim gibi mi düşünüyorsunuz? Söyleyin, siz de öyle mi düşünüyorsunuz?"

Annem, "Slobodan Yoldaş, hemen buradan çıkıp gitmenizi istiyorum!" dedi.

"Seve seve giderim ama önce bir-iki küçük işim var. Gazeteler için kocanızın yakışıklı bir fotoğrafına ihtiyacım var. Hiç yok mu? Ne yapalım, şuraya buraya bakacağım o zaman. İzleyebilirsiniz beni, bir şey yürütmemem için."

Annem birkaç kere öğürdü, sonra Hanna'yı yatağına yatırıp tuvalete koştu. Onun sanki öksürüyormuş gibi kustuğunu duydum.

"Kadınlar hep kusarlar. Kadınlardan uzak dur, küçük çocuk. Şimdi bana babanı anlat, bakayım. Babanı sever misin? Seversin herhalde. Ben senin yaşındayken değerli şeyleri sakladığım bir yerim vardı, hani bilyeler, o biçim resimler falan. Senin öyle bir yerin var mı? Babanın öyle bir yeri var mı? Bana orasını gösterir misin?"

Annem odaya döndü.

"Hanımefendi, oğlunuza hayatta ne olmak istediğini soruyordum: Ne olmak istersin bakalım, delikanlı?"

"Gazeteci," dedim.

"Çok akıllıca bir şey. Sen hayatta çok yükseleceksin, evlat. Hanımefendi, bana kocanızın özel eşyalarını sakladığı yeri gösterirseniz size minnettar kalacağım. Hayır mı? Eh, o zaman sizce bir sakıncası yoksa ben şöyle bir etrafa bakayım."

---

29) MacArthur'un istihbarat şefi Tümgeneral Charles A. Willoughby (1941-1951) Tokyo'nun bombardımanından geriye kalan Japonların hazırladığı tüm Sorge dosyalarına el koyup Sorge davasını soruşturdu. Bunun sonunda Amerika'daki pek çok komünist casus ağı ortaya çıkarılmıştır. Willoughby, *Şanghay Komplosu: Sorge Casus Ağı* (1952) adlı kitabında şöyle yazıyor: "Dr. Richard Sorge ile arkadaşlarının faaliyetleri tarihi ilgilendirirse de, çalışma yöntemleri günümüz için olduğu kadar gelecek için de bir uyarı olmalıdır. Bunlar sadece istihbarat memurunu değil, her iyi yurttaşı ilgilendirir. Çıkarılan sonuçlardan bazıları ürkütücüdür. İnsan birdenbire kime güveneceğini bilememekte, hangi masum görünüşlü dostun düşman olduğunu kestirememektedir."

Adam kalktı, raftan bir-iki kitap alıp şöyle bir karıştırdıktan sonra yine yerlerine koydu. Bize dönüp gülümseyerek, "Özür dilerim," dedi ve yatak odasına girdi.

Annemle odadan gelen sesleri duyuyorduk: Bavulların indirilmesi, bir çekmecenin açılması, bir kilidin kırılması, öte berinin yere atılması. Annem benim elimi tutup sıktı; eli çok hafif ve nemliydi. Slobodan, cebine bir şeyler sokuşturarak elinde bir bavulla odadan çıktı. Elindeki küçük kutuyu (üzerinde bir çiçeğin çevresinde uçuşan bir arı vardı) göstererek, "Prezervatif, evlat. Baban bunu takmış olsaydı, sen yıllar önce bir kanalizasyon borusunda çürümüş olacaktın," dedi. Annem kutuyu adamın elinden kaptı, "Defol!" dedi.

"Benimle konuşmak isterseniz, istediğiniz zaman arayabilirsiniz. Patronum aşkın siyasal sınırları olduğunu söyler her zaman.[30] Beni lütfen arayın." Telefon numarasını sokak kapısının yanındaki duvara yazdı: 71-782. Sonra da kapıyı açıp gitti. Annem kapıyı kapatmadan adamın sesi koridorda yankılandı: "Artık yalnız olduğunuza göre ara sıra görüşmemiz iyi olur."

Annem istemeye istemeye açtı yatak odasının kapısını: Açık bir valiz; üst üste yığılmış elbiseler (askı çengelleri boyunlarını eğmiş kuğu başları gibi); Sputnik'li bardak kı-

30) Hanako-san 1941 Ağustosunda Düşünce Polisi merkezine çağırıldı ve Nakamura adında biri kendisine Sorge'yle ilişkisini kesmesini bildirdi ("Bunlar sadakatin ne demek olduğunu bilmiyorlar! Ailenin değerini bilmiyorlar!"). Sorge de kendisine özgü bir davranışla Nakamura'yı yemeğe davet etti ama daveti reddedildi.

rılmış, kalemler cesetler gibi yere saçılmış. Yatağın üzerinde simetrik iki ayakizi, çevrelerindeki örtü buruşmuş.

Bir ay kadar sonra Hanna ve annemle, babamı cezaevinde ziyarete gittik. Ziyaret odası sefil bir otel holüne benziyordu: kumaşları kirli ve yırtık pırtık koltuklarla iskemleler ayrı ayrı gruplar halindeydi. Soluk mavi bir üniforma içindeki babam (kasketinin siperliği kaşlarına kadar inmişti) bir gardiyan eşliğinde geldi.[31] Annem hemen ağlamaya başlayarak babama sarıldı. Babam, Hanna'yla ("Tata! Tata!") arama oturdu; kollarını (ince, kanlı bilekler) omuzlarımıza sardı. Sol azı dişinin ucu kırılmıştı ve sol kulağının altında, sanki kulağın gölgesiymiş gibi görünen kocaman bir morluk vardı.

"Ben kötü bir şey yapmadım," dedi.

"Kapat çeneni!" diye gürledi gardiyan.

"Sana işkence[32] yaptılar mı?" diye sordu annem.

"Bir iki tokat yedim."

"Sus dedim sana!"

"Okul nasıl?" diye sordu babam bana.

---

31) Sugamo Cezaevi'nde, Sorge, gardiyanların başı olan Yüzbaşı Ohashi'yle dost oldu. Sorge itirafnamesini yazdıktan sonra, Ohashi, Sorge'ye her gün gazete ve çok sevdiği çaydan getirdi. Kimi zaman Sorge'nin hücresinde birlikte çay içerlerdi (Sorge: "Yüzbaşı Ohashi, eğer idama mahkûm olursam bir hortlak olup senin ardına düşeceğim,") 1944 Ekiminde idam günü kararlaştırıldıktan sonra Ohashi meyve ve saki getirerek Sorge için bir 'veda partisi' düzenledi. Ohashi, Sorge'den bir veda armağanı istedi -Sorge'nin meşin tabanlı ve ipek bağcıklı siyah İtalyan ayakkabıları. Sorge idama götürüldükten sonra, cilalanmış ayakkabılar hücresinde bulundu (burunları duvara dönük), içlerinde katlanmış ipekli çoraplar ve Ohashi için bir not vardı: "Serüven dolu yaşamımın en güç anındaki iyiliğini asla unutmayacağım."

32) Sorge, Yoshikawa'dan önce daha alt düzey savcılar tarafından sorguya çekildi. Bu daha çok rutin bir işkence anlamına geliyordu: Sorge'nin Japonlara özgü bir biçimde, diz çökmüş durumda saatlerce durması ve üç savcının sorularına yanıt vermesi gerekiyordu. Savcılar onu sürekli olarak dövüyorlar, dizlerine basıyorlar, başını ve kollarını bir judo hamlesiyle büküyorlardı. Arada sırada saçlarını yakıyorlar, özellikle acı veren noktalarına (meme uçları, hayalar) iğne batırıyorlardı. Sorge zaman zaman gözlerini kapatıp o büyük acıyı duymamaya çalışıyordu. Ancak bu bir anlık dalgınlığı, arkadan ensesine ya da kulak arkasına inen müthiş bir yumrukla parça parça oluyordu. Acı öylesine yoğundu ki, Sorge dürmadan kusuyordu. Sorge doğal olarak itirafnamesini işkence altında imzalamadı.

"İyi."

"Tarih sınavında sınıfta[33] en yüksek notu aldı."

"İyi," dedi babam. "İyi."

"Senden ne istiyorlar?" diye sordu annem.

"Beni sorguya çekiyorlar. Bir itiraf imzalamamı istiyorlar."[34]

"Kapat o pis çeneni! Son kez söylüyorum!"

Babam kısa (ve kamuoyuna kapalı) bir duruşmadan sonra üç yıl ağır hapse mahkûm edildi ve 7 Ocak 1978'de Zenica Cezaevi'ne gönderildi. Televizyonda haberlerde, ellerinde kelepçelerle babamı (ve karanlık yüzlü dört adamı daha) gördük. Spiker "yabancı propagandası yaymak", "hiç uyumayan iç düşman", "Tito ile vizyonu" ve "babalarımızın uğruna kan döktüğü şeyleri korumak"tan söz ediyordu.

Spiker, "Bunu daha önce de gördük," dedi. "Yine de göreceğiz: İkiyüzlü entelektüeller muhalefetlerini zehirli bir mikrop gibi yayıyorlar. Bizim onlara şöyle dememiz gerek: İlerlememizin aydınlık yolundan çekilin, yoksa sizi salyangoz gibi ezeriz!"[35]

---

33) Sorge'nin lisede en iyi arkadaşı, Alman tarihine ve özellikle Barbarossa'yla Bismarck'a olan ilgisini paylaştığı Franz adında bir Yahudi çocuğuydu. Franz, perde zırhlı atlarının üzerindeki Alman şövalyelerinin resimleriyle dolu bir Barbarossa seferi kitabının ardında İka'yı öpmeye kalkışınca dostlukları aniden sona erdi.

34) Sorge, Sugamo'da, Budist rahibinin odasında, Klausen, Voukeliç, Ozaki ve Miyagi'nin imzalı itiraflarını gördükten sonra çözüldü. Yoshikawa şöyle dedi: "Bir insan olarak yükümlülüklerin ne olacak? Seninle çalışmak için, *senin* davan için canlarını ve ailelerini tehlikeye atan dostların her şeyi itiraf ettiler ve böylece cezalarının indirilmesi için az da olsa bir umut kazandılar. Sen onları kaderlerine mi terk edeceksin? Onlara ihanet mi edeceksin? Başkalarından çok kendini düşünen tipik bir Batılı olarak mı hatırlanacaksın? Senin yerinde olsaydım, itiraf ederdim." Sorge de şöyle dedi: "Sayın Savcı, beni yendiniz, sizi kutlarım." Ondan sonra kalem (siyahlı yeşilli Pelikan) ve kâğıt (ciltli defter) istedi. Otobiyografik itirafnamesi 50.000 sözcükten oluşuyor ve şöyle başlıyordu: "Hayatımda ilk kez gerçeği söylemek istiyorum: Ben 1928'den beni komünistim."

35) Sorge'nin yargılanması ve idamı ne Alman, ne Japon, ne de Sovyet kamuoyuna bildirildi. Bu devletlerin hiçbirinden resmi bir doğrulama da gelmedi. Sadece Tokyo'daki Alman Elçisi (yeni terfi etmiş olan sabık Albay Ott), Berlin açısından konuyu kısa bir telgrafla kapattı: "Daha önce bildirildiği gibi Sovyet-

Babamın cezaevi yılları olaysız geçti: Kızkardeşim büyüyor, konuşmasını, üzülmesini öğreniyordu; annem içine kapanmıştı; ben de ergenliğin ilk evrelerini yaşıyordum: Sesimin kalınlaşması, isyan, okuma (*Yabancı; Dava; Metamorfoz*); âşık olma (babası görüşmemizi yasaklayana kadar bir Nina). Ama bütün bunlar sanki başkasına oluyor da ben uyuşuk bir şaşkınlıkla seyrediyormuşum gibi, gönülsüz bir yarı katılım içindeydim. Bizi kimse ziyarete gelmiyor ve biz de bir yere gitmiyorduk. Sadece Slobodan ara sıra uğruyordu. ("Baban tehlikeli adamlarla birlikte duvarlar ardında kapalı evlat, annenin bulabildiği her desteğe ihtiyacı var.") Ayda bir kere babamı görmeye gidiyorduk. Kışın bile cezaevi avlusunda bir banka oturuyor, uzaktaki gardiyanların ve kuledeki keskin nişancının bakışlarının farkında olarak kendi duvarlarla çevrili yaşamlarımızdan söz ediyorduk. 1979 baharında annemle babam bankta iki saate yakın oturdular, hemen hemen hiç konuşmadılar, ben de Hanna'ya kelebek yakalamaya çalıştım. Birbirlerinin sırtına bakan aptal suratlı mahkûmlar bir gardiyanın çevresinde dönüyorlardı. (Sağ-sol!; sağ-sol, diye tempo tutarak). Eve döndüğümüzde (sarhoş ve kusan askerlerle dolu otobüste iki saat geçirdikten sonra) annem bluzunun (siyah) düğmelerini çözerken birden ağlamaya başladı; bir iskemleye oturup saatlerce ağladı ve sorularıma hiç aldırış etmeyerek beni iteledi.

1979 Eylülünde ilk şiirimi yazdım,[36] hem de sanki bir hayal

---

ler Birliği hesabına casusluk yapmak suçundan ölüme mahkûm olan Alman gazetecisi Richard Sorge, Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan bir habere göre, 7 Kasım'da asılarak idam edilmiştir." (Burada çok iyi bilinen bir gerçeği hatırlatalım: 7 Kasım 1944, Ekim Devrimi'nin yirmi yedinci yıldönümüydü.)

36) Sorge 1919'da, "Ebediyen yabancı, kendinden bile kaçıyor," diye başlayan bir şiir yazmış ve bunu Gerlach'ın evinde, solcu üniversite profesörleri Christiane ve Kurt'un önünde okumuştu. Kurt Gerlach, Sorge'nin şairliğiyle acımasızca alay etmiştir: "Kendinden kaçıyormuş - hah! Nereye gideceksin ki? Bu burjuva saçmasıdır, İka. İnsan tarih içinde tarih tarafından biçimlendirilen sosyal ilişkilerin bir ürünüdür, bir varlık değildir, metafizik saçmalığının ortasında saklanan bir ruh değildir. 'Ebediyen yabancı' - hah!" Sorge şiirini yaktı ve bir daha (itirafı dışında) ömrünün sonuna kadar herhangi bir edebi girişimde bulunmadı.

görüyormuşcasına, bir saatten az bir süre içinde. Şiirin adı "Dünyanın En Yalnız Adamı"ydı. Şiir Sorge hakkındaydı ve fena halde kendine acıyordu. Yirmili yaşlarıma doğru kendimi lanetlediğim ve mahvetmeye[37] çalıştığım bir kampanya sırasında (bunun içinde bedenimdeki tüm kılları tıraş etmek de vardı) şiir defterimi (içindeki daha az hatırlanmaya değer şiirlerle birlikte) yok ettiğim için, burada sadece aklımda kalan ilk dizelerini çevireceğim:

Tokyo soluk alıp veriyor, ben değil,
Yağmur perdesi yüzüme yapışmış.
Bir hayat değil benim yaşadığım, bir komplo
Bir yerde iki kişilik falan filan...

Şiirimi babama göstermek istiyordum, ama onu bir daha ziyarete gittiğimizde hastaydı ve sadece Afganistan olaylarını[38] öğrenmek istiyordu (siyasal tutuklular haberleri izleyemiyorlardı). Bu kez onunla, küçük penceresi kadınlar koğuşuna bakan küçük bir odada görüştük. Yanında "Barabas" adını verdiği, ayağa kalkıp yürümesine yardım eden ("Beni şimdi yine çarmıha gerebilirsin, Barabas") bir gardiyan vardı. Cezaevi

---

37) Sorge, Christiane'a büyük bir tutku duyuyordu; kadına kur yapma girişimi felaketle sonuçlanınca ("Sevgili İka! Senden, hatta o alaycı zekândan hoşlanırdım. Ama dün gece yaptığına hiçbir namuslu kadın...") intihar etmek istedi. Açık kafayla hayatını sona erdirecek cesareti bulamayınca ölüm arzusunu ucuz armut rakısıyla destekledi. Bu arada önündeki masada bir ustura duruyordu. Ancak cesareti, ikinci kadehin sonunda doruk noktasına erişti ve ondan sonra yığılıp kalana kadar sürekli geriledi. On altı saat sonra (kusmuk kokuları arasında) uyandığında nerede olduğunu ve neden orada olduğunu hatırlamıyordu. Bu talihsiz olaydan sonra Christiane'ı ancak uzaktan görecek, eski tutkusunun korlarını seks âlemlerinin külleri arasında boğacaktı.

38) Sorge'nin ilk duruşmasında Stalingrad kuşatma altındaydı. Savaşın sonucunun alınabileceği muharebe alanının burası olduğunu anlayan Sorge, savaş haberleriyle yakından ilgileniyordu. Mahkemede yargıç kâtibiyle konuşurken o da Yoshikawa'ya fısıltıyla Stalingrad'ı sorardı. Yoshikawa da fısıltıyla ona genel durumu özetlerdi ("Mevzilerinde tutunuyorlar" ya da "Durum iyi görünüyor"). Yargıç olanların farkındaydı, ama onları önlemeye kalkışmazdı. Stalingrad kurtulduğunda, hücrenin dikiz deliğinden bakan Ohashi, onun sevincinden dans edip el çırptığını ve duvarları öptüğünü görmüştü.

üniforması artık iyice zayıflamış omuzlarından sarkıyordu. "Küçüldüm," dedi.

Babamız 1980 yılının ocak ayında cezaevinden salıverildi: Beyin kanseri teşhisi konmuştu; dişlerinin çoğu dökülmüş, yaşlı ve yardıma muhtaç bir adamdı artık. Benim elbiselerimi giyebiliyordu ve yüzüğü parmağından kayıp düşüyordu; sonunda onu da çıkardı. Babam, kalan ömrünü elinde uzaktan kumandayla geçirecekti. Bir muz emerek televizyon (çoğunlukla haberleri) izler, zaman zaman dalıp gider, sonra uyanırdı. İyi günlerinde sert kokulu çay içer[39] ve bize SSCB'ye yaptığı yolculukları anlatırdı: Ukrayna düğünleri, milletin sanki yarın hiç gelmeyecekmiş gibi *kolomiyka* dansı yapması; günlerce su altında kalan denizaltılar (mürettebat kör oluyordu); Kazakistan'da deveye binmesi; gözün alabildiğince uzanan buğday tarlaları. Her geçen gün küçülüyor, küçülüyordu; eti sanki bir tüpten sıkılan diş macunuydu.

Tito Yoldaş 4 Mayıs'ta öldü. Uzun bir süredir hastaydı ve bacağını kesmek zorunda kalmışlardı. Tek bacaklı Tito'nun güler yüzünü, çevresinde gülümseyen doktorları (yaşadığı için herkesten çok onlar mutluydu), kalan bacağını örten kolalı örtüyü günlerce seyrettik. Saat 15:04'te sirenler çalmaya başladı. Pencereden bakınca her şeyin durmuş olduğunu gördüm: Biri projeksiyon makinesindeki filmi durdurmuştu sanki, sokaktaki insanlar hiç kıpırdamıyorlardı, arabalar taş kesilmişti. Siyah televizyon ekranında beyaz harfler belirdi: "Tito Yoldaş vefat etti." Ne bir görüntü, ne de arkadan duyulan spikerin sesi. Sirenler sustu. Sokağa bakınca sanki yer yarılmış da hepsi-

---

39) İnfazdan birkaç dakika önce, yanında Yoshikawa ve Ohashi olan Sugamo Cezaevi baş rahibi, Sorge'ye çay ve pasta ikram ederek şöyle dedi: "Hayat ve ölüm kişisel mutluluğa erişmiş olanlar için aynı şeydir. Bu da her şeyi Buda'nın merhametine bırakarak elde edilebilir." Sorge de, "Teşekkür ederim, ama hayır!" dedi.

ni içine almış gibi, ortalıkta ne insan ne de araba kaldığını gördüm.[40] Babam, "Sanırım bu Kıyamet Günü," diyerek televizyonu kapattı. "Sanırım her şeyin sonu geldi artık."

---

40) Sorge penceresiz, çıplak ve ortasında darağacının bulunduğu odaya sokuldu. Darağacının altına getirilip, ilmek boynuna geçirildi. Tırmanacak bir merdiven, üzerinde durulacak bir platform yoktu. Gizli kapak zeminde, ayaklarının hemen altındaydı.

AKORDEON

1

Atlar ağır adımlarla ilerliyorlar ve araba sürekli sallanıyor, Arşidük Franz Ferdinand'ın gözkapakları cansızca kapanıyor. Ağır gözkapakları tam aşağı ineceği sırada, soldaki at, kuyruğunu -Arşidük'ün görkemli miğferinin üstündeki tüye huzursuzluk verecek kadar benziyor- kaldırıyor ve Arşidük atın kıç deliğinin bir fotoğraf makinesinin objektifi gibi ağır ağır açıldığını görüyor.

Araba görünüşte heyecanlı iki sıra kalabalığın arasından geçiyor: İnsanlar küçük bayrakları sallıyorlar ve maymuncaya benzeyen bir dille bağırıyorlar. (Arşidük, "Acaba Boşnakça bu mu?" diye düşünüyor). Kirli yüzlü ve küf tutmuş, çatlak dişli

çocuklar, kalabalığın bacakları arasında koşuşuyorlar. Arşidük, tersine çevrilmiş, sığ, püsküllü saksıları andıran kan kırmızısı feslerin arasında, kusursuz bıyıkları, ciddi ve siyah şapkalarıyla komik görünen sivil polisleri seçebiliyor. Sivil polisler dimdik durmuşlar, çevrelerine ustaca bakışlar fırlatarak her an tetikte olduklarını gösterme fırsatını kolluyorlar. Soldaki at, patlak tenis toplarını andıran siyah pisliklerini yere bırakıyor. Arşidük'ün yabancı ve kurnaz yurttaşlarının ardındaki sığ ırmak, çürük lahana kokuyor. Arşidük, öndeki arabada sadece General Potiorek'in tören miğferinin tepesini görüyor: Süslü tüyleri sinir bozucu bir şekilde dalgalanmakta. Oracıkta tahta geçer geçmez Potiorek'ten kurtulmaya karar veriyor.

Arşidük, Arşidüşes'e bakınca, kadının yüzünün tiksintiyle buruştuğunu görüyor. "Bunca insanın önünde yine kusmaya başlarsa çok ayıp olur," diye düşünüyor. Karısının elini (soğuk) tutarak kaygısını dikkatle dile getirmeye çalışıyor, ama kadın, tiksintiyle buruşmuş yüzünde hiçbir değişiklik olmadan kendisine dönüyor; Arşidük hemen irkilerek geri çekiliyor.

Araba gülünç, küçük bayraklar sallayan iki sırıtkan insan kordonu ve mermer yüzlü, donuk sivil polisler arasından geçiyor. Arşidük, akordeonlu bir adam görüyor; adam, akordeonunu göğsünün üzerine açmış, göründüğü kadarıyla içtenlikle gülümsüyor ve hatta sevinçli bile olabilir. Akordeonu çalmıyor da, öylece tutuyor gibi. Arşidük'ün bakışları kalabalık arasından adamın güçlü kollarını ve kollarını sıkan akordeon kayışlarını seçebiliyor. Bej ve siyah klavyeyi, tuşlardan birinin eksik olduğunu, eksik tuşun yerindeki kara dörtgeni görüyor. Araba adamın önünden geçtikten sonra Arşidük adamın bakışlarını sırtında hissediyor. Dönüp bakmak geliyor içinden, ama bu yakışık almayan bir şey olur. Arşidük bu garip insanları, kendisine ve İmparatorluğa karşı bir nefret hissetmiyormuş gibi (şimdilik) görünen o adamı düşünüyor ve akordeonun tuşuna ne olduğunu merak ediyor. O tuş olmadan bir şarkı çalabilir misin? Notalarından biri hiç çalınmadığı takdirde *Liebes-*

tod kulağa nasıl gelir acaba? Belki de adam o tuşa hiç basmamıştır; belki de o notayı bütün ömrü boyunca hiç çalmayacaktır. "Garip insanlar," diye düşünüyor Arşidük. Arşidüşes'e akordeonlu adamdan söz etmeye karar veriyor, böylece karısı biraz neşelenebilir belki.

Arşidüşes'in kulağına, "Akordeonlu bir adam var," diye fısıldıyor. Düşes sanki kocası sayıklıyormuş gibi irkiliyor.

"Ne? Ne diyorsun sen?"

Arşidük karısına doğru eğiliyor. "Bir adam..."

O sırada bir tabanca, tabancanın arkasında dimdik ve gergin bir kol, kolun öteki ucunda ince bıyıklı, alev alev gözlü, genç ve cılız bir adam görüyor. Arşidük tabancanın kustuğunu, namlusunun ağzında ışık patlamaları olduğunu görüyor. Bir şeyin kendisini koltuğun arkasına ittiğini hissediyor, sonra o şey karnına vuruyor ve bütün sesler kayboluyor.

Bastırmak için hiçbir şey yapamadığı ve önemsememeye çalıştığı, aniden büyüyen, anlaşılmaz bir korku dışında, düşünebildiği tek şey Mayerling'de bir gece: Arşidüşes piyanoda *Liebestod*'u ağır bir tempoyla çalarken, kendisi şöminenin yanındaki koltukta oturuyor, sıcaklığı sırtının sol yanında hissediyor. Arşidüşes'i dinlemiyordu, uyuklamamak için kendini güç tutuyordu, sonra aklından hemen bastırdığı şu düşünce geçmişti: Tanrım, Arşidüşes'in güzelliği ne kadar sıradan ve zarafetten uzak, *Liebestod* da ne kadar aptalca ve sıkıcı.

Şimdi karısından özür dilemek istiyor, ama yüzü tiksintiyle donup kalmış olan Arşidüşes ölmüş bile.

2

Bu hikâyenin büyük bir kısmı, sorumsuz bir hayalgücünün ve utanmaz bir kurgunun ürünüdür. (Gerçek: Arşidük, yanlış bir yola sapmış ve sonra pantolonu sidiğe bulanmış katilin hemen önünde durmuş bir arabada öldürülmüştür). Ancak hikâ-

yenin bazı kısımları, siyah beyaz fotoğraf adacıklarıyla dolu bir tarih kitapları denizinde yüzdükten sonra benim kıyılarıma vurmuştur. Önemli bir kısmı da aile anılarının ve söylencelerinin tünelleri ve dolambaçlarından geçtikten sonra bana ulaşmıştır. Akordeonlu adam, Bosna'ya Ukrayna'dan yeni gelmiş olan benim dedemden başkası değildi. Yem olarak önüne atılan bir parça toprağın tapusunu almak için Avusturya-Macaristan'dan Bosna'ya; yaşamında ilk ve son kez Saraybosna'ya gelmişti. Köylüydü ve o güne kadar büyük bir şehre ayak basmış değildi. Arşidük'ün ziyaretiyle şereflenen (ve sonra ölümüyle lanetlenen) şehirde karşılaştığı gürültü ve kalabalık başını öyle döndürmüştü ki, biriktirdiği paranın neredeyse beşte biriyle şehir pazarındaki bir Çingene'den akordeonu satın almıştı. Vucijak adlı tepedeki yeni evine vardığında, Birinci Dünya Savaşı başlamıştı artık. Dedem iki hafta sonra askere alındı, İmparatorluk için savaşmak üzere Galiçya'ya gönderildi ve orada dizanteriden öldü. Akordeon ondan sonra elli kakofonik yıl yaşadı ve bu arada birkaç tuşunu daha kaybetti. Kör amcam Teodor (altı yaşındayken elinde bir elbombası patlamıştı), akordeonun çaresizlik içinde yattığı yatağın üzerine kendini attığında, alet de son akortsuz soluğunu vermiş oldu. Teodor Amca şimdi Bosna'nın Sırbistan tarafındadır. Ailemin büyük bir kısmı Kanada'nın çeşitli yerlerine dağılmıştır. Bu hikâye 1996 yılında, otopark görevlisi olarak çalıştığım uzun ve yorucu bir günün sonunda Chicago'da (ben orada yaşıyorum), metroda yazılmıştır.

HOŞ SÖZLER DEĞİŞTOKUŞU

1

Hangi yıldı? 1811 olduğuna inanmayı seçmiştik biz. Şu halde: Alexandre Hemon 1811 sonbaharında Bretagne'da, Quimper'deki yatağından kalktı; dul annesine haber vermeden tek atlarını -hep bitkin olan bir beygir- otuz gümüş sikkeye sattı, bir süre serüven peşinde koştuktan sonra Napolyon'un yeni ve muhteşem bir zafere doğru Moskova'ya ilerleyen ordusuna katıldı. Onun o zaman yirmi bir yaşında olduğunu tahmin ediyoruz. Onu hâlâ dünyanın büyüklüğü karşısında serseme dönmüş, Prusya'da yürürken; 1812 Haziranında Nieman Nehri'ni aşarken; nehrin nasır tutmuş, sızlayan ayaklarındaki tozu toprağı yıkayıp, ayaklarını serinlettiğini hayal edebiliriz. Sonra da

onu Smolensk'de azgın Ruslara saldırırken görebiliriz. Borodino'da elinde havada savurduğu kılıcıyla piyade saldırısını başlatıyor; merhamet dilenen Rusların bir bataryasını tek başına ele geçiriyor. (Babam aile tarihçesinin bu bölümünü anlatırken, "Hayır, Lev, o bir zafer değildi!" diyebilir.) Onunla birlikte Moskova'dan yükselen alevlerin göğün karnını yakmasını seyrediyoruz. Ama kendi sönmüş yüreğinde sevinç yok artık; zaferleri kendisine şimdi o kadar sağlıklı görünmüyor ve ayakları durum değiştirmiş -artık kaskatı donmuşlar. Ardından o küçültücü, öldürücü çekilme geliyor. Subaylar ortalarda yoklar, yanıbaşındaki askerler bir buz parçası gibi yere devriliyor ve bir daha kalkmıyorlar; Ruslar büyük ordunun parçalanmış gövdesini hırpalamaya devam ediyorlar. Alexandre tökezleyip karla kaplı stepte düşüyor, başını kaldırdığında kendini sık bir ormanın içinde buluyor.

Napolyon'un çekilen ordusunun yolunun, bugün Belorus olarak bildiğimiz yerden geçtiğini bildiğimiz için, Alexandre'ın Batı Ukrayna'da, Lvov yakınlarında ortaya çıkmasının mantıklı bir açıklaması yoktur. Ailenin bir kanadı Alexandre'ın bu mucizevi yer değiştirmesinde daha büyük güçlerin parmağı olduğuna inanırlar. Aile tarihi konusunda en ileri gelen otorite olan ve onu en iyi anlatanlardan biri olduğuna inanan babam, bu mantıksızlığı kaşlarını çatarak karşılar ve kanıt olarak 1932'den kalan bir Ukrayna haritasını gösterir; haritada (örneğin Smolensk) Lvov'dan sadece birkaç santim ötededir.

Her ne olmuşsa olmuş, Alexandre dümdüz yenilgiye giden yoldan sapmış ve kendini baygın bir halde zifiri karanlık bir ormanın ortasında bulmuştu. Biri uyuşmuş olan bacağından kendisini çekiştirdiğinde ebedi kara deliğin kenarına varmıştı. Bu kişinin büyükannemin annesi Marija olduğu kuşkusuzdur. Alexandre gözlerini açınca, parçalanmış ama hâlâ değerli olan çizmelerini çıkarmakta olan on yedi yaşında bir kızın bir meleği andıran gülümsemesiyle karşılaşmış. İzin verirseniz, aklıma gelen sapkınca bir düşünceyi itiraf edeceğim: o melek gülüm-

semesinde o zamanlar çok yaygın olan kış iskorbütü nedeniyle çok sayıda diş eksik olabilir. Kız doğal olarak genci evine götürmeye karar vermişti; topladığı odunları indirip yorgun beygirin üstüne (her nasılsa yorgun beygirler çağıydı) onu bindirmişti. Kızın anne babası bu olaya şaşırmışlar ve korkmuşlar, ama kızlarının kararlılığına karşı koyamadıkları için Marija ocağın yanında bir yatak yapmış, sonra kan dolaşımını hızlandırmak için sabırla genç adamın kollarını ve bacaklarını ovuşturmaya başlamıştı. (Teodor Amca hikâyenin bu noktasına biraz kangren eklemekten hoşlanır.) Kız, delikanlıyı yağla balla beslemiş, yumuşacık sesiyle onunla konuşmuştu. Onun sertleşmiş yüreğini yumuşatmış ve sonra da evlenmişlerdi. Evet, onlar Hemon evreninin Adem ile Havvası sayılırlar.

Gürbüz Bosna köylüleri soyundan gelen ve bununla gurur duyan annem bütün bunları tipik "Hemon propagandası" olarak kabul ederdi. Korkarım, haklı da olabilirdi. Çünkü Alexandre Hemon'un sorgulanamaz varlığının sürekliliğini kabul etmemizi sağlayacak sağlam gerçekler yoktur elimizde. Ancak bazı kanıtlar vardır:

a) Saraybosna Kış Olimpiyatları sırasında kız kardeşimin elinde Lucien Hemon adında birine çıkarılmış bir kredi kartı vardı. Lucien, Fransız biathlon takımı tüfek idarecisiydi. Kız kardeşime kur yapmakta hiç duraksamayarak ona Hemon'un Bretagne'da çok yaygın bir soyadı olduğunu söylemiş; kız kardeşim de kendisine aile tarihinin belli başlı noktalarını anlattıktan sonra; Napolyon'un bir askerinin bu adı Ukrayna'ya taşımış olmasının imkân dahilinde olduğunu eklemişti. Alexandre'ın yeşerdiği tohum işte buydu; ötekilerin hepsini bastıran, "Hemon"un Ukraynaca "demon"dan geldiği iddiasındaki kuram sonsuza kadar bir kenara atılıvermişti.

b) 1990'da bir otobüs dolusu heyecanlı Ukrayna kökenli Bosnalı, baskı altındaki sabık vatanlarında çoktan unutulmuş olan eski şarkıları söyleyip, eski dansları sergilemek için Ukrayna'ya gitmişlerdi. Grup, Lvov'da, suları akmayan bir otelde

kalırken, Hemon'lar büyükbabamın babasının Bosna'ya gitmek için terk ettiği köye (Ostaloveschy) uğramaya karar verdiler. Aile içinde Ukrayna'da hiç akrabamız olmadığı inancının yaygın olduğunu da burada belirtmem gerekir. Halkının çoğu sıkıntıdan bunamış yaşlılardan oluşan köyde dolaşırken, KGB'nin yeniden içlerine döndüğünü sanan köylüler arasında epey kuşku uyandırmış olmalılardı. Bizimkiler antika Ukraynaca'larıyla, bastonlarına dayanan dişsiz ihtiyarları köydeki Hemon'lar hakkında sorguya çektiler. Sonunda biri toprak yolun karşısındaki bir evi gösterdi. Evdeki adam kendilerine Hemon olduğunu ama Bosna'da akrabası olup olmadığını bilmediğini söyledi. Kendisini kandıramayacaklarını, polis hesabına çalıştıklarını hemen anladığını da hiç sözünü sakınmadan belirtti. Bizimkiler kapı dışarı edilmelerini önlemeye çalıştılar, adama polisin ve casusların böyle büyük gruplar halinde dolaşmadıklarını belirttiler. On dört kişiydiler, hepsi şöyle böyle birbirlerine benziyorlardı ve zavallı uzak akrabalarının ödünü patlatmışlardı. Ertesi gün adam (şaşırtıcı bir şey, adı İvan değildi) sefil otellerinde kendilerini ziyarete geldi ve armağan olarak bir şişe su getirdi. Bizimkiler de birbirlerinin sesini bastırmak için bağırarak, ona Bosna'ya göçü, ailenin arıcılık işini, efsanevi Alexandre Hemon'u anlattılar. Evet, dedi adam, uzun zaman önce ailenin bir Fransız akrabası olduğunu duymuş olabilirdi.

Böylece ailem, kökünün görkemli Brötonya'da olduğunu kesinlikle saptamıştı ki, bu bizi sadece Boşnak Ukraynalılardan değil, papaz ve köylü milleti olan öbür Ukraynalılardan da kesinlikle ayırıyordu. Alexandre Hemon aileye resmen kabul edilince, Galyalı olan her şeye ilgi arttı (Bretagnelılar ile Fransızlar arasındaki nüans farklılıkları kimsenin umurunda değildi). Babam bir Fransız filminin önünde baştan sona kadar oturur -eskiden Fransız filmlerinden ölesiye sıkılırdı- ve sonra örneğin *Serseri Âşıklar*'daki karakterler arasındaki hassas ilişkileri genetik olarak algılayabildiğini iddia ederdi. Hatta bu iddialarında kuzenim Vlado'nun, Jean-Paul Belmondo'ya tıpatıp

benzediğini söyleyecek kadar ileri gitmişti ve sarışın, yakışıklı bir genç olan Vlado kendinden "Belmondo" diye söz etmeye başlamıştı. Deri fabrikasındaki işinden döndüğünde, annesine, "Belmondo'nun karnı aç," derdi.

Gururla söylemeliyim ki, Hemon soyadı tarihçesindeki daha sonraki gelişmeler benim edebi araştırmalarımla yönlendirilmiştir. Saraybosna Üniversitesi'nde son derece gereksiz olan mukayeseli edebiyat derslerine devam ederken *İlyada*'yı okudum ve orada "Güçlü Hemon"dan söz eden bir bölüm buldum. Sonra *Antigone*'u okudum ve Antigone'nun intihar eden nişanlısının adının Hemon olduğunu öğrendim. Creon'la konuşmasında Hemon, ilk başta yılışık, yağcı biri olarak görünür:

> *Babam, ben seninim. O hep düsturum olacak*
> *bilgeliğinle, beni doğru yoldan ayırmadın.*
> *Benim için en üstün olan,*
> *senin istediğin biriyle evlenmektir.*

Ama sonra gerçek bir tartışmaya girerler ve Hemon, Creon'a şöyle der: "Hiçbir şehir tek bir insanın malı olamaz," ve "Sen tek başına bir çölde ne güzel hüküm sürerdin," ve "Bir baba olmasaydın sana deli derdim."

Babam *İlyada*'dan sonlarında "Güçlü Hemon" adının geçtiği sayfayla *Antigone*'dan talihsiz Hemon'un küstah Creon ile konuştuğu sayfaları vazifeşinaslıkla kopya etmiş, Hemon adının her geçtiği yeri sarı renk kalemle işaretlemişti. Bunları sosyalist-gerçekçi romanlarda -en iyi şartlarda- hayatı korkusuz baş kahraman tarafından kurtarılan ya da basitçe, dikkat çekmeden ölen karakterlerinki gibi sıradan, babadan kalma Slav soyadlara sahip, zavallı iş arkadaşlarına gösterirdi. Babam ne *Antigone*'nu okumuştu ne de *İlyada*'nın on binlerce satırını. Ben de tutup "Güçlü Hemon"un o büyük destanda tümüyle gereksiz olduğunu ve Antigone'nin ünlü nişanlısının kendini asarak pek de o kadar gösterişli olmayan bir şekilde intihar ettiğini söylemiş değildim.

Ertesi yarı yılda, *Aeneid*'de, vahşi bir kabilenin şefi olarak şöyle bir görünüp geçen bir Hemon daha buldum. Babam hemen bunu da Hemon arşivine ekledi. En sonunda *Gargantua ile Pantagruel*'de "Hemon'la dört oğlu"nun Rabelais tipi gayet müstehcen bir âleme katıldıklarına rastladım. Rabelais'ye yapılan gönderme, aile tarihçesinin Fransa koluyla kayıp ilişkisini gün ışığına çıkarttı ve böylece artık Milattan önce 2000 yılına kadar gidilebildi!

Ancak bu saygın tarihçenin üzerinde talihsiz bir gölge, kimsenin cesaret edemediği ama bu kararlı ve yetersiz tarihçinin sözünü etme gereğini hissettiği bulanık bir İncil geçmişi vardır: Kuzenim Alexandra kilisede papazın adımızı -gayet açık seçik ve yüksek bir sesle- söylediği zaman duyduğu korku ve dehşeti hâlâ hatırlar. Onun söylediğine göre papaz, Mesihimizin tarif edilemez acılar içinde kıvranarak öldüğü sırada, çarmıhın altında duran kalabalık içinde gözleri (adamın elbette, İsa'nın değil) şeytanca dışarı pırtlamış, kana susamış salyaları zalim çenesinden akan bir adamın Mesihimizin ıstırabına güldüğünü anlatmış. Papaz şöyle gürlemiş: "Nasıl bir adamdı bu? Hangi insan İsa'nın katline gülebilirdi? Onun adı *Hemon*'du ve tohumlarının yeryüzünün dört bir yanına saçıldığını, ebediyen yalnız ve sefil ve Tanrı'nın sevgisinden yoksun olduğunu biliyoruz." Dehşete kapılan Alexandra (o zaman dokuz yaşındaydı) kusmuş ve dışarı kaçmış. Babası -Roman amcam-, ise ona aldırmayıp, "Amin!" demeye devam etmiş.

Daha sonraki araştırmalarda İncil'de Hemon bulunmadı ama araştırmacının kim olduğu ve araştırmanın tam olarak nasıl yapıldığı konuları tümüyle belirsizdir. Ailenin tümü tarafından kabul edilen resmi açıklama, papazın, Amalija Teyzem kendisine yanlış kişiler önünde "papaz cüppeli domuz" dediği ya da babamın bir komünistle evlendiği için intikamını böyle aldığı yolundadır.

Her ne olursa olsun, omuzlarımızda eski zamanlardan gelen bir günahın yükünü taşıdığımıza ya da cehennemde ailecek buluşacağımıza pek azımız inanırdı. Babam o düşman pa-

pazın (Kanada'ya göçmüştü) yerine gelen papaza, en yüksek yargıç ve intikamcı olduğu kabul edilen tavana doğru parmağını sallayarak, "Biz her zaman namuslu ve çalışkan insanlar olmuşuzdur," demişti. Papaz dostça başını sallayıp bir şişe ev yapımı slivovitz'le bir kavanoz birinci kalite balı kabul etmiş ve böylece Hemon'larla Tanrı arasındaki (Oğlu konusunda çıkan) ezeli tartışma iki tarafı da tatmin ederek tatlıya bağlanmıştı.

Ancak benim, bir iki genç kuzenimle, çok yakın bir akrabamızın bazı kuşkuları vardı. Ben bir başkasının ıstırabıyla alay etmiş olmak gibi korkunç bir günahı işlemiş olacağımızdan kuşkulanıyor ve korkuyordum. Belki de bu yüzden, 1990'larda Bosna'dan ABD'ye bir kez daha göç etmek zorunda kalmıştık. Belki de cezamız buydu: Kim olduklarını unutamayan, yabancı bir dilde hitap edilmekten korkan ve artık gerçekten anlamlı bir şey söylemeyi beceremeyen insanların yarım hayatlarını yaşamak zorunda kalmak. Anne babamın İllinois'de Schaumburg'da bir asansörde, İngilizce konuşan komşuları kötü Ortabatı havası hakkında bir sohbet başlattığında, yabancı ayakkabılar içindeki rahatsız ayaklarına bakarak sessiz durduklarını görmüşümdür. Babam, asansörün 11 ve 18 numaralı kat (konuşkan Amerikalının oturduğu kat) düğmelerine, sanki bu lanet, çok dilli dünyayı sona erdireceklermiş; bizi Babil Kulesi'nin düşüncesizce inşa edildiği ve tarihin yanlış, zalim, insanlıkdışı bir yöne doğru yöneldiği zamanın gerisine taşıyacaklarmış gibi bastırıp duruyordu. Asansör sallantılarla, sessizlik fırtınaları arasında on birinci kata yükselirken, annem de arada sırada acı bir ifadeyle şaşkın komşuya sırıtmaktaydı.

2

Saraybosna Olimpiyatı'nın başarısı ve aile tarihçesinin yeniden belirlenmesiyle, başında babamın bulunduğu aile mecli-

si, bir kereye mahsus olmak üzere destansı bir buluşma kararı verdi. Olay Hemoniyat olarak kayıtlara geçecekti. O aile meclisinin tutanakları (tarafımdan yazılmıştır), olayın gelecekteki öneminin heyecanını ve sevincini asla dile getiremez. İzin verirseniz, bu yıpranmış tarihçi ayakkabılarımı çıkartıp bir anlığına bir tanık olayım: Önce kesin bir sessizlik olduğunu söyleyebilirim, cama inatla çarpan bir sineğin vızıltısı bile duyuluyordu; sobada odunlar çatırdıyordu; birinin bağırsakları saygısızca guruldamaktaydı; o bir an içinde herkes, Homeros zamanı kuzenlerimizi bile kıskandıracak bir olay olacak olan Hemoniyat'ın belirlediği geleceğe bakmaktaydı. Bilincinin yerinde olduğu pek seyrek anlarından birini yaşayan dedem bile, herkesi tanımış gibiydi ve âdeti olduğu üzere, "Neredeyim ben?" diye sormamıştı. Ancak ocağın üzerinde kaynayan süt taşıp da teyzeler ve halalar sürüsü hasarı en azına indirmek için ocağa koştuklarında bu tılsımlı an sona eriverdi.

Böylece Hemoniyat'ın 1991 Haziranında, dedemin yaşlığı nedeniyle bakımsızlıktan dökülmeye yüz tutmuş, ama yine de "köklerimizin kurtlarla savaşarak toprağı bir arada tutmaya çalıştığı yer" olan büyük evinde yapılması kararlaştırıldı. Aynı zamanda dedemin kardeşi olan İlyko Amca'nın ailesinden gelen Hemun'larla da ilişki kurulmasına karar verildi.

Onların tarihçesini de anlatayım: İlyko Amca 1917'de Ukrayna'nın bağımsızlığı için savaşmak üzere Bosna'dan Ukrayna'ya gitmişti. 1921'de, o utanç verici bozgundan sonra Romanya'yla Yugoslavya arasında yeni kurulan sınıra kadar yürüdü, orada tutuklandı ve Kiev'e geri gönderilmek üzere trene bindirildi. Bukovina yakınlarında bir yerde trenden atladı. Yılın ilk karının toprağı boğup ezdiği mevsimde ıssız ovalarda dolaşırken neredeyse donup ölüyordu. Ancak genç bir savaş dulu kendisini bulup kurtardı, bütün kış boyunca o buz gibi karanlıkta ona baktı ve karşılığında kendisinden soğuk ayaklarını ısıtmasından ve yalnızlığını gidermesinden başka bir şey istemedi. İlyko baharda sallantılı karyoladan kalktı, kadının tit-

reyen ellerinden, içinde örgü çoraplar, bir kelle peynir ve kadının bir resmi bulunan torbayı aldı. Kadını gözyaşlarıyla ıslanmış yanaklarından ve araya giren kıllı etbeninden öptü; sadece geceleri yürüyerek yine Romanya-Yugoslavya sınırına gitti. 1922 baharında Tuna'yı yüzerek geçerken, soğuk sular kadının fotoğrafını silip yok etmişti.

Biz onu hiç sevememiştik. Sert, düşüncesizce davranan bir adamdı. İlyko eve döndüğünde -herkes kendisini çoktan ölmüş sanıyordu-, dedemle kavgaya tutuştu. Kavganın nedeni, dedemin İlyko'nun âşık olduğu kızla evlenmiş olmasıydı. Amcam bu duruma kızarak Sırbistan'a, İndjija'ya gitti, yerlilerden bir kızla evlendi ve sarhoş bir nüfus memurunun, adını Hemun'a çevirmesine ses çıkarmadı. İşte bu, Hemun kolunun ilk günahıdır. Hemun'lar dedemin soyundan gelenlerle hiçbir ilişkiye girmediler, Ukraynaca bilmezler, Ukrayna şarkıları söylemezler, Ukrayna dansları etmezler ve kendilerini Sırp olarak görürlerdi. Bu nedenle Hemun'ların "ayrık otu" durumlarından, başkalıklarından kurtarılıp eski Hemon köklerinden büyüyen et ve kemik ormanına geri getirilmeleri gerekiyordu. Dedeme Hemun'ların tarihi yuvalarına dönecekleri söylenince, o, "Onlar da kim?" diye sormuştu.

Aile meclisi toplantısından sonraki haftalarda, davet Teodor Amca ile babamın Olimpik zihinlerinde biçimlendirildi. Teodor Amca birtakım önerilerde bulunuyor, babam da onları daktiloda yazarken hepsini reddediyordu. Bir örnek aktarmama izin verin: Teodor Amca babama önerilerini sıralıyor: "...haksız yere koparılan dal... kopan ve ağacın yüreğini parçalayan dal... kuruyan ve köklerinden ayrılan dal..." Babamın işaret parmakları daktilonun tuşları üzerinde tanrıların önünde dans eden bakireler gibi sıçrıyorlar, babam arada sırada bakirelerden biriyle burnunu karıştırırdı; "Hayır... hayır... hayır... hayır..." derdi. Tarihe mal olmuş tüm önemli belgeler gibi, Hemoniyat davetiyesi de pek çok müsvedde aşamasından geçtikten sonra sıradışı bir zerafet ve güç kazandı. Amaç ("...en güç-

lü dalı haklı yerine yeniden yapıştırmak...") ; yer ("...binlerce yıllık tarihin arılar ve kuşlar ve tavuklar tarafından anlatıldığı Hemon aile malikânesi...); lojistik ("...şişte domuz yavrusu ve karışık salata yenilecek, tatlı ve börek isterseniz kendinizin yapması tavsiye edilir..."); yapı ("...boş zamanlar evde, bahçede, arka avluda, tarlada, meyve bahçesinde, arı kovanlarının başında, dere kenarında, ormanda konuşarak ve hoş şeyler söylenerek geçirilecektir...") açıkça belirtilmişti. Davet pek çok kimse tarafından memnuniyetle kabul edildi ve ailenin üyelerinin bulunduğu her yerden cevaplar gelmeye başladı. Hemun'lardan çoğunun da davete katılacağı en yaşlı Hemun Adrija tarafından telefonla bildirilince, aile içinde büyük bir sevinç yaşandı. Bir domuz yavrusunun kesilmesinin telefonda planlanmasının mitolojik boyutlarının olduğu; eski hikâyelerin anıların mahzenlerinden çıkarılıp temizlenip cilalandığı; uykusuz, sıcak gecelerin kimin nerede yatacağının planlanmasıyla boşa harcandığı; sonunda Teodor Amca'nın "gençler"in ahırda, samanlığın üzerinde yatabilecekleri önerisini yaptığı, annemin aynı etnik kökten gelen kalabalık bir insan topluluğundan kuşku duyarak gözlerini yuvarladığı günlerdi.

Şu cümlenin kaçınılmaz olduğunu itiraf ederim: Sonunda Hemoniyat günü geldi. Altında uzun bir masa bulunan büyük bir çadır kurulmuştu. "Orkestra"nın sahnesi avlunun ortasındaki ceviz ağacının altına yerleştirilmişti. Anlattıklarına göre, Teodor Amca sabah erkenden kakmış, verandada oturup anlatacağı hikâyeleri son bir kere daha prova etmişti. Ben çatının altındaki kuşların ardı arkası gelmez cıvıltılarıyla uyandım. Aşağı indiğimde iki başsız tavuğun bir şeyden kaçmak için koşuştuklarını, kanatlarını uyumsuz bir şekilde çırparken, boyunlarından gittikçe azalarak kan fışkırmakta olduğunu gördüm. Kahvaltıyı büyük masanın çevresinde, kızarmış tavuk ciğeri ve yürekleriyle dolu tabaklarla, doğranmış domates ve turşu tabaklarını elden ele geçirerek yedik. Teodor Amca, "Bu hayatımın en büyük günüdür," dedi.

Hemun'lar hep birlikte, sömürgeci bir ordu gibi parıl parıl parlayan yeni arabalarla geldiler. Hepsi de kiloluydu ve zengin bir yaşam ima eden Kuzey Sırbistan aksanıyla konuşuyorlardı. Buna rağmen herkes birbirini kucakladı, yanaklar öpüldü, eller hararetle sıkıldı, sırtlar can acıtırcasına yumruklandı. Teodor Amca, "Hoş geldiniz, Hemun'lar!" diye gürledi, sonra Hemun'ları tek tek dolaşarak kesik kolunu uzattı. Ardından her birine kulağını uzatıp, "Sen kimsin bakayım?" diye soruyor ve seslerini ezberliyordu.

Gün, genel bir neşe havası içinde, hoş sohbetlerle devam etti. Elimizdeki video görüntülerinde çadırdaki kalabalığın birbirlerine bir molekülü oluşturmaya zorlanan atomlar gibi yaklaştıklarını, herkesin tekvücut oluşunu, terli koltukaltlarını görüp, bozulmasına olanak olmayan seslerini duyarız. Orkestra bütün gün ve ara sıra mola vererek çaldı. Orkestrayı yöneten kuzenim İvan, ağır ağır soluyan akordeonunun üzerinden kendisiyle doğrudan bir bağlantısı olmayan kırk yaşın altındaki bütün kadınlara göz kırpıp durdu. Orkestra eski Ukrayna havalarını çaldığında Hemun'lar tek kelime bile anlamadıkları için öylece utanarak oturup sırıttılar. Ama herkes elinden geldiğince dans ediyor, elleri eşlerinin kıpırdayan bellerinde ya da terli avuçları içinde, hantal hareketlerle valsler yapıyorlardı. Sahne korkuları geçici olarak yardımcı bir içkiyle (benim cesaret yardımcım biraydı) giderilince, çeşitli hızlarda dönerek *kolomiyka* yapmaya bile başladılar.

Saat bire doğru güneş ceviz ağacının tepesinde görününce altı halam sahneye çıktı. Teodor Amcam onların eşsesli adlarını bir şiir gibi sıralamıştı: "Halyka, Malyka, Natalyka, Marenyka, Julyka, Filyka." Halalarım Ukrayna'nın bağımsızlığı için bir savaşta ölmeye gönderilen genç bir Ukraynalı askerin şarkısını söylediler. Genç adam askerlerin Ukrayna şarkılarının çoğunda yaptığını yapıyordu: ağlamaklı annesine ve sadık müstakbel eşine veda ediyordu. Halalarım kollarını göğüslerinde kavuşturmuş, sakin bir şekilde iki yana sallanarak ve dirsekle-

rini birbirlerininkine sürterek söylüyorlardı şarkıyı. Aynı kadının altı farklı kopyasını andırıyorlardı. Büyükbabam sanki şarkıyı tanımış gibi birden kulaklarını dikti, ama sonra uyku cinleri kendisini yine esir aldı ve homurdanarak onlara boyun eğdi. Bu arada (beklediğimiz gibi) asker öldü; sadık müstakbel eşine gelince, Ukrayna'yı esir alan güç tarafından zorla ırzına geçilmek üzereydi. Halalarım selam verip yüzleri kızararak sahneden inerlerken, Teodor Amcam, "Bu özgürlüğün ve bağımsızlığın değerini anlatan bir şarkıydı," dedi.

Ondan sonra yemek servisi başladı, Büyükbabam başta olmak üzere herkes uzun masanın çevresine oturdu. Büyük çorba kâseleri elden ele geçtikçe, içlerinden uykudaki bir volkandan fışkıran duman gibi buharlar yükseliyordu. Kütükler gibi kesilmiş yeşil soğanla tepeleme dolu tabaklar, kendi suyu içinde dilimlenmiş domatesler vardı. Yemekten sonra herkesin uykusu geldi ve et yığınlarından uyku vadilerine indiler. Kimsenin kanı beynine kadar çıkamadığından kesik kesik konuşmalar da zaman içinde kesildi. Büyükbabam bastonuna dayanmış horluyordu. Uykusunda geğirdi, dilini üst dudağının üzerinde dolaştırdı, bıyığının kenarına dokundu, sonra ağır hazım cehenneminden kaçıp damağına ulaşmış hoş bir tadı yakalamak için alt dudağına indirdi. Sonunda her şey yerini uyuşukluğa bıraktı; heyecanlı sinekler uzun bir yolculuktan sonra artık et ve salatayla dolu bu kıtaya konabilirlerdi. Sinekler bir ekmek dilimi üzerinde keyifle oturuyorlar, bir yaz sineği parıltısına bürünene kadar yağa bulanıyorlardı. Sonra hâlâ uçabildiklerinden emin olmak istercesine birden havalanıyorlar, ardından birbirlerine bu zevkli şölenin mesajlarını ileterek tekrar konuyorlardı. Onları seyrederken onları bizim sineklerimiz, yani Hemon sinekleri olduklarını, tarihi rollerini bilmeseler de sırf bu nedenle öbür sineklerden daha iyi olduklarını düşündüm.

Bu görkemli şölenden ABD'ye ulaşan tek belge olan Hemoniyat videosunda, bu insanüstü, ölümcül uyuşukluk üç-dört dakikalık bir sessizlikle sunulmuştur. Eğer mikrofona ulaşan

rüzgârın sesini saymazsak tabii. Ancak şurası da çok önemlidir: Kaseti PAL-SECAM'dan NTSC'ye çevirme sürecinde sinekler kaybolmuştu.

Teodor Amca bundan sonra o horultulu uyuşukluğundan çekilip alındı, sahneye götürülüp bir iskemleye oturtuldu. Masa çevresindeki bilinçlilik düzeyi birden yükselmişti. Teodor Amca, "İnsanın kendi tarihini bilmesi önemli olduğu için şimdi size bazı hikâyeler anlatacağım," dedi. "Eğer anlatacaklarımı biliyorsunuz sesinizi çıkarmadan oturun, aramızda onları bilmeyenler var." Hemun'lar -hikâyeleri bilmeyenler- kendilerinin hilekâr ve zayıf insanlar olarak sunulacaklarından kuşkulanarak huzursuzlukla birbirlerine bakıp kıpırdandılar. Ancak Teodor Amca'nın bambaşka bir niyeti vardı. Önce *İlyada*'nın Hemon'larıyla, onların yiğitlikleri ve Truva'nın yakılmasına katkılarıyla söze başladı. Sonra az daha antik bir dünyanın en güzel kadını Antigone'la evlenecek olan Hemon'u anlattı. Aeneas'ın arkadaşı olan ve onunla birlikte Roma İmparatorluğu'nu kuran Hemon üzerinde pek durmadı. Avrupa uygarlığını barbar Slav çapulcularının saldırısı karşısında savunan Hemon'lardan söz etti. Yüzyılları aşıp Alexandre'ın çektiklerini, Rus kışının dehşetini ve o öldürücü geri çekilmeyi anlatırken ise neredeyse herkesin gözlerini yaşartacaktı. Bize Alexandre'ın gördüğü hayalleri anlattı: Başsız bir adamlar ordusu daireler çizerek yürüyorlar, Alexandre kellesini kopartacak dev baltadan kaçmaya çalışıyor ama sonunda düşüyor: "Kafasının kesildiğini hissetmedi, ama fışkıran kanının ve vücuduna ağır ağır yayılan soğuğun farkındaydı." Sonra, İlk Anamız Marija tarafından kurtarılmıştı. Teodor Amca onların gelişen aşklarını ve Alexandre'ın iyileşmesini anlatırken, dedem bir ara kendine geldi, şaşkınlıkla çevresine bakınıp yanında oturan bana sordu:

"Kim bu insanlar?"

"Senin ailen, dede."

"Onları hayatımda görmüş değilim."

"Gördün, dede."

"Sen kimsin?"

"Torunlarından biriyim."

"Seni de hayatımda hiç görmedim."

"Eh, şimdi görüyorsun işte."

"Neredeyiz?"

"Evimizde, dede."

Bu onu tatmin etmiş olacak ki başı yine göğsüne düştü ve Lethe'yi geçmekte olan tekneye döndü. Teodor Amca bu arada Alexandre ile Marija'nın çocuklarına geçmişti. On dokuzuncu yüzyıl Hemon'larının tümü parlak, çalışkan ve becerikliydiler ama sürekli olarak Polonya ve Rusya'nın adaletsizliği altında kıvranıyorlar, verem ve iskorbütten kırılıyorlardı. Ayrıca erkekler ağaçlardan düşüp hayvanlarının ayakları altında kalıyorlar, kadınlar düşük yapıyorlardı. "Yine de ayakta kalabildik!" dedi Teodor Amca. Sonra daha önce hiç duymadığım bir hikâyeye başladı. Amerika'ya gidip zengin olan ve zengin olduktan sonra köyüne dönen bir Hemon'un hikâyesi. Adam güzel bir ev yaptırmıştı ve işi gücü köy bakireleriyle gönül eğlendirmek, misafir ağırlayıp kafayı çekmekti. İçki arkadaşlarından biri, ki herhalde kılık değiştirmiş şeytandı, ona köy mezarlığında bir gece geçirmesi için meydan okumuştu. Mezarlıkta bir pogromda öldürülmüş Yahudilerin hortlaklarının dolaştığı söylenirdi. Hemon geceyi orada geçirebileceğine bütün malı mülküne bahse girdi. Gerçekten de mezarlıkta sabahladı, ama şafak söktüğünde saçları bembeyazdı ve ellerinin titremesi bir daha hiç geçmedi. Adam ne gördüğünü kimseye söylemediyse de, ertesi sabah tüm varlığını dolaşan ruhlara bir ev yapmaları için hahamla köyde kalmış olan birkaç Yahudi'ye verdi. Bu olaydan sonra zengin bir aile olmaya alışmış yakınları onun çıldırdığına kanaat getirdiler ve sevgili kuzenlerine Yahudi büyüsü yapılmış olduğunu iddia ettiler. Adam bir gün ortadan kayboldu ve kendisini bir daha gören olmadı. Teodor Amca onun yine Amerika'ya döndüğüne ve Amerika'da da kuzenlerimiz olduğuna inanıyordu. Yarı kaçık beyaz saçlı kuzenimizin Özgürlük Anıtı'na doğru yelken açtığını hayal ederken kahve

servisi yapıldı. Fincanlarımızdan zifti andıran koyu kahvelerimizi içerken, Teodor Amca'nın on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısını atladığını (herhalde atalarımızın bazıları pogrom hummasına tutulmuş oldukları için) ve Bosna'ya göç hikâyesine başladığını pek fark edemedik.

O ezici yoksulluğu, bir yıl süren kuraklığı, sığır vebasını, 1914 kışının ilikleri donduran soğuğunu, aç ve çaresiz köylülerin eşkıyalara dönüşmelerini gözlerinizin önüne getirin; hepimiz oturduğumuz yerde kıpırdanıyor, atalarımızla birlikte meçhul geleceğin korkusunu yaşıyorduk. Dedem Teodor ve büyük babaannem Marija bütün varlıklarını bir araya toplamışlardı: Bir iki torba yamanmış giysi; yolculuğa çıkacağı için ağzı sıkıca kapatılmış arı kovanı; bir iki toprakla kapla demir bir maşa. Yolculuğunu büyük babaannemin göğsünde ter emerek ve bitleri eğlendirerek yapan biriktirdikleri paranın çıkını. O sırada yanımda uyuklayan dedem ve İlyko bütün yol boyunca kavga edip durmuşlar. Kendilerine bir miktar ekilmemiş arazi ("üzerinde durduğumuz bu topraklar") verilmişti ve burası şimdi "Bosna'nın en iyi toprağıydı." Doğrusunu söylemek gerekirse, güdük mısır ve ezik büzük elmalardan başka bir şey yetişmezdi ya, neyse. Dedem arazinin belgelerini almak için Saraybosna'ya gittiği gün Arşidük Franz Ferdinand öldürülmüştü. Dedem orada bir akordeon satın almıştı, "işte bu akordeon," ki bu da doğru değildi; çünkü o akordeonu Teodor Amca'nın kendisi yıllar önce ezmişti. Daha sonra tüm aile yıllar boyunca güneşin doğumundan batımına kadar deli gibi çalışmıştı. İlyko sonra Bolşeviklerle savaşmaya gitmişti: "Ondan sonra olanları biliyoruz ve o yüzden şimdi buradayız."

İlk sabırsızlananlar Hemun'lar oldu ve sabırsızlıkları hemen herkese bulaştı. Artık kendini iyice kaybetmiş olan Teodor Amca, Julius Amca'dan ve onun Stalin'in kamplarında geçirdiği yirmi beş yıldan söz ederken, Hemun'lar ve Hemon'lar birbiri ardından kalkıp tuvalete gidiyorlar, slivovitz kadehlerini birbiri ardına yuvarlıyorlar, sohbet ediyorlar, kör hikâye-

ciyi dinlemek dışında ne mümkünse yapıyorlardı. Julius Amca ölüme mahkûm olacağı Arkhanglesk Kampı'na geldiğinde, benden başka Teodor Amca'yı dinleyen kalmamıştı. Babam ayağa kalkıp, "Yeter, Teodor. Daha sonra devam edersin," dedi. Ama orkestra yeniden çalmaya başlayıp, millet de keyif verici içkilere yumulunca, Teodor Amca hikâyesine devam etme fırsatı bulamadı. Yine omuzlara vuruldu, insanlar birbirlerini kucaklayıp öptüler, ağır çekimdeymiş gibi olsa bile dans edenler bir transa girer gibi oldular. Bunlardan bazıları video kasetinde görülebilir, ama bunun için biraz çaba göstermek gerekiyor, çünkü ben içkiyi biraz fazla kaçırmıştım ve kamera da benim titrek ellerimdeydi. Aslında sürekli sallanıp titreyen görüntü herkese musallat olan baş dönmesini pekalâ yansıtıyor. Kameranın elimden alınmasıyla her şey birden bulanıklaştı. İzin verirseniz, zihnim alabora olup tam bir unutuşun kumlu dibine batarken, gözlerimin önünden geçen bazı görüntüleri ve duyguları birbirleriyle ilgisiz anılar olarak sıralamak isterim: Domuz ahırından gelen ekşi gübre kokusu; sağ kalan tek domuz yavrusunun bağırması; tavukların oradan oraya kanat çırpmaları; domuz kızartılan ateşlerden gelen keskin koku; pek çok ayağın üzerinde dans ettiği mıcırların sürekli gıcırtısı; halalarım ve onlara benzeyen kadınların mıcırlar üzerinde *kolomiyke* dansı yapmaları; halalarımın şişmiş ayak bilekleri, ten rengi çoraplarının ağır ağır varisli bacaklarını ortaya çıkararak aşağı kayması; sanki bir çamaşır makinesinin içindeymişim gibi çevremdeki her şey dönerken yüzümü dayadığım çam tahtasının kokusu ve yüzeyinin o insanı dalayan sertliği; kuzenim İvan'ın sahnede tempo tutan sol ayağı ve iri baş parmağı; babaannemin üzerinde öldüğü yatağın üstüne dizilmiş, çikolatalı ve çikolatasız olmak üzere ayrılmış pastalar ve börekler; damağımdaki yeşil soğan ve domuz eti tadı; hemen ardından gelen safra asiti; ağzımın kenarında yağlı bir kaşınma; üzerime atlamaya çalışan zincirli köpeğin az daha boğulacak olması ve ellerimle yüzüme bulaşan salyası; köpeğin yakınındaki, bilinci-

me yeniden kavuşmaya çalıştığım beton basamakların yakıcı sıcaklığı; inek ahırının dönen çatısı altındaki işe yaramaz samanlar. Elimdeki bastonla (Napolyon kılıcı) bir çalılığa (Rus askerleri) vurmuşum, kollarım kızarmış ve yanıyor; evin yanından geçen kamyonlar dolusu asker havaya ateş ediyor, üç parmak işaretini yapıyor, tavuklara şişeler atıyorlar; üstü kemirilmiş kemikler ve et parçalarıyla dolu masaya atlayan yabancı bir kedi, sanki orada olmamam gerekirmiş gibi tam bir kedi inanmazlığıyla gözleri irileşmiş, bana bakıyor; sanki benim kusmuk içindeki varlığım, kendisinin kesinlikle onay aldığı varlık tarafından onaylanmamış gibi.

Sonra çimenlere çöküyorum; sırtımı ceviz ağacına dayıyor, gözlerimi kapatarak başımın dönmesinin duracağı pozisyonu bulmaya çalışıyorum. İşaret parmaklarımın uçlarını şakaklarıma dayayıp kafamı sabitleştiriyorum ve değil kıpırdamak, göz kırpmaya bile cesaret edemiyorum. Seslerin çınlamasını, o gevezelerin gürültüsünü, sesle ifade edilen o heyecanı duyuyorum ama sonra hepsi giderek azalıyor. Sonra (pek emin olmamakla birlikte) babamın "Hemon'luğun bu destansı şölenini, olayın büyüklüğünü ifade edemeyecek sözcüklerle sona erdirmek istediğini" duyuyorum. Babam eski çağlardaki köklerimizden, bizim insanlığın hatırladığı en büyük felaketlerden sağ çıkmamızı sağlayan "binlerce yıllık Hemonca çalışkanlığımızdan" söz ediyor. "Napolyon'un ordusunun o büyük yenilgisinde ayakta kalmayı başaran bir avuç insandan birinin de atamız Alexandre olmasını bir mucize mi sanıyorsunuz? Hayatının kadınına, Hemon evreninin Havva'sına rastlamak için o dondurucu tipilerden sağ kurtulması sizce sadece talih mi?" Bu sorulara kimse yanıt vermeye cesaret edemediğinden sözlerini sürdürerek Bosna'ya, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun vahşi sınırına" göç etmenin gerektirdiği cesareti anlatıyor. Ben kusmaya karşı başarıyla direnirken, o bir süre, "Uygar arıcılık, demir saban ve marangozluk becerileri" gibi "bu bölgeye getirdiğimiz gelişme" üzerinde duruyor. "İmpara-

torluğumuzu hiçten yarattık" ve "Dedemizin suikaste kurban gitmesinden hemen önce Arşidük'le karşılaşması bir rastlantı değildi -ailemiz kahramandır ve kralcıdır." Babam bizlere, eğer kendisine inanmıyorsak "Batı uygarlığının kurucuları olan Yunanlıları okumamızı" söylüyor: "Biz edebiyat tarihinin her sayfasında varız." Babam aile tarihi hakkındaki düşüncelerini ve duyduğum zaman herhangi bir yüzle bağdaştıramadığım adları birbiri ardına sıralarken, benim belleğimde tüm bu adlar ve yüzler sık sık hiçliğe doğru kayan dedemin görüntüsüne karışıyordu. Kendimi kaybettiğim için büyüklüğümüzün nerede son bulduğunu -eğer son bulmuşsa tabii- bilemeyeceğim. Sonra heyecanlı bir alkış sesi duydum ve biri yüzümü tokatlamaya başladı. Gözlerimi açarken annemin yüzü dışında her şey birden uçup gitti. "Tarih seni yordu galiba. Kusmak ister misin?" diyordu annem.

Annem beni bu gürültülü aşiret alanından uzaklaştırırken, sağ kolumu dirseğimin üzerinden tutan romatizmalı, şişmiş parmaklarını hissediyordum. Adımlarımı yönetmekte güçlük çekiyordum, ayaklarım dolanıyordu. "Hemon'ların sorunu," dedi annem, "gerçek sandıkları şeyler konusunda aşırı heyecana kapılmalarıdır." Ben sendeliyor, ayaklarımın ucuna bakıyor, sarhoş görünmemek için hayali bir düz çizgiyi görmeye çalışıyordum. Ama sonra gözlerimi kapattım ve annemin beni iskemlelerin, tavukların, kovaların, ağaç köklerinin ve çiçek tarhlarının arasından geçirmesi için kendimi bıraktım.

"Rezil oldum," dedim.

"Artık erkek sayılırsın ve bu da bir erkeğin ayrıcalığıdır," dedi.

Beni pörsümüş bir elma ağacının altına oturttu. Küçük, buruşuk elmalar -o anda beynimden hiç farkları yoktu- eğri büğrü, tükenmiş dallardan küpeler gibi sarkıyordu. Annem yanıma oturup kolunu belime doladı. Başımı kucağına dayamak isteyince, "Olmaz, o zaman başın daha çok döner," dedi.

Hemun-Hemon'ların müzik eşliğinde akortsuz seslerle bağ-

rıştıklarını işitiyorduk uzaktan uzağa. Kamyonların gürültüsü hâlâ duyuluyordu, hayal meyal onların bütün gün geçmekte olduklarını düşündüm. "Bu kamyonların sonu gelse artık," dedim.

"Herhalde daha bir süre geçecekler," dedi annem. Elleri kahve ve vanilya kokuyordu. Babasının tek atlarını bir başkasına verdiği zamanı anlattı bana.

"Kırk üç ya da kırk dört yılıydı. Mısırlar arasından bir delikanlı koşa koşa çıktı. Annem ve babam genci tanıyorlardı. Uzun boylu, mavi gözlüydü. Yakınlardaki bir köyden bir Müslüman. Çetniklerin tüm ailesini öldürdüklerini, bir pencereden atlayıp kaçtığını ve şimdi de onun peşinde olduklarını söyledi. Sanki biri erikli dudaklarıyla öpmüş gibi yanağında bir morluk vardı. Gidip partizanlara katılabilmek için babamdan bir at istedi. Babam anneme baktı, annem bir şey söylemedi. Ama babam onun ne düşündüğünü anlamıştı, atı almaya giderken, 'Herkesin benim atıma ihtiyacı olduğu bu dünyaya da, güneşe de, bu ülkeye de lanetler olsun,' diye söyleniyordu. Adı Zaim olan delikanlı, babamı iki yanağından öptü ve kötüler uzaklaşır uzaklaşmaz atı geri getireceğine söz verdi. Sonra hayvana atlayıp bize el sallayarak çekti gitti. Onun ardından atlarına kovboylar gibi binmiş olan Çetnikler geldiler. 'Nerede o?' diye bağırdılar. 'O sünnetli köpek nerede?' Babam, 'Hayrola, ne var, kardeşlerim?' dedi. Çetniklerin hepsi sakallıydı, tüfekleri ve bıçakları vardı. 'Türk piçini gördün mü?' diye bağırdılar. 'Kimden söz ettiğinizi anlayamadım,' dedi babam. 'Yalan söylüyorsun! Sen bir hainsin!' diye bağırdılar. Sonra babamı dipçiklerle dövüp yere fırlattılar, çizmeleriyle tekmelediler. 'Senin neyin var böyle, orospu çocuğu? Sen bizdensin! Türk nerede? Senin neyin oluyor ki?' Bizi boğazlayacaklarını sandım. Kardeşim partizanlarla birlikteydi, ama biz çevreye onun Srem'e çalışmaya gittiği söylentisini yaymıştık."

"Bunu bana hiç anlatmamıştın," dedim.

Annem anlatmaya devam etti: "Babamı kanlar içinde, bayılana kadar dövdüler. Annem ağlıyor, onu bağışlamaları için

yalvarıyordu. Sonra içlerinde sakalsız olan biri benim yanıma geldi: 'İşte bize Türk'ün nerede olduğunu söyleyecek küçük bir Sırp kızı,' dedi. Ben konuşamadım, anneme bakınca korkudan irileşmiş gözlerini, birbirinden cesaret almak istercesine ovuşturduğu ellerini gördüm. Onlara kimseyi görmediğimi, görmüş olsaydım söyleyeceğimi söyledim. Böylece bizi bıraktılar; sakalsız olanı yalan söylediğimiz ortaya çıkarsa, bizi kendisinin cezalandıracağını söyledi. O bizim tek atımızdı, ondan başka hiçbir şeyimiz yoktu."

Uykuya direnmeye, gözlerimi açık tutmaya çalıştım ama dayanamayıp annemin omzuna yaslandım. Rüya görürken bile kusma ihtimalini aklımdan çıkarıp atamıyordum. Saatlerce uyudum ve bu sıkıntılı uyku sırasında annemin omzuna yaslanmış olduğumu sandım, ama uyandığımda, çürümüş elmalarla kaplı yerde yatıyordum, yanağım bir köstebek yuvasına dayanıyordu. Avluya dönünce bütün Hemun'ların gitmiş olduklarını gördüm; sanki onları da rüyamda görmüştüm. Geri kalanlar ortalığı topluyorlar, çadırı indirip sahneyi söküyorlardı. Sonunda neler olduğunu bilmek için orada olmam gerekmezdi. İllinois'e Schaumburg'daki anne babamı ziyarete gittiğimde her şeyi zaman zaman videoda izlerdik. Bir adı hatırlamak için görüntüyü dondururuz, Devon'da bir Pakistanlının dükkânında on dolar karşılığı yaptırdığımız sistem değişikliği nedeniyle oluşan kesintileri ve karanlıkları kendimiz doldururuz. Titreyen bir görüntünün altında, hep ortaya doğru yükselmeye çalışan küçük noktalardan bir dalga vardır genellikle. Son görüntü bir şey söylemek üzere olan anneme aittir. Belki de "Hemon propagandası" hakkında saygısızca bir şeyler söyleyecekti. Bu, onun kurnaz gözlerinden ve yüzündeki henüz tamamlanmamış gülümsemeden anlaşılıyor. Ama her ne söyleyecektiyse, asla söylemedi; sonsuza kadar hep bir şeyler söyleyecekmiş gibi duracak. Kendisi de ne söylemek üzere olduğunu hiç hatırlayamadı. Zaten daha sonra ekran birden göz kamaştırıcı bir maviliğe bürünür ve biz kaseti yeniden başa alıp kapatırız.

MADENİ BİR PARA

Zrinka için...

Bir A ve bir B noktası olsa, A'dan B' ye gitmek için keskin bir nişancının rahatça görebildiği bir açıklık alandan geçmek zorunda kalsanız, A noktasından B noktasına koşmak zorunda kalırsınız ve ne kadar hızlı koşarsanız, B noktasına sağ varma olasılığınız o kadar artar. A noktasıyla B noktasının arasında kalan alan, koşan vatandaşların yol boyunca düşürdükleri şeylerle doludur. Siyah bir cüzdan. Boş olmalı. Bir ağız gibi aralık bir para çantası. Ortasında kurşun deliği olan beyaz, plastik bir su bidonu. Kar tanesi desenli kirli, yeşilli kırmızılı bir eşarp. Üzerinde sanki bir piramit inşa etmekteymişlercesine karıncaların kümelendiği ıslak bir ekmek somunu. Bir video kaseti. Parçalanmış, ama siyah bir yılanı andıran bant, parça-

ları bir arada tutuyor. Keskin nişancıların özellikle kudurdukları günlerde, çevreye serilmiş insan gövdeleri de bulunur. Bunlardan bazıları hâlâ canlıdır ve arkalarında salyangozlar gibi kanlı bir iz bırakarak uzaklarda sığınacak bir yere doğru sürünebilirler. İnsanlar onlara nadiren yardım ederler: Çünkü keskin nişancıların bunu beklediklerini herkes bilir. Kimi zaman bir keskin nişancı insafa gelip sürünen birinin işini bitirir. Bazen de yaralıyla oyunlar oynar, dizlerine, ayaklarına, dirseklerine ateş eder. Yaralı kadın ya da erkeğin kanlar içinde ne kadar yol alabileceği hakkında iddiaya tutuşmuşlardır sanki.

Saraybosna kedisiz bir şehirdir. Ya insanlar kedileri besleyememişlerdir, ya kaçarken yanlarına alamamışlardır, ya da sahipleri öldürülmüştür. Böylece beslenemeyen ya da sahiplerinin yanlarında götüremedikleri köpekler onları avlayıp yemişlerdir. Sokaklardaki moloz yığınları arasında, yanmış arabaların içinde ya da kanalizasyon borularında kedi leşleri, azı dişleri minyatür hançerlere benzeyen, yüzlerinde ölüm sırıtışlarıyla kedi kafaları pek sık görülebilir. Arada sırada iki de daha çok köpeğin bir kedi için kavga ettikleri, çığlık çığlığa bağıran bir et ve kürk yığınını parçaladıkları da görülür.

Aida'nın BM konvoyları, yabancı muhabirler ya da göçmen araçlarıyla kuşatmadan çıkabilen mektupları seyrektir ve beklenmedik bir anda gelir. Mektupları, önündeki çamurlu yoldan ya da işaret parmakları tetiğe çok yakın yol kenarındaki sakallı eşkıyaların bakışlarından başka bir şey görmeyen bir Pakistanlı ya da Ukraynalı askerin sürdüğü BM kamyonunun arkasındaki bir çuvalda ya da dövmeli bir omuza rasgele atılmış bir muhabir torbasını, bir Walkman, not defterleri, prezervatifler, ekmek kırıntıları ve aile resimleriyle dolu bir cüzdanla paylaşırken hayal ederim. Zagreb'de ya da Split'te, Amsterdam ya da Londra'da bir postanede, hiç tanımadığım insanlara kendilerini

sevenler tarafından gönderilmiş mektup yığını içinde düşünürüm onları. Kimi zaman onun mektuplarının bana ulaşması hüzünlü aylar alır ve posta kutumu -karanlık bir kareyle sona eren uzun bir tünel- açıp da Aida'nın mektubunu bulunca korkuyla ürperirim. Beni öylesine ürküten şey, ben yorgunluktan tükenmiş mektubu açarken onun ölmüş olabileceğidir. Yok olmuş olabilir, bir hayalet, bir hiç -sözgelimi bir roman karakteri- olmuş olabilir ve ben onun mektubunu sanki o yaşıyormuş gibi, sesi beynimde çınlayarak, hayali gözlerimin önünde, elinin harflere biçim verdiğini görüyormuşcasına okuyor olabilirim. Anılarımdan bir yaratıkla, ölü bir insanla iletişim kurmaktan korkarım. Yaşamın ölümden daha yavaş olduğu gerçeğinden ve tüm zayıflıklarıma rağmen, kendi arzum dışında bu duruma tanık olmak için seçildiğimden korkarım.

Fatma Teyze eylülde öldü. Uzun süredir astımlıydı, eylül ayında bizim evimizde boğulup kaldı. Haftalardır bomba yağdırıyorlardı; bombardıman yoksa hevesli keskin nişancılar devreye giriyorlardı. Biri, evinden bile çıkmayan komşumuzu öldürdü. Komşumuz hafifçe araladığı kapıdan dışarı bakarken kurşun alnına saplandı ve orada yığılıp kaldı. Her neyse, Fatma Teyze'nin astım ilacı bitmişti, ama dışarı çıkamıyordu. Camlar çoktan parçalanmıştı. Hep üşüyordu, toz ve moloz parçacıklarıyla dolu soğuk havayı soluyordu. Bir gün öylece boğuluverdi, bildik soluk alma sesini çıkarttı ama soluduğu hiçbir şey yoktu. Sanki yarın hiç gelmeyecekmiş gibi bombardımana ve ateş etmeye devam ettikleri için onu gömemedik, hatta dışarı bile çıkaramadık.

Kevin Chicago'lu bir Amerikalıdır. Kameramandır. Çok dolaştığını söylüyor. Afganistan'da, Lübnan'da, İran Körfezi'nde ve Afrika'da bulunmuş. Uzun boyludur, kolları küçük küçük kas tepecikleriyle doludur. Gözleri kuru ot yeşilidir. Sol kulağında iki paralel gümüş küpe var. Kısa kesilmiş saçları dökül-

meye yüz tutmuş. Alnından aşağı doğru bir kır saç yarımadacığı sarkıyor. Zayıf biri. Yakından bakınca burnunun yüzüyle birleştiği yerde patlamış mor damarlar görünüyor. Kokainden bu. Lübnan'da çok çekmiş. Ucuzmuş, karşı koyamamış. Bir Arap çocuğu, Kevin'in oyuncak sandığı bir silahla ateş etmiş. Baldırında derin bir yara izi var. Tecrübesizmiş. Olup bitenlere dayanamamış, kokaine başlamış. Şimdi iyiymiş, öyle söylüyor. Hikâyeler anlattığı için ondan hoşlanıyorum. Bu tip insanların hepsi, muhabirler, kameramanlar, çok dolaşanlar, hep hikâyeler anlatırlar. Ama anlattıkları hep klişelerdir, sanki yabancı muhabirler ve savaş muhabirleri hakkında çok film seyretmişler gibi. Kevin'inkiler farklıdır. Öbürleri hep başka gazeteciler hakkında hikâyeler anlatırlar. Sarhoş bir İngiliz, sabık Nazi bir Alman, züppe bir Fransız, Amerikalı bir fahişe, hiç değişmez karakterleridir. Yerli halk haber olduğu için, onlar hakkında hiçbir şey anlatmazlar. Kevin bana Afganistan'ı ve sakallı asilerle dağda pusu kurduğunu anlattı. Gözetlendiklerini bilen ve tehlikeli bir dağ yolunda ilerleyen Rus konvoylarını. Bir Rus askerinin diri diri parçalanırken insana gerçek gibi gelmeyen çığlıklarını ve merhametli bir mollanın sonunda askeri başından vuruşunu. Kaseti kendisinden alacaklarını bilmesine rağmen o olayı filme çekmişti. Onlar almamış olsalardı bile, nasıl olsa yayınlanmayacaktı.

Aida bana siyah beyaz bir resim gönderdi: Kütüphane yıkıntılarının arasında, bir moloz yığını üzerinde duruyor. Bir zamanlar pencere olan delikleri ve yanmış kibritleri andıran sütunları görebiliyorum. Kamera kendisine aşağıdan bakıyor: Sanki bir dağın tepesindeymiş gibi uzun ve dimdik görünüyor; üzerinde mayoymuş gibi aldırmazca giydiği, kurşun geçirmez bir yelek var.

Yabancı televizyon şirketlerinin ortaklaşa kullandıkları bir merkezde bağlantıları kurmak gibi bir işim var. Onlara cehennemde yollarını bulmada, devlet memurlarına yaklaşıp rüşvet

vermelerinde ve iyi partiler bulmalarında yardımcı olmanın dışında; ekiplerin şehir içinde ve dışında çektikleri filmlerin montajını yapıyor, sonra uydu aracılığıyla Londra'ya, Amsterdam'a, Luxembourg'a ya da her nereye gerekiyorsa oraya gönderiyorum. Genelde kan ve parçalanmış bedenler. Görüntüleri on beş yirmi dakikalık bölümlere ayırıyorum, sonra gönderdiğim bu görüntülerden, görünmeyen kişiler yapılabiliyorsa iki dakikalık bir haber çıkarıyorlar. Başlangıçta en çok kan, bağırsak, kopmuş kol ve bacak, çocuk cesetleri görüntüleri gönderiyordum. Biraz merhamet, anlayış, acıma ya da her neyse onu uyandırmaya çalışıyordum, daha sonraları iki dakikalık haberlerde benim yolladığım görüntülerin sadece hafif derecede dehşet içeren bölümlerini kullandıklarını fark ettim. Bunun üzerine görüşümü değiştirdim. Ölü bir kadının dört adam tarafından taşındığı bir filmi görünce dehşet sahnelerini elekten geçirmekten vazgeçtim. Kadın sanki cenaze arabasındaymış gibi yatıyordu adamların kollarında. Taşınırken başı geriye düşmüştü. Kafatası bir şarapnel parçası tarafından açılmıştı. Bir deri parçasıyla asılı duran saçlı bir kafa sarkıyordu. Adamlar onu bir kamyonun arkasına, öteki cesetlerin yanına koydular. Kafatasında beyninin boşaldığı yeri hâlâ görebiliyordum. Sonra adamlardan biri o ıslak şeyi kadının başının içine tıkıp deliği kapattı, tıpkı kapak kapatır gibi. Bunu sanki kadının çıplak bedenini örtüyormuş gibi, birinin kafatasının içini görmekte ayıp bir şey varmış gibi, belirli bir saygıyla yapmıştı. Tüm bu görüntüleri kesip ayrı bir kasete aldım. Daha sonra da böylesine dehşetli olan her sahneyi kestim. Hepsini tek bir kasete alıp onu da giysilerden yapılma yastığımın altında sakladım. Bir zamanlar makinistin, papazın kestiği tüm öpüşme sahnelerini sakladığı *Cinema Paradiso* (Cennet Sineması) diye aptal bir film seyretmiştim. Ben de kasetime *Cinema İnferno* (Cehennem Sineması) adını verdim. Ama henüz tümüyle seyretmedim. Bir gün seyredeceğim ve ölüm eğlenceliğinin montajının nasıl bir etki yarattığını görmek içinde özellikle dikkat edeceğim.

Bir rüya gördüm: Parıltılı bir sinema perdesi önünde tek başına bir kadın, önünde bir hendek, hendeğin ötesinde insan dolu penceresiz bir oda. Kadın beni oynuyor. Ben seyirciler arasında, bir sıranın sonunda, karanlığın hemen başladığı yerdeyim. Ama kadın doğru oynamıyor. Benim duygularım, benim acılarım değil anlattıkları. Kalkıp bağırmak, ona benimle fazla haşır neşir olduğunu söylemek istiyorum. Benim hareketlerimi, benim yüzümü, benim sesimi bile alıyor. Ona benim içimden çıkması için yardım etmek istiyorum. Ama hiçbir şey yapamıyorum. Kadın hafif bir serap gibi sanki. Neyin tam olarak yanlış olduğunu anlayamadığım için kalkamıyorum. Sonra birden farkına varıyorum. Dil. Yanlış bir dilin içine sıkışıp kalmışım.

Saf kan köpekler sürü halinde dolaşırlar ve pek seyrek olarak tek başlarına görülürler. Alman çoban köpekleri, İrlanda Seterleri, Belçika çoban köpekleri, Rottweilerler, Kanişler, Dobermanlar, İspanyeller, Malamutlar, Sibirya Kurtları görebilirsiniz. Yıllarca süren kuşatmadan sonra kuşkusuz melezler de vardır. Bazı çiftleşmelerin sonuçları bir köpek uzmanını şaşırtabilir, hatta korkutabilir. Kışın her türlü canlı açlık çekerken, köpekler sürü halinde dolaşmaya daha meyillidirler ve çoğunlukla kurtlar gibi ortak bir stratejiyle saldırırlar. Akıl almayacak bir köpek soyu karışımının bir çocuğa ya da güçsüz bir ihtiyara saldırdığı olmuştur. Alman çoban köpeği boğaza saldırırken, Kanişler baldır etlerini parçalarlar.

Aida'ya basmakalıp anılarla dolu bir mektup yazdıktan sonra ona kendim hakkında her şeyi anlatmak istiyorum; onunla hayalimde konuşuyor, ellerimi sallayıp yüzümü gerçekten buruşturuyorum. Ona söyleyebileceğim ve söylemem gereken onca şeyi düşünüyorum: İngilizce konuşurken kendimi ne kadar hantal hissettiğimi, cümlelerimin boğulan bir çocuğun kolları gibi çaresizce çırpındığını; Bach'ın St. Matthew's Passion'unu; yaşadığım mekâna örümceklerin, hamamböceklerinin acımasız

katillerinin geleceklerini nasıl umduğumu; kadınlarla ilişkimin, hatta temasımın bile olmadığını; dostsuz göçmen yaşantısını; Saraybosna'yı bir an olsun görebilmek için Headline News'u nasıl seyrettiğimi; güneşin batışını ve uzakta, geceleri yorgun ateşböceklerini andıran uçakların indiği O'Hare Havaalanı'nı; babamın bir kürekle fare yavrularının yuvasını dağıtmasını istemeden hatırladığımı; ona anlatmak istediklerimin hiçbirinin mektupta yazılı olmadığını; mektubu kutuya attıktan sonra saatlerce dilimde kalan pul zamkı tadını ve duyduğum kayıp hissini. Bir zamanlar sözcüklerin her şeyi içerdiklerine ve iletebileceklerine inanırdım, ama artık inanmıyorum, artık hiç inanmıyorum.

Bana sevgisini asla açıkça göstermediği için Kevin'den hoşlanmıştım. Kevin sadece hikâye anlatırdı. Bir oda dolusu insan arasında olsak bile o hikâyeleri benim için anlattığını bilirdim. Onu her şeye ilgisiz olduğu için severdim. Bana bunun "kameraman sendromu" olduğunu söyledi: Dünyadan hep bir bakış ötede olmak yani. Birbirimize âşık değiliz, aşk söz konusu değil. Bu Tanrı'nın unuttuğu şehirde kimse âşık değil. Sadece birbirimizi her gün biraz daha öğreniyoruz. Hikâyeleri paylaşarak yol boyunca biz kendimiz de hikâye oluyoruz. Ve bu hikâye de her an sona erebilir. Seviştiğimiz zaman, karanlıkta -elektrik yok-, sanki boğuşuyormuşuz gibi zalim ve sert bir sevişme oluyor; çünkü bezgin gövdelerimizden neşe ve aşk parıltılarını kopartıp almak zorundayız. Onun yaklaşan gidişinden hiç söz etmiyoruz. Afgan dağlarında yürümekten ayakları nasır tutmuş durumda.

Bazı gülünç anlamsızlıklardan sonra Fatma Teyze'yi benim odama yerleştiriyoruz. Çok geçmeden oda *onun* odası oluyor. Hiçbirimiz oraya girmiyoruz. Odadan bir şey almak -bir eşarp, bir battaniye, bir fotoğraf- gerektiğinde biri, "Fatma'nın odasında," diyor; yani, alınamaz. Onu gömebileceğimizi umuyorduk ama aradan bir hafta geçti, benim kötü kötü kokan teyzem hâlâ orada.

Salı günü hamamböceklerinin dizlerimden yukarı koşuştukları duygusuna (bir sanrı mı?) kapıldım: Hayatımı oluşturan yalnızlık ve hiçlik yüzünden aklımı kaçırıyor olabilirim. Bir rock gösterisinde olduğumu sandım: Kızlar ve erkekler başlarını çıngıraklar gibi sallıyorlardı. Hamamböceklerinin benim kendi evimde yetişmiş olduklarını, onları farkında olmadan daireden getirdiğimi sandım. Ertesi gün kapıcım Art'tan yardım istedim, o da bana hamamböceklerinin tatlı bir şuruba kanıp girdikleri ve sonra tutkala yapıştıkları o hamamböceği tuzaklarından birini verdi. Şöyle diyelim: Art iğrenç böceklere bir mekân buluyor, Art hamamböceklerini imha ediyor.

Kevin'den nefret ediyorum. Başka bir kıyımdan bir film getirdi yine: Kendi kanları içinde sürüklenen insanlar, yüzü olmayan kafatasları, parçalanmış kol ve bacaklar, falan. Kolları kesik bir kadın vardı. İki güdük et parçasından kanlar fışkırıyordu. Artık kolları olmayan o et yığınlarını Kevin'in kamerasına doğru kaldırıyordu. Kevin kadının yüzünü yakından çekmişti: hâlâ şok içindeydi besbelli, acı hissetmiyordu, kolsuzluğun farkında değildi. O yakın çekim, lanet olası Tarkovsky gibi en azından beş dakika sürüyordu. Kevin'e neden kamerayı atıp kadına yardım etmediğini sordum. Yapabileceği bir şey olmadığını söyledi. O bir kameramandı, işini yaparak insanlara yardımcı olurdu. Ona bu kadar yakından çekim yapmaması gerektiğini söyledim. Bunu yapanın kendisi olmadığını söyledi o da. Yakın çekimi yapan kameraymış, o sadece aleti tutuyormuş. Ben de o bölümü kesip *Cinema İnferno* kasetine ekledim. O görüntüleri benden başka gören olmadı. Kevin her şeyden o kadar kopuk, o kadar korunmuş ki.

Eski bir televizyon stüdyosunda, montaj odasının yanında yatıyorum. Burası penceresiz ve güvenli. Eğer beton delen mermiler kullanmazlarsa. Her nedense bunu da pek sık yapmıyorlar. Böyle bir merminin bile bizi burada hemen öldürmeyeceğini tahmin ediyorum. Bunlar sadece başka mermiler için

bir delik açarlar. Ben hemen ölmek isterim. Stüdyoda akılsız folk şarkıcılarının playback aşk acılarını sergiledikleri küçük bir sahne var. Orada yatıyoruz işte: bir salın üstündeymiş gibi; sahte gözyaşları ve gerçek terle ıslanmış sahnede. Stüdyoda objektifleri yere dönük, sanki utanmış da tekerleklerinin arasına bakıyormuş gibi duran birkaç sabit kamera var. Stüdyo çok büyük ve çok karanlık. Stratejik bir şekilde yerleştirilmiş iki mumla aydınlatıyoruz. Binada öksürüklü bir benzinli jeneratörün ürettiği bir miktar elektrik var ama onu görüntüleri oluşturmak ve yayınlamak için kullanıyoruz. Stüdyoda sanki körmüşüz, stüdyonun planı kafamızın içinde bir anıymış gibi dolaşıyoruz. Çarpıp da yaralanmamak için kameraları hiç kıpırdatmıyoruz. Ama nedense hep yolumuza çıkıyorlar. Sanki arkamızda sessizce dolaşan ve davranışlarımızı kaydeden hayaletler gibiler.

Aida'ya karanlık Kızılhaç aracılığıyla mektup gönderiyorum. Bir Kızılhaç konvoyunun Saraybosna'ya ulaşması aylar sürüyor, daha sonra onun eline geçmesi için de aylar gerekiyor. Mektupları aldığında eskimiş oluyorlar çoktan, benden başka birini, daha aklı başında birini yansıtıyorlar -sadece ona değil, bana da yabancı birini. O mektupları yazarken çaresizliğimi kabul etmek zorundayım. Onları başkasının yazdığını, benim bedenimi, benim Pelikan dolmakalemimi, benim kramp girmiş sağ elimi kullandığını kabul etmek zorundayım. Yazdığım ne olursa olsun, doğru olmadığını hissediyorum, çünkü bir iki dakikaya kadar değilse bile, bir iki güne kadar doğruluğu ortadan kalkacak. Söylediğim her neyse, yalan söylüyorum ya da yalan söylüyor olacağım. Mektupta sayfanın beyazlığı mürekkeple lekeleniyor, kasvetli bir gün bomboş bir geçmişin üzerine çöküyor. O yüzden ona hep bildiği şeyleri yazıyorum, savaşlar önce söylenmiş hikâyeleri anlatıyorum. Bunun korkaklık olduğunu itiraf ederim, ama birbirlerinden ne kadar uzak da olsalar, yaşamlarımızın eşzamanlı olduğu hayalini yaratmaya çalışıyorum.

Ne yaparsak yapalım, Fatma'nın kokusunun odadan dışarı taşmasını önleyemedik. Kapı ile pervaz arasına paçavralar sıkıştırdık. Bezlere ve kapıya sirke ve bizim işe yaramaz parfümlerimizi (Obsession, Magie Noir) sürdük. Ama koku hep orada: çürümenin o tatlı, yoğun, ağır, etsi kokusu. Annem uykusundan, kız kardeşinin göz çukurlarından kurtçukların çıktığını gördüğü bir rüyadan çığlık çığlığa uyandıktan sonra, seyrek de olsa bombalamaya ara verdikleri o gece duraklamalarından biri sırasında, cesedi pencereden aşağı atmaya karar verdik.

Kevin'le kim bilir nereden bulup getirdiği viskiyi içerek, anlattığı hikâyelerle sarhoş oluyoruz. O zaman bana mahrem olduğunu sandığı şeyler anlatıyor: Emlakçılık yapan ve kongre üyesi olma hayalleri kuran eski sevgilisi örneğin. Kadın, Kalamazoo'nun elli mil güneyinde Michigan'ın White Pigeon adında bir yerindenmiş. Kevin Körfez'deyken, kadın telesekreterine onun "bencil, hayalperest bir budala" olduğunu ve kendisini terk ettiğini bildiren bir mesaj bırakmış. Kevin her şeyi nasıl vizörden gördüğünü anlatıyor. Kameranın objektifine güveniyor. "Kamerayla hiçbir şeyi yalnız görmediği" için onu kendisinin doğal bir parçası sayıyor. Sanki bir çift göz daha var diyor.

Bir arkadaşım benden Saraybosna'da hasar görmüş bazı binaların teşhis edilmesine yardım etmemi istedi; binaları tanıyacağımı umarak bana fotoğrafları gönderdi ama hiçbirinin tanınacak yeri kalmamıştı. Parçalanmış pencereleriyle -sanki gözleri oyulmuş gibi kara delikler- hep birbirlerine benziyorlardı. Sanki tüm binalardan harabeler kazılmış gibi hepsinin çevresinde moloz yığınlarından halkalar vardı. Fotoğraflarda hiç insan yoktu. Fotoğraflarda olan şey binalar değildi, benim içlerine girip çıkacağım binalar; fotoğraflarda olan aslında olmayan şeydi: fotoğraflar yok olma sürecinin en uç noktasının, hiçliğin ta kendisinin kayıtlarıydı.

İnsanlar A noktasında kuyruğa girmişler, karşıya koşma sırasının kendilerine gelmesini bekliyorlar. Sıra size geldiğinde hiç bekleyemezsiniz, hemen koşmanız gerek, çünkü ne kadar oyalanırsanız, keskin nişancı da o kadar hazır olacak. Ayrıca bekleyen kalabalığın dile getirilmeyen korkusunu paylaşmak istemezsiniz. A noktasından B noktasına ilk koştuğumda, duyduğum korku gerçekten anlatılamaz bir şeydi. Sanki büyük bir çelik top bağırsaklarını eziyormuş gibi insanın karnında bir sancı. Boyun damarlarının zonklaması. Gözlerin içinde ıslak bir sıcaklık. Bacakların koştukça artan uyuşması. Yanaklardan aşağı minyatür bir korku çığı gibi inen ter. Gözlerinizin önünde hiçbir yaşam göremezsiniz. Sadece önünüzdeki iki metre ve çarpıp tökezleyeceğiniz bütün o küçük şeyler. En küçük bir sesi bile duyarsınız. Ayaklarınızın toprakları ve molozları savurması. Uzaktaki patlamalar. Korkmuş, yaralanmış insanların çığlıkları. Islık çalarak seken kurşunlar. Arkanızdaki kişinin ölüm hırıltısı.

Kütüphaneden arta kalan kısımda duran benim. Bu resmi yeteri kadar büyültebilirseniz, çevremde uçuşan zerrecikleri görebilirsiniz: Kitapların soğuk külleri bunlar. Bu fotoğraf çelik yeleğimi aldığım gün çekildi. Hayatımın, yani bu hayatımın, en mutlu günlerinden biriydi. Kurşun geçirmez bir yelek yaşama şansınızı (yani benimkini) arttırır. Keskin nişancının insanı öldürmek için başına ateş etmesi gerekir. Ben o yüzden saçlarımı böyle kısa kestim, başımın daha küçük bir hedef oluşturması için. Kimi zaman kendimi Allah'ın belası bir Jean D'arc gibi hissediyorum; ama ne arkamda bir ordu var, ne de bana yol gösterecek sesler.

Annem ve babam teyzemi bir çarşafa sardılar, sonra onun üzerine bir çarşaf, sonra bir tane daha. Yüzleri kusma ihtiyacıyla kasılmıştı. Cesedi pencereden aşağı iterken onlara bakmadım ama çıkan gürültüyü duydum. Sanki bir filmden bir söz

hatırlamış gibi, "Hayatı bir küt sesiyle sona erdi," diye düşündüm.

Aida'dan nisandan beri mektup almıyorum. O zamandan beri onun mektuplarını ben uyduruyorum, onun ağzından çıkmış gibi yazıyorum; onu hayal etmek zorundaydım çünkü bu kuşatmayı yarıp onunla bağlantıda kalmanın tek yolu bu. Yaşadığından eminim, bu günlerde posta kutumda ondan bir tomar mektup bulacağımdan hiç kuşkum yok, şu anda onları yazmakta olduğundan eminim.

***

Dostum, savaş erkek işidir. Geçen gün bir "şaka" duydum: "Kadın nedir?" - "Bir amın çevresindeki şey!" Kamuflaj üniforması içindeki erkekler bunu öyle komik buldular ki, silahlarının dipçikleriyle yere vurdular. Bu şakanın benim için yapıldığını hissettim. Bizden sessiz kalmamız, bacaklarımızı açmamız, daha çok savaşçı yetiştirmemiz ve bir ananın onuruyla ölmemiz bekleniyor. Sanırım en çok korktuğum şey tecavüz. Bir keskin nişancı kurşunu size çarptığında siz ve bedeniniz eşzamanlı ölürsünüz. Tabii eğer bir anda ölmüşseniz, ki adamlar çok iyi nişancı olduklarından genelde böyle olur. Ama gövdemin ellenmesini, parçalanmasını, tecavüze uğramasını istemiyorum. Buna tanık olmak istemiyorum. Gideceğim zaman vücudumu da beraberimde götürmek istiyorum. Siz hiç tecavüz kamplarından söz edildiğini duydunuz mu?

Bu işe girdiğimde televizyon binasına taşındım, ailemin hâlâ yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için ancak ara sıra eve dönüyorum. Genelde pazar öğleden sonraları, cumadan kalanların sabah yayını bittikten sonra giderdim. Ama mahallemin keskin nişancısının beni beklediğini anlayınca bundan vazgeçtim. Ben koşmadan önce ortalık sessizdi ve birkaç kişi otopark boyunca ateş edilmeden koşmuşlardı. Ama ben koşmaya baş-

ladığımda kurşunlar kudurmuş arılar gibi çevremde vızıldamaya başladı. Adam beni gözetliyordu. Geleceğimi biliyordu. Beni beklemiş, sonra da benimle oyun oynamıştı. Artık farklı zamanlarda, farklı yollardan gidiyor ve keskin nişancının beni tanımaması için her seferinde farklı giyiniyorum. Kimbilir, adam belki de benim eski sevgililerimden biridir.

Başım henüz yastıktayken, karabasanım aniden uyanmamla tümüyle silinmemişken gözlerimi açtım ve bir hamamböceğinin sobadan çıkıp gri zemin çinilerinin üzerinden halıya geçtiğini, orada sanki kum üstünde yürüyormuş gibi yavaşladıktan sonra iskemlenin altından geçip, terliklerimin çevresinden dolaşarak yatağımın altındaki güvenli alana doğru yol aldığını gördüm. Hızla koşuyor, hiç durmuyor, bir an bile duraklamadan hedefine doğru gidiyordu. Kaçtığı neydi? O küçük motoru çalıştıran neydi? Yaşama isteği mi? Ölüm korkusu mu? Yüce keskin nişancının bakışının güdüsel -hatta belki de moleküler- bilinci mi? Her canlı yaratığın korku içinde yaşayıp korku içinde öldüğü, ne korkunç bir dünya bu, diye düşündüm. Sol terliğime uzandım ama hamamböceği karyolanın altına girmişti bile.

Keskin nişancılar çoğunlukla köpekleri vururlar, eğlence olsun diye. Arada bir köpek vurma yarışmaları yaparlar; sokakta hedef olacak insanlar bulunmadığı zamanlar. Köpeği başından vuran en yüksek puanı alır herhalde. Sık sık başı ezilmiş bir domates gibi çevreye saçılmış köpek leşlerine rastlanır sokaklarda. Keskin nişancılar köpek vurdukları zaman devriyeler kuduz salgını korkusundan onlara pek yaklaşmazlar. Deneyimsiz, yeni ya da dikkatsiz bir keskin nişancı, köpeği sadece yaraladığı zaman, hayvan kanlar içinde, çılgınlar gibi dönerek ve uluyarak, ıstırabını ve korkusunu giderebilecek her şeyi ısırmaya başlar; o zaman devriye ekibinden biri hayvanı başından vurur.

Geçen gün Kevin'e Saraybosna'da en sevdiğim yerleri gezdirdim. Yanına kamerasını da aldı. Kevin'in hoşlandığım bir yanı da kendisine her şeyi açıklamaya gerek olmamasıdır. Görmesini istediğiniz şeyi görür. Dahası, anladığını da söylemez. O söylemeden bilirsiniz. Örneğin turumuzdaki yerlerin bir anı ile bir moloz yığınından başka bir şey olmayan hiçliğe dönüşme arasında bir yerde olduğunu ikimiz de biliyorduk. Kamera yok olma sürecini kaydediyordu. Bugünlerde ortalıktaki ateşkes beni korkutuyor. Bu kısmen, sessizlik o alışıldık insafsız bombardıman gürültüsünden daha ürkütücü olduğundan. Kısmen de Kevin'in sıkılacağını ve çekip gideceğini düşündüğüm için. Sanırım bu nedenle onu bu gezintiye çıkardım. Beni kamerasıyla bir gölge gibi izledi. Ona okulumuzu gösterdim. Sınıfımızın parçalanmış penceresinde durdum, o da fotoğrafımı çekti. Princip'in o tarihi atışları yaptığı köşede durdum. Küçücük ayaklarım her zaman olduğu gibi onun beton ayak izlerinin içine sığıyordu. Kevin'i gittiğimiz barlara götürdüm. Bazıları kapalıydı -sahibi ölmüş ya da başka bir şey olmuştu-, bazıları da karaborsacılarla ve tüfekleri barın üzerinde duran üniformalı adamlarla doluydu. Onu daha sonra da artık ağaçsız olan -odun kıtlığı yüzünden- parka götürdüm: Oraya oğlanlarla gider, memelerimi okşamalarına izin verirdim, onlar da daha ileri gitmeye korkarlardı. Bütün bunları kameraya anlattım, Kevin de sanki diz çöküyormuş gibi dizlerini kırmış bir halde çevremde döndü durdu. Daha sonra ona, şimdi görünmeyen sizlere söylediğim gibi, hamile olduğumu söyledim.

Sonra, yukarıdan keskin nişancıların göremeyeceği bir pencereden, bir zamanlar teyzem olan beyaz yığını seyrettik. Sanki bir ölünün başında bekliyormuşuz, ama bu Fatma Teyze'den başka birinin cenazesiymiş, ama yine de çok önemliymiş gibi o çürümüş et yığınını seyrettik. Nöbetleşe bekliyorduk. Hatta nöbeti devralan babam bana, "Her şey yolunda mı?" diye bile sordu. Ben, "Hayır, bundan sonra hiçbir şey yolunda

olmayacak," dedim. Sadece görünüşte bile olsa, size bunu söylediğim andaki sakinliğim beni ürkütüyor. Her an çıldıracak gibiyim.

Odamın köşelerinde gayet süslü örümcek ağları var ama hiç örümcek görmedim. Bunların simgesel bir işlevleri olduğunu düşünüyorum: Bana buraya kıstırıldığımı ve her an bir dişin ya da bir iğnenin vücuduma zehir akıtıp, sonra da kanımı emeceğini hatırlatmak için buradalar. Bulunduğum mekân ben oluyor; oda, duvarlar bir kitabın sayfalarıymış, ben de romanın bir kahramanı, bir karakteriymişim gibi, benden söz ediyor.

Sabah nöbeti bendeydi. Şafağın sökmesinden az sonra bize doğru gelen köpek sürüsünü gördüm. Bir Rottweiler, bir Kaniş ve birkaç melez vardı. Çarşafları parçaladılar, ben başımı öte yana çevirdim ama oradan ayrılamadım. Aklıma gelen tek düşünce kayak yapmaktı. Yokuş aşağı hızla indiğimi, rüzgârın yanaklarıma çarptığını, kayaklarımın kar üzerinde kayarken, dalga sesinin hızlandırılmışı gibi bir ses çıkardıklarını hayal ettim. Bir daha dışarı baktığımda cesedin olduğu yere bakamadım. Uzlaşırcasına çevresine baktım. Rottweiler'i ağzında bir elle uzaklaşırken gördüm. Hatırlamak zorunda kalmamak için bir kameram olmasını istedim. Sana bunu anlattığım için özür dilerim.

Saçlarım tümüyle grileşti artık. Chicago nasıl? Mektupların bana erişemiyorsa da, yaz.

Bıçağı ustaca tutan elimin yıldırım gibi bir hareketiyle hamamböceğini ikiye böldüm: Ön yarısı bir iki santim daha ilerleyip, sonra çılgıncasına başın çevresinde dönmeye başladı; arka yarısıysa sanki şaşırmış gibi, soluk bir sıvı akıtarak öylece durdu.

Heathrow Havaalanı'nda pahalı bir otel odasında, kana bulanmış bir yatak içinde, kanamayla uyandım. Bir haftadır Kevin'i bekliyordum ve bir telefon etme zahmetine bile katlan-

mamıştı. Ona Amsterdam'da, Paris'te, Atlanta'da, New York'ta, Kıbrıs'ta ve hatta Johannesburg'da ulaşmaya çalışarak mesajlar ve lanetler yağdırdım. Ama sonra silindim ve geride bir yığın kanlı havlu, çarşaf, boş bir buzdolabı, banyoda kırık bir bardak ve Kevin'in Kıbrıs adresiyle, adına ödenmemiş bir fatura bırakarak Saraybosna'ya döndüm. İşte şimdi buradayım, hamile değilim, her zamanki gibi soğukkanlı ama hiç olmadığım kadar hüzünlüyüm.

Yokluğumu araştırmak, ben varlığımı üzerlerine yansıtmadığım zamanlar mekânın ve nesnelerin nasıl göründüğünü öğrenmek için bir Polaroid fotoğraf makinesi aldım. Fotoğraflar çektim. Kenarları ortasından daha koyu, her şeyin soluyormuş gibi göründüğü fotoğraflar. Dairemin ve içindekilerin resimlerini çektim: İşte, vantilatörü dönmeyen tavanım; boş iskemlem; biri henüz kalkmış gibi duran karyolam; saçmasapan banyom; kurumuş bir hamamböceği; içinde içilmemiş suyuyla bir bardak; içleri boş ayakkabılarım; seyredilmekte olmayan televizyonum; aynada bir parıltı; ve hiçlik.

B noktasına varınca adrenalin akışı o kadar hızlıdır ki, kendinizi *aşırı* canlı hissedersiniz. Her şeyi açık seçik görür, ama hiçbir şey anlamazsınız. Duyularınız o kadar doludur ki, gördüğünüz şeyleri farklarına bile varamadan unutursunuz. Ben A noktasından B noktasına yüzlerce kez koştum, duygu hep aynı duyguydu, ama bunu daha önce hiç tatmamıştım. İnsanların kanının çok çabuk akmasının nedeni bu aşırı heyecanın basıncı sanırım. Hareketsiz yatan gövdelerden kan sellerinin boşandığını gördüm. Bir kadın ölüm titremeleriyle sarsılırken çantasını sıkı sıkı tutuyordu. Şaşkın çocuklardan fışkıran kanı gördüm -insana sanki bir yaramazlık yapmışlar, pahalı bir parfüm şişesini falan kırmışlar gibi bakıyorlardı. Ama B noktasına bir kez vardınız mı, her şey sanki hiç olmamış gibi hemen uçup gider. Kalkıp kuşatma altındaki yaşamınıza yürürsünüz,

yaşıyor olmanın mutluluğuyla. Alnınıza düşen ıslak bir saç lülesini geriye atarsınız, derin bir soluk alırsınız ve elinizi değersiz bir madeni para bulacağınız ya da bulmayacağınız cebinize sokarsınız.

KÖR JOSEF PRONEK
&
ÖLÜ CANLAR

Ve, son olarak konsoldan giysi dolabına doğru gittiğinde, ihtiyacı olan her şeyi bulmuş, kendisiyle birlikte sessizce tahammül eden eşyalar arasındaki giyinmesini bitirmişti. Sonunda hazırdı işte; elinde şapkasıyla dururken, bu son anda bile o düşmanca sessizliği dağıtacak bir sözcük bulamadığı için kendini mahcup hissetti. Ağır ağır, sanki istemeyerek kapıya doğru yürüdü, tam o sırada başka biri, ona sonsuza dek sırtını dönen biri, aynı hızda ters yöne, aynanın derinliklerine doğru; var olmayan boş odaların içinden geçerek yürüyordu.

BRUNO SCHULZ
(Mr. Charles)

Semezdin Mehmedinoviç için...

Kırmızı Atkı

Pronek uçaktan inerken (saçları ağarmış ve çökmüş, bitkin haldeki kabin memuru, kendisine gülümseyerek "Auf Wiedersehen" demişti). Viyana Havaalanı'nın kafeteryasında hardal lekeli, kırmızı yün atkısını bagaj bölümünde bıraktığını hatırladı. Bir an geri dönüp almayı düşündüyse de, yolcuların insafsız itiş kakışı kendisini tünelden dışarı çıkarmıştı; karşısında birbirinin eşi bölmelerde oturan üniformalı memurlar pasaportlara bakarlarken, binbir çeşit yolcunun yerdeki kalın, sarı çizginin ardında sabırla beklediğini gördü. Siyah kordonların arasından geçen kalabalığı gözleyen bir adam, elinde, üzerinde Pronek'in adının yanlış yazıldığı (Proniek) bir tabela tutu-

yor; bu adı taşıyan birini gözleriyle seçmeye çalışıyordu sanki. Pronek adamın yanına gidip, "O kişi benim," dedi. "Siz misiniz?" dedi adam. "Amerika Birleşik Devletleri'ne hoş geldiniz."

"Teşekkür ederim," dedi Pronek. "Çok teşekkür ederim."

Adam Pronek'i, ellerinde pasaportlarını tutan ve şişkin el çantalarını ayaklarıyla iteleyen insanların arasından geçirdi. "Beklemek zorunda değiliz," dedi. Sanki gizli bir mesaj iletiyormuş gibi Pronek'e dönüp başını sallayarak, "Siz bizim konuğumuzsunuz," diye ekledi.

"Teşekkür ederim," dedi Pronek.

Adam kendisini dev gibi bir adamın neredeyse cam duvarlarına kadar tıka basa doldurduğu bir bölmeye götürdü. Biri bölmenin kapısını aniden açarsa, eti yumuşak hamur gibi ağır ağır dışarı akacak, diye düşündü Pronek.

"Selam, Wyatt!" dedi Pronek'in rehberi.

"Selam, Virgil!" dedi hamur adam.

"Bizim konuğumuz," dedi Virgil.

"Sen nasılsın, ahbap?" dedi hamur adam. Bıyıkları vardı, Pronek, adamı gevşetilmiş yakası ve düğmeleri çözülmüş gömleğiyle, bir Amerikan televizyon dizisindeki şişman detektife benzetti birden.

"Çok iyiyim, efendim, çok teşekkür ederim," dedi Pronek.

"Burada ne işin var, ahbap?"

"Şu anda bilemiyorum, efendim. Gezeceğim sanırım. Benim için bir program hazırlamışlar galiba."

"Bundan hiç kuşkum yok." Adam, Pronek'in kırmızı Yugoslav pasaportunu sanki erotik bir dergiymiş gibi şöyle bir karıştırdı. Sonra bir mühür kapıp olanca gücüyle pasaportun bir sayfasına indirdi. "Sana iyi eğlenceler dilerim, ahbap."

"Teşekkür ederim, efendim, eğlenirim."

Böylece Jozef Pronek'in, Amerika Birleşik Devletleri'ne girişini görmüş olduk. Tarih 26 Ocak 1992'ydi. Pronek kendini bu

tarafta bulunca farklı bir şey hissetmedi. Ancak sarı hardal lekeli kırmızı atkısını almak için artık geri dönemeyeceğini çok iyi biliyordu.

Virgil, Pronek'e Washington D.C. uçağına nasıl bineceğini anlatmaya başladı. Ama Virgil'in görkemli kafasını birden fark etmiş olan Pronek onu dinlemiyordu. Pronek, ortaya çıkmış olan küreden dehşetle iki yana doğru uzanan saç tutamlarının arasında bir kellik vadisi görmüştü. Virgil'in yüzünün derisi, bir haritadaki ırmak sistemleri gibi son derece karmaşık bir damarlar ağıydı ve burnunun kenarlarında iki kızıl delta vardı. Burnundan dışarı fırlayan kıllar sanki içine kırkayak kaçmış da, küçük bacaklarını çaresizce sallıyormuş gibi titremekteydi. Pronek, Virgil'in ne söylediğini bilmiyordu ama, "Biliyorum, biliyorum," deyip durmaktaydı. Virgil, Pronek'in elini sıkarak, "Sizi burada gördüğümüze çok sevindik," dedi. Pronek ne söyleyebilirdi ki? Sadece, "Teşekkür ederim," demekle yetindi.

Kalın bir camın ardındaki yüzü ergenlik sivilceleri dolu, uyuşuk bir gence para bozdurdu, sonra neon ışıklarıyla, "Bizimle bir içki için" diye kendini davet eden bara girip oturdu. Tam doların üzerindeki yazıyı (Güvendiğimiz Tanrı'ya) okuyordu ki, garson kadın gelip, "Ne kadar güzel bir yeşil, değil mi? Sana ne getireyim, tatlım?" diye sordu.

"Bira," dedi Pronek.

"Ne marka bira? Burası Rusya değil, sevgilim, burada her türünü bulursun. Michelob, Miller, Miller Litew, Miller Genuine Draft, Bud, Bud Light, Bud Ice. Hangisini istersen."

Kadın bir Bud (Light) getirince, "Superbowl'da hangi takımı tutuyorsun?" diye sordu.

"Bilmem."

"Ben Buffalo'luyum. Bills bir daha kaybederse ölürüm doğrusu."

"Kaybetmeyeceklerini umarım."

"Hele kaybetsinler, bak o zaman çok kızarım, ha."

Bardaki bütün televizyonlar açık ama görüntüler çarpıktı. Başlarında peruka olan iki adamın dört köşe kafaları duman gibi yukarı yükseliyor, sonra düzeliyor, Pronek onların mikrofonlarına sanki elma şekeriymiş gibi sırıttıklarını görüyor, sonra görüntü yine çarpılıyordu. Pronek bir an gözlerinin bu ülkede görüntülerin iletildiği yöntemlere uyum sağlayamadığını düşündü. Köpeklerin her şeyi insanlardan farklı gördüklerini ve her şeyin kendilerine soluk göründüğünü hatırladı. Bir de hiçbir şey göremeyen, ama kafalarında sonar gibi bir şey olan, yani sadece yankıları algılayan ve telefon direklerine çarpan yarasaları hatırladı.

Pronek durmadan buna benzer, işe yaramaz şeyler düşünürdü.

Pronek televizyonlardan birinin altında oturan yaşlı bir çift gördü. Adamın gözlerinin kenarlarından ışın huzmeleri gibi yayılan kırışıklar ve başında bir Redskins kasketi vardı. Kadının saçları kabartılmıştı ve bir dolarlık banknotun üzerindeki Washington'a benziyordu. Arkalarında bir tabelada "Sigara İçilen Bölüm" yazıyordu. Sessizce oturuyorlardı. Birbirlerine dik açıyla gelen bakışları masanın ortasındaki teneke küllükte birleşiyordu. Garson kadın ("Adım Grace, nasılsınız?") iki Miller Lite getirmişti ama çift, biralarına el sürmemişti. Adam yıpranmış el çantasından siyah kaplı bir kitap çıkardı ve iki terli şişenin arasında açtı. Sonra başları birbirine değerek okudular kitabı, adamın sol eli kadının sağ elinin üzerindeydi; tıpkı üst üste binmiş, çiftleşen iki kurbağa gibi. Ağlamaya, birbirlerinin ellerini sıkmaya başladılar, öylesine sıkıyorlardı ki, Pronek kadının parmak uçlarının kızardığını, pembe tırnaklarının sanki uzadığını görebiliyordu.

Bu Pronek için, bizim normalde kültür şoku dediğimiz şeyin ilk örneğiydi.

Pronek havaalanının dört bir yanını dolaşırken, onu John Kennedy'nin kollarını ve bacaklarını uzatıp sırtüstü yatmış vücuduna benzetti; sülüğü andıran uçaklar el ve ayak parmakla-

rını emiyorlardı. Kennedy'nin hazım sistemi içinde dolaştığını, bakteriler gibi fokurdayan bir asit nehrinde yüzdüğünü, sonunda lıkırdayan böbrek-helasına girdiğini düşündü. Havaalanından JFK'nın, önünde ince bir bıyığı andıran taksilerin sıralandığı burun deliklerinden birinden çıktı.

Sonra Washington D.C. uçağına binecek yolcuların girdikleri tünelin ağzında kuyruğa girdi. Kabin memuru alacağı yanıtı dinleme zahmetine girmeden, "Bugün nasılsınız?" diye sordu. Pronek'in yeri pencere kenarındaydı. Yanına, sanki az önce kompresöre bağlanmış da, bir balon gibi şişirilmiş bir adam oturdu. Adam o kadar şişmandı ki, iki koltuğu birden işgal etmiş, emniyet kemerini de sol bacağına bağlamıştı.

"Super Bowl'u kaçırdığıma inanamıyorum," dedi, soluk soluğa "Bu yıl Redskin'lerin bütün maçlarına gittim ve en önemlisini kaçırıyorum. Siz Redskin taraftarı mısınız?"

"Ne yazık ki oyunun kurallarını bile bilmiyorum."

"Yabancısınız demek!" Adam soluğunu bıraktı. "Amerika hakkında ne düşünüyorsunuz? Yeryüzünün en esaslı ülkesi, değil mi?"

"Ne yazık ki onu da bilemiyorum. Daha yeni geldim."

"Esaslıdır. İnsanları da esaslıdır. Özgürlük falan. Dünyanın en iyisi." Konuşmayı otoriter bir baş sallamasıyla tamamladı ve *Gelişmenin Yedi Ruhsal Yasası* adlı bir kitabı açtı. Pronek gövdesini yana çevirip, yanağını kendisine kırmızı atkısı hatırlatan koltuğun kumaşına dayadı, kanadın alüminyum sertliğine baktı, sonra da uyudu. Uçak havalanırken midesi ağzına gelip de uyanana kadar uyudu.

Bilyeler

Pronek hep tutulup kalın sinirlerden ve kaslardan bir düğüm olan boynundan nefret ederdi. Onlara durmadan bastırır, bu da ağrıyı daha çok arttırır, çelik kablolar kadar sert sinirler ve kaslar, parmakları altında kıpır kıpır oynardı. Eğer başım

kesilecek olsa, cellat tehlikede olurdu diye düşünürdü, baltası herhalde geri fırlayıp adamın kafasını bir karpuz gibi ikiye ayırırdı. Çelikleşmiş sinirlerini gevşetmek için boynunu bir iki hafta asit içinde tutarlar ve kafasını sonra keserlerdi herhalde.

Pronek'le öbür yolcular Washington'a inerlerken, başkentin soluk ışıklarına bakmak için gövdesinin tümünü döndürmek zorunda kaldı. "Bulutlu bir gecenin külleri altında can çekişen korlar gibi" (o anda Pronek'in aklından geçenler bunlardı ve doğrusu bunun gayet hoş bir benzetme olduğunu kabul etmeliyiz). Kabin memuru Pronek'in arkasından bir yerden belirdi ve onu ürkütmek için kafasını şişman adamın göğsüyle, öndeki koltuğun arkalığı arasından uzatarak, "Bir bira daha ister miydiniz?" diye sordu. Pronek gövdesini -sinirleri ıstırapla direnerek- bir el kuklası gibi adama çevirdi ve kabin memurunun kendisine servis yapmasını kabul etti. Kabin memuru gülümseme başına para alıyordu sanki ve kusursuz bir şekilde kızartılmış bir tavuk kadar güneşte yanmıştı.

Pronek daha önce de anlatıldığı gibi, yolcuların oluşturduğu pistonla havaalanı terminaline itilerek sokuldu.

Önce bir sopa, ucundaki dev bir meme başı yanıp sönerek ötmeye, sonra boş bagaj bandı dönmeye başladı. Şişkin çantalar ve dört köşe valizler kara perdenin ardından göründüler, sonra kayarak bandın dönüşünün o sabitliğine düştüler. Pronek'in yüzleri olmayan yol arkadaşları sanki bir midenin dibindeki bakterilermiş de, hazmedilecek yiyecek ağız kısmından aşağı gönderiliyormuş gibi dönen bandın çevresine doluştular. Pronek'in çantası kaybolmuştu. Anlamsız şekilde döndükten sonra göze batan bir sessizlik içinde duran banda baktı. Pronek'in elinde sadece içinde kitaplar, gümrüksüz mağaza katalogları ve annesinin yol için yaptığı artık -hiç kuşkusuz- çeşitli kötü Balkan mikroorganizmaları üretmekte olan üç günlük böreğin olduğu bir çanta vardı.

İnce, uzun, siyah kordonun ardında duran bir adamın elindeki yaftada Pronek'in adı ("Pronak" yazılmıştı) ve sonunda

da bir soru işareti vardı. Adam yaftayı hemen cinsel organının üstünde, tabelanın alt kısmını hafifçe avuçlarına bastırarak tutuyordu. Pronek adının kendisinden alınıp namuslu, çalışkan ve disiplinli biri olduğu besbelli olan bu kişiye verilmiş olduğunu düşündü. Adam, Pronek'in gevşek elini, sanki yaftanın kendisinden alınacağından korkarmış gibi duraksayarak sıktı.

Adam, Pronek'e hoş geldiniz dedi, yolculuğunun nasıl geçtiğini sahte -ama gayet nazik- bir merakla sordu. "Marlow'un Kurtz'u görmek için çıktığı yolculuk gibiydi," dedi Pronek. "Yaa!" dedi adam, hiç kuşkusuz Pronek'in neden söz ettiğini bilemeyerek -bunun için suçlanamazdı da. Adamın siyah, kısa saçları alnından karmakarışık bir halde geriye doğru giderken, kulaklarının arkasında kül rengi lekeler vardı. Pronek'in bagajını araması için yardımcı olduysa da bir sonuç alınamadı.

Dışarıda, sanki gazaba gelmiş Tanrı gökyüzündeki yastıkları parçalıyormuş gibi kesintisiz bir kar yağıyordu. Adam beyaz bir tipi perde ardında önünü göremeden sürdü arabayı. Karlar arasından birdenbire fırlayan nesneleri ve binaları gösteriyordu: Diz çökmüş dua edenler doruğuna fener tutuyorlarmış gibi aşağıdan aydınlatılmış dev bir kürdan; Pronek'in gelecekte ilk ABD izlenimlerini merak edenlerle yaptığı konuşmalarında neo-Nazi, neo-klasik neo-saçma tarzda inşa edilmiş olarak tanımlayacağı bir binalar dizisi.

"Ve bu da Beyaz Saray," dedi adam coşkulu bir sesle.

Pronek, "Buraya neden Beyaz Saray dendiğini merak etmişimdir," dedi. "Orada oturmak için beyaz olmak mı gerekir?"

Adam bunu eğlenceli bulmamıştı. "Hayır, beyaz mermerden yapılmış olduğu için," dedi.

Pronek'in boynu her zamankinden çok tutulmuş, hatta o sırada taş kesilmiş olduğundan, gövdesiyle adama doğru dönerek, sol elini adamın ensesinin arkasında duran, arabanın koltuğunun baş dayayacak yerine uzattı. Adam sanki kendisini boğacağından korkarmış gibi Pronek'in eline baktı.

"Buranın yapımında köleler mi kullanıldı?"

"Bilmiyorum, ama sanmıyorum."

Adamın adı Simon'dı.

Fırtına giderek yavaşlarken yola devam ettiler. Otele vardıklarında kar taneleri zorlu bir çalışma gününün sonunda ara vermişlercesine tembel kelebekler gibi uçuşuyorlardı. Simon, Pronek'in İngilizcesini kutladı ve aralarında bir yakınlık doğduğuna hükmederek, Redskin takımının kazandığını bildirdi. Pronek, "Ben kuralları bile pek bilmiyorum," dedi. "Esaslı oyundur," dedi Simon ve adamı, karısı Gretchen ve dört kızıyla tanışmak üzere Virginia, Falls Orchard'daki evine davet etti. Pronek, Simon'ı bir daha asla görmeyeceğini çok iyi bilmesine rağmen daveti kabul etti.

Oteli bir Quality Inn'di.

Pronek, Quality Inn'deki odasını -bugüne kadar- ürkütücü bir netlikle hatırlayacaktı: Üzerine yeşil örtü serilmiş yastıktan gözleriyle tavana bakan çift kişilik yatak; kendisine yiyecek atılmasını bekler gibi sabırla yatağa bakarak bekleyen televizyon; ahşap kollarını çıplak bir masaya davetkâr biçimde açan münzevi bir koltuk; masanın üstüne ışığını utanarak düşüren bir abajur; arkasında sonsuz bir duvarın cömert bir görünüm sunduğu büyük bir pencerenin olduğu şeftali renkli, ağır, kadınsı bir perde. Banyo tertemiz, havlular kardan küpler gibi üst üste yerleştirilmiş. Pronek ışıldayan tuvaletin sifonunu çekerek (onun tuvalet kavramı bizimkinden çok farklıydı) dipteki suyun nasıl içeri çekildiğini, sonra sıvılara özgü bir güvenle yine eski düzeyine yükseldiğini seyretti. Banyo küvetinin içinde iki lastik ayakizi ve duvarda bir tutamak vardı. Pronek suyu dikkatle açarak, kendi ayaklarına tam olarak uyan ayakizlerinin üstüne çıkıp tutamağı tuttu, ama hiçbir şey olmadı.

Ne olmasını beklediğini tam olarak bilemiyoruz tabii.

Pronek, açık mavi iç çamaşırlarını ve epey çirkin olan pamuklu gömleğinin yakasını yıkayıp, iskemlenin arkalığına astı. Sonra çırılçıplak yatağa uzandı, uyuyup kalana kadar Washington'la Saraybosna arasındaki saat farkını (altı saat) hesaplamaya uğraştı.

Uyandığında ne kim olduğunu ne de nerede bulunduğunu çıkarabildi, ama sonra, iskemlenin arkalığında asılı, kanatlarını açmış açık mavi iç çamaşırlarının o ana kadar olan varlığını kanıtlamakta olduklarını gördü. Kalktı, pencereyi perdenin baskısından kurtarınca, duvardan aşağı sızan ve pencerenin dışında içeri alınmasını bekleyen, alındığında karanlık köşelere koşacak olan aydınlığı görerek, gündüz olduğunu anladı. Bu şiirsel sabah manzarasından tam keyif alacaktı ki, çamaşırlarının hâlâ nemli olduğunu fark etti.

Aynanın yanında duran, bir kılıf içindeki bir tabancayı andıran kurutma makinesiyle donunu kurutmakta olduğundan hizmetçinin içeri girdiğini duymamıştı. Kadın kapıyı açıp içeri girdi ve Pronek'in sol eliyle çamaşırlarını tuttuğunu ve sanki itirafa zorlamak istermiş gibi saç kurutucusunun namlusunu çamaşırının yüzüne çevirdiğini gördü. Bu arada Pronek'in çırılçıplak olduğunu ve tipik bir sabah ereksiyonu sergilediğini de belirtelim. Pronek ile hizmetçi -başında kağıttan bir taç olan, ince vücutlu bir genç kadın-, bir an çaresizlik içinde birbirlerine baktılar, sonra Pronek kapıyı ağır ağır kapattı. Tuvaletin üstüne oturup bavullarının kayboluşunu, şu anda bir uçağın mağaramsı karnı içinde bir sürü yabancı ve tanımadık bavul arasında göklerin bir yerinde donmakta ve kendisinden uzaklaşmakta olduklarını düşündü. Sonunda donunu bacağına geçirip, hizmetçinin karşısına çıkacak cesareti topladığında kadın gitmişti. Yatağı yapılmıştı ve yastığın üzerinde kalp biçiminde kırmızı bir şeker vardı. Pronek hizmetçiyle ihtiraslı bir ilişkiye girdiğini düşündü: Kadın aslında New York'lu bir milyarderin kızıydı, bir yandan resim eğitimi görürken bir yandan da bağımsız ve onurlu bir yaşam sürdürüyordu. Pronek kendisini onunla New York'a dönmüş hayal ediyordu: Greenwich Village'da köhne ama temiz bir dairede yaşayacak, onu geçindirecek, onunla ağır çekimdeymiş gibi sevişecek, zarif ellerini ve parlak renklerle lekelenmiş narin yanaklarını öpecekti.

Simon kendisini resepsiyonda bekliyordu; Simon değildi de, kalın camlı gözlükleri, kocaman göbeği ve belinin çevresin-

deki yağ katmanlarıyla, Simon'a benzeyen başka biri. Adam, Pronek'in iyi uyumuş olduğunu umduğunu; bavullarının Florida'da Pensacola'da bulunduğunu söyledi. Altlarında böceği andıran makinelerin çalışarak, kar yığınlarını alıp götürdükleri aynı anıt ve binaların önünden geçtiler. Sonra dev gibi hapishane parmaklıklarını andıran beyaz mermerden sütunlar ardında saklı büyük bir binanın önünde durdular. Krema gibi karla kaplı çimenlerin üzerindeki bir tabelada, ürkütücü kanatlarını açmış bir kartal, sanki içerde yaşayanlara kızmış gibi kaşlarını çatmış, başını yana çevirmişti. Büyük bir hole girdiklerinde, George Bush'un huzursuzluk veren sırıtkan renkli bir fotoğrafı altında üniformalı bir muhafız bekliyordu.

"Selam George!" dedi Pronek'e eşlik eden adam.

"Selam, Doc!" dedi bacakları iki yana açılmış, ellerini otoriter bir şekilde koltuk altlarına sokulmuş duran muhafız. Doc, George'un arkasındaki dolambaç gibi bürolara girdi. George, Pronek'e, sanki ağızları dışarı vermeye cesaret edemedikleri dumanla doluymuş gibi yanakları hafifçe şişkin erkeklerin portrelerinin duvarlarını süslediği holde beklemesini söyledi. Pronek aynı öfkeli kartalın bu kez baştan başa yere serilmiş olduğunu gördü; tavan o kadar yüksekti ki, büyük yazarlarımızdan birinin deyimiyle "göz, uzak köşelere erişmek için boşuna çabalıyordu." Ahşap bir kaide üzerine yerleştirilmiş bir tabelada "Gizli Silah Soklamaz" yazıyordu. İçerisi çok soğuk olduğu için Pronek, büzülmüş dudaklı ve kaşlarıyla mesafeli bir martıyı andıran adamın bakışları altında bir koltuğa oturdu ve ellerini ceplerine soktu. Pronek, okyanus ötesi yolculuğa çıktığından beri ceplerinin dibinde duran bilyelerle oynuyor, bilyeleri birbiri çevresinde çeviriyordu. Derken -şaşırtıcı mı şaşırtıcı bir durum-, George'un ardından sağ elini ileri uzatmış, yüzünde sahte gülümsemelerin en gerçeğiyle, bir adam belirdi. Pronek elini çıkarırken adam, "Hoş geldiniz!" dedi, bu arada cebin kumaş hapishanesinden sonunda kurtulan bilyeler, cepten fırladılar ve aniden elde ettikleri özgürlükleriyle şakırdaya-

rak birbirlerinden uzaklaşmaya başladılar. Pronek kaçak bilyelerin uzak köşelerden gelen yankılarını duyarken adam, "Başkentimizi nasıl buldunuz bakalım?" diye sordu.

"Bilemiyorum," dedi Pronek. "Daha yeni geldim."

"Çok seveceksiniz!" dedi adam. "Esaslı yerdir."

Apocalypse Now

Pronek, New Orleans'da, gerçek bir Amerikan sosisi almayı umarak kuyrukta bekliyordu. Önünde dev gibi bir siyah kovboy şapkası, daracık blucin pantolonu ve gümüş kakmalı, meşin kemeri olan bir adam vardı. Adam kocaman sosisi ağzının kenarından hardallar fışkırtarak ısırıp yürürken, heyecana kapılmış olan satıcı arkasından bakarak, "Hey, bayım! O kim, biliyor musun? Biliyor musun, ha? O Garth Brooks işte!" dedi. Satıcının başında üzerinde "Saints" yazan bir beysbol kasketi vardı ve yüzü olgun bir narı andırıyordu. Pronek masum bir tavırla, "Garth Brooks kimdir?" diye sordu. "Çüş!" dedi adam. "Garth Brooks kimdir? Garth Brooks'un kim olduğunu bilmiyor musun? Çüş! En babalardan biridir o! Benimle dalga geçiyorsun!" Sonra sıradaki kişiye döndü. Bu da beyaz kovboy çizmelerinin yanlarında küçük çıngıraklar olan, sarı saçları iki saattir kasksız motosiklete binmişcesine dağınık, genç bir kadındı. "O Garth Brooks mu?" Kadın bağırarak arkasındakine döndü ve başlayan zincirleme tepki Pronek'i heyecanlı sesler kalabalığının dışına itti. Hepsi özlemle Garth Brooks'un ardından bakıyorlar, o, siyah süet ayakkabılarına dökülen hardalı silmeye çalışıyor ama sileceği yerde daha beter bulaştırıyordu.

Garth Brooks, en iyi country müzisyenlerimizden biridir tabii.

Pronek, Ohio, Columbus'da, bir zamanlar John Wesley Gluppson ödülünü kazanmış olan mavi gözlü bir şairin evinde

yemekteydi. Bu bilgiyi kendisine gururla evsahibinin karısı vermişti. Her ikisi de altmışını çoktan aşmış olan şairle karısı, değerli ve entelektüel, ayrıcalıklı dostlarından bir grubu çağırma nezaketini göstermişlerdi. Papyon kravatlı, yüzünde bilgece bir sakalı olan, sarı süet dirseklikli tüvit bir ceket giymiş olan, Erken Amerikan Tarihi ve özellikle Atalar uzmanı bir profesör vardı aralarında. Pronek, "Kadın Atalar da var mıdır?" diye sordu ve hemen bağışlayıcı bir ortak gülümsemeyle ödüllendirildi. Aralarında bir zamanlar adaletsizlik hakkında hiç filme çekilmemiş, ama "Stanley Kramer'in ta kendisinin yönetebileceği" bir senaryo yazmış bir avukat da vardı. Yerli Amerikan tinselliğine derin bir ilgi duyan, kısa süre önce başından çok ıstıraplı ve gürültülü bir boşanma geçmiş, düşük gözkapaklı fareyi andıran genç bir kadın ressam vardı aralarında. Tabii bu arada huzursuz turist Pronek'i de unutmamak gerek.

Bir parça soya bifteğiyle iki pörsümüş kuşkonmaz cesedinden ara sıra bir lokma alan ve kırmızı Şili şarabı içen Pronek'e şu sorular soruldu:

Bosna ile Yugoslavya arasındaki fark nedir?

Büyüktür.

Orada televizyon var mıdır?

Evet.

Kuşkonmaz var mıdır?

Evet, ama aklı başında olan kimse yemez. (Sağda homurdanmalar, solda gülüşmeler.)

Orada insanlar hangi dili konuşurlar?

Bu konu biraz karışıktır.

Barut fıçısı patlayacak mı?

Evet.

ABD'ye mi yerleşecek?

Herhalde hayır.

Hiç Stanley Kramer adını duymuş muydu?

Bil bakalım, akşam yemeğine kim geliyor?

Pronek sonunda uzun şarap kadehini devirdi ve kızıl sıvının batıya, acı ve gürültülü bir boşanmadan çıkmış kadına doğru uzanışını paniğe kapılmış olarak, ama kıpırdayamadan seyretti. Kadın bir çığlık attı ve "Kan! Dün gece rüyamda kan gördüm! Ah!" dedi. Şakaklarına elleriyle bastırarak masanın ortasında yatan kuşkonmaz cesetleri yığınına baktı. Sanki gözlerini çıkartmak istercesine bastırıyordu şakaklarına. Pronek kadının uzun siyah tırnaklarının geriye kıvrıldıklarını gördü ve kırılmalarından korktu. Kadın hıçkırmaya başladı, masaya yatmış duran şarap kadehine bakan Pronek'in dışında herkes birbirine baktı. Şaşkın bir sessizlik içinde bekleşirlerken kadın ağlıyor, başını salladıkça kristal küpeleri şakırdıyordu. John Wesley Gluppson Ödülü sahibi, kadının kadehine biraz şarap doldurdu ve "Haydi haydi. Chardonnay bu," dedi. Bunun üzerine kadın adama baktı, gülümsedi, kırılmamış tırnaklı (Pronek derin bir nefes almıştı) parmaklarının ucuyla gözyaşlarını sildi. Pronek, "Çok üzgünüm," dedi.

Pronek, Los Angeles'ta, en sevdiği film olan *Apocalypse Now*'ın senaryosunu yazan John Milius'la tanıştı. Adamın bürosu, Selznick'in *Rüzgar Gibi Geçti*'de Tara için yaptırttığı malikânedeydi: Aslında bina sadece cepheden ibaretti çünkü yalnızca bir oda derinliğindeydi. Büyük masasının arkasında oturmuş, bir baston kadar uzun bir puroyu emmekte olan John Milius dışında, kendini Reg Buttler olarak tanıtan bir adam daha vardı odada. Buttler bıyıklıydı, giydiği soluk renkli blucin gömleğinin üzerinde, EKG dalgasını andıran işleme, zigzag bir çizgi vardı. Pronek'in elini sıktı, ayrıca omzuna da bir şaplak indirdi. Masanın üzerinde *Apocalypse Now*'un senaryosunun imzalı ("John'dan Reg'e") bir kopyası duruyordu. Pronek'e iri bir kadeh viskiyle dev bir puro verildi.

"Küba malı," dedi John Milius. "Komünizmin ürettiği tek iyi şey." Reg Buttler, Pronek'in purosunu yaktı. Başa çıkabilmesi

için fazla iri olan puro, Pronek'in zayıf parmakları arasında titreyip duruyordu.

Reg Buttler sol ayak bileğini sağ dizinin üzerine koydu ve bacağını sanki kendi kalçasını kırmak istercesine kasıklarına doğru çekti. Reg'in incelikle işlenmiş kovboy çizmesinin burnu John Milius'a çevriliydi; Pronek çizmenin içinde gizli bir silah olsaydı -örneğin küçük, zehirli toplar- John Milius'u bir anda öldürebileceğini düşündü.

Milius, "Siz Saraybosnalılar, Sam Peckinpah'tan hoşlanır mısınız?" diye sordu.

"Evet," dedi Pronek.

"Kimse kanı Sam kadar güzel yapamamıştır," dedi Milius.

"Biliyorum," dedi Pronek.

"Orada Amerikan filmleri seyredebildiğinizi bilmiyordum," dedi Reg Buttler.

"Seyrederiz."

"Orada ne olacak?" diye sordu Milius.

"Bilmiyorum," dedi Pronek.

"Binlerce yıllık nefret," diyen Reg Buttler merhametli bir tavırla başını salladı. "Hiçbir bok anlamıyorum."

Pronek ne diyeceğini bilemedi.

"Orada ne yapabileceğimizi öğrenmek için General Schwarzkopf'a bir telefon edeceğim," dedi Milius, "belki gidip birkaç kişiyi tepeleyebiliriz."

"Saddam'ın kıçına tekmeyi indirdiğimiz gibi," dedi Reg Buttler. "O iş iyiydi. O namussuza dünyanın kaç bucak olduğunu nasıl da gösterdik ama."

John Milius, "General Schwarzkopf bana deniz piyadelerinin en iyileri olduklarını söyledi. Onların üstüne yokmuş."

Pronek puro dumanını içine fazla çektiğinden öksürdü ve *Apocalypse Now* filminin senaryosu üzerine viski püskürttü; bir yandan da sümüğü çenesine kadar sarktı.

Milius, "Savaş insanın en iyi ve en kötü yanını ortaya çıkarır," dedi. "Ve sadece en sağlamlar ayakta kalırlar."

Pronek mendilini çıkartıp burnunu, çenesini, *Apocalypse Now*'un senaryosunu, sırayla sildi. Reg kararlı bir tavırla sağına, sonra soluna baktı, her halinden son derece derin düşüncelere daldığı belli oluyordu.

Milius, Pronek'e, "Bu ülkede kalmak istiyor musun?" diye sordu.

"Kalmalısın," dedi Reg Buttler. "Esaslı ülkedir."

"Bilmiyorum," dedi Pronek.

"General Schwarzkopf'u arar, neler yapabileceğimizi öğreniriz. Bak, eğer yarın yapacak bir işin yoksa poligona gidip biraz atış yaparız."

"Ben de geliyorum!" dedi Reg Buttler.

Ancak Pronek'in kaçırmaması gereken bir toplantısı vardı (biz bunun doğru olmadığını biliyoruz), o yüzden kibarca özür diledi. Oradan ayrılamadan önce Tara Malikânesi rolünü yapan binanın önünde bir resim çektirdi. İşte, yabancı dostumuz orada: Arkada, bir aile fotoğrafındaki kuzenler gibi dimdik duran sütunlar önünde küçücük. Reg ve Milius'tan bir adım uzakta duruyor. Milius'un eli Reg'in omzunda, Scarlett O'Hara'yla babasına benziyorlar, ama müzik orgazmik bir noktaya doğru yükselirken, önünde gölgelere dönüşecekleri sahte, boyalı, kan kırmızısı günbatımı yok burada.

Çamur Mucizesi

Uçak, pençelerini piste geçirmeyi bekleyen bir şahin gibi dönmeye başlamadan önce bir hava boşluğuna düşünce, portakal suyu sarsılan plastik bardaktan fırladı, bir an çevresine bakındıktan sonra neşeyle Pronek'in bej rengi pantolonuna kondu. Kar altındaki Chicago, çok yükseklerden bakılınca donmuş bir bilgisayar çip kartını andırıyordu. Bizim yabancımız aşağı doğru yaklaştırılırken, araçlar da çipler arasında gidip gelen küçük bitler gibi görünmeye başladı. Elinde iki sarı çubuk tutan bir adam, sanki bir ejderhayı uyutmaya çalışıyor-

muş gibi uçağa el sallıyordu. Pronek meyve suyu lekesinin çiş rengini aldığını fark etti.

Andrea kendisini çıkışta bekliyordu; havaalanındaki yolcu kalabalığına çevrelerini dirsekleyerek katılırken, kadın sağ yanağını ve ona bağlı olarak gövdesinin üst kısmını Pronek'e doğru uzatmış, ama sanki kasıklarının teması şiddetli bir birleşmeyi başlatacakmış gibi bedeninin alt kısmını bir adım geride tutuyordu. Pronek'e kendisini gördüğü için çok mutlu olduğunu söyleyip yolculuğun nasıl geçtiğini sordu. Pronek portakal suyu-sidik lekesini gösterdi ve sidik torbası çok küçük olduğu için, sidiğinin rahat bir soluk alabilmek için güç bela dışarı çıktığını söyleyerek, şaka yaptı.

Kadın gülmüş müydü? Gülmemişti elbette.

Yürüme bandı üzerinde, tavanında neon ışıkları yanan, hoparlörlerinden bir kadın sesinin, "Bagajınızın yanından ayrılmayın!" anonsu yaptığı karanlık bir tünelden geçtiler.

Bu arada ortak geçmişlerine kısa bir göz atmakta yarar var:

Pronek, Andrea ile 1991 yazında, Ukrayna'da tanışmıştı. 91 Ağustos'undaki darbeye tanık olmuşlar, flört etmişler, çok eğlenmişlerdi. Bağımsızlık ilân edilirken, çevrelerindekiler heyecandan kıpkırmızı yüzlerle, mavili sarılı bayrakları sallayıp özgürlük falan gibi şeyler isterlerken, onlar Ukrayna Parlamentosu önünde el ele tutuşmuşlardı. Kızın, başına her zaman pembe bir alınlık takan, Kiev'de sürekli bir eğlence arayıp bulamayan İngiliz bir sevgilisi vardı. Onun BBC için kameraman olarak çalıştığını biliyorduk ve Tanrı razı olsun, bağımsızlık günü çok işi vardı. Böylece Pronek'le kız Dinyeper'e yürüdüler. Birkaç dolara, kızın daha sonra başından hiç çıkarmadığı bir Kızıl Ordu subayı kasketi aldılar. Üzerinde havuç ve şalgam olan iri pizzalar yediler. Orada burada ölü balıkların karınlarının yıldız parıltılarının göze çarptığı, ağır ağır akan Dinyeper'i seyrettiler. Dilleri beceriksizce havada çarpışırken Pronek kızın baldırlarını yokladı, ama don çizgisi duvarını aşamadı. Tarifi mümkün olmayan bir başdönmesi sırasında Pronek kızın kula-

ğına bir Frank Sinatra şarkısı mırıldandı: "Eye praktis ehvree dai to faind sum klehvr lains to sai, too maik da meenin cum tfruh..."

Bu, Kör Jozef Pronek & Ölü Ruhlar Blues Orkestrası'nın Saraybosna'da çaldığı, pek tutulan bir parçasıydı ve nasıl bir mucizedir ki kızın da çok hoşuna gitmişti.

Ancak Andrea ertesi gün, kameraman sevgilisiyle Kharkiv'e gitti. Pronek de Saraybosna'ya döndü ve ona aşıboyası ve kestane gölgeleriyle, sonbahar yapraklarıyla dolu bir dizi aşk mektubu yazdı, birlikte geçirdikleri günleri (toplam elli üç saat) hatırlattı. Andrea da yanıtında onu çok özlediğini ve tekrar görmek istediğini bildirdi. Pronek bu isteğin, gerçekleşmesinin imkânsızlığıyla körüklenmiş olmasından korkuyordu. Birlikte, geçirdikleri günleri yeniden yarattılar: Kızın mektuplarından birinde, Kiev'de sadece o berbat votkayı içmiş oldukları halde, tatlı şarap içtiler. Suyun oldum alası kıt olduğu ve insanın birkaç damla için çeşmenin altında diz çöküp beklediği şehirde, sürekli olarak terli ve pis kokarak dolaşmalarına rağmen, Pronek de kızın o güzel kokusunu hatırladı. Yanak yanağa dans etmelerindeki ıstırap verici duygu yoğunluğunu hatırladılar; oysa gerçekte (ve bizim işimiz gerçektir) çağı geçmiş bir Alman diskosunun temposuna aptalca ayak uydurmaya çalışmışlar, bu arada kıllı Ukraynalı erkekler çevrelerinde dönüp durmuş, terli vücutlarını kızın vücuduna sürtmeye çalışmışlardı. Kızın sevgilisi Kanada Büyükelçiliği sekreteriyle işveli bir konuşma içindeyken, Pronek'in adamları uzaklaştıracak gücü bulamadığını unutmuşlardı. Yeterli sayıda sahte anı yarattıktan sonra kız, belki de Hırvatistan'daki savaş ve Bosna'daki "gerilimler" nedeniyle harekete geçerek, aniden Pronek'i Chicago'ya davet etmişti. Bu çok nazik bir davetti, ikisi de bunun gerçekleşebileceğini asla düşünmemişlerdi, ama sonra Pronek, özgürlük yanlısı bir yazar olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne resmen davet edilince, gezi programına Chicago'yu da eklemişti.

Böylece yeniden bir arada olmaktan mutluydular.

Havaalanında gördüğü Andrea farklıydı: Rengi daha soluk, saçları daha kısa ve koyu, burnunda gümüş bir halka. Pronek yine de onunla birlikte, öteki arabaların arasında, şehir merkezinin sefahatine doğru otoyolda gidiyor olmaktan mutluydu. Ufuk, bomboş gökyüzünde bir Tetris ekranının dibi gibi görünüyordu, ama burada köşeli boşlukları doldurmak için gökten yağan dörtgenler yoktu.

Andrea kent merkezine doğru arabayı sürerken, pek az ışığın aşağıya ulaşmasına izin veren, dev gibi, zalim binaları gösteriyor, işlevlerini sayıyordu. Söylediklerinin hepsi de Pronek'e saçma gibi geliyordu: Ticaret odası, dünyanın en yüksek binası, en büyük bilmemne, en işlek başka bir bilmemne. Pronek camı indirdi -soğuk, saniyesinde kulaklarını dondurmuştu- ve yukarı baktı. Binaların tepelerini göremiyordu. "Bir hamamböceği evdeki mobilyaları böyle görür," dedi. "Hiç kuşkum yok," dedi Andrea.

İyice sarılıp sarmalanmış bir halde sokaklarda yürüyen çok az sayıda insan, başlarını göğüslerinin içine çekmeye çalışıyorlardı. Tebeşir gibi bir sis, kaldırımın rüzgârsız bir köşesini arayarak ayaklarının çevresinde dolanırken, insanlar kendilerini binaların hollerinin sıcaklığına atmaya çalışıyorlardı. Andrea, Pronek'i, Lake Shore Drive'dan geçirdi. Limandaki buz parçaları, rıhtımdaki kalın buz tabakalarını pençeleyen dalgalardan saklanıyormuşlar gibi suyun üzerinde titremekteydiler.

İşte bu, Pronek'in kasık bölgesinde bir leke ve kalbinde aşkla, 1992 Mart'ında, Los Angeles'ten Chicago'ya uçakla gelişinin hikâyesidir.

Andrea dairesinin kapısını açınca (üzerindeki tabelada "Park ihlali yapan arabalar çekilecektir" yazıyordu), duvarlardan yayılan duman ve kızarmış patates kokusu Pronek'in burun deliklerine hücum etti. Andrea, Pronek (ve onunla birlikte biz) ketçap lekeli (kandan iyidir, diye düşündü Pronek) duvarlara bakarken, "Oda arkadaşım pasaklının biridir," dedi. Bir

yanda minderlerinden kıtıkları dışarı fırlamış bir kanepe; çevresi CD'ler ve video kasetleriyle sarılı bir stereo ve televizyon; McDonalds'ın kâğıt torbaları ve ince kamışlarla acımasızca delinmiş bardakları altında ezilmiş bir masa. Buruşturulmuş sigara paketleri, kül ve izmarit dolu küllükler. Pencere tuğla bir duvara bakıyordu. Kirpi gibi tüyleri olan bir kedi ("Adı Moskva'dır," dedi Andrea) Pronek'e baktı ve Pronek'in varlığında ilginç bir şey bulmayarak pencereden dışarı, duvara bakmaya devam etti.

Andrea stereonun üzerindeki "play" düğmesine bastı, Madonna'nın şarkısı -"Material Girl" olduğunu sanıyoruz- kediyi pervazdan atlatıp, mutfağa kaçırttı. Andrea'yla yabancı arkadaşı da ardından yürüdüler. "Lanet Madonna'dan nefret ederim," dedi Andrea. "Canlı bir seks fantezisidir. Oda arkadaşım da boktan bir gerzeğin tekidir." Masanın üzerinde bir bira şişesi kalabalığı vardı. Tombul şişelerin etiketleri sanki işkence görmüşler de idam edilmeyi bekliyorlarmış gibi soyulmuşlardı. Lavabo, kirli bir suyun içinde duran tabaklarla dolup taşıyordu. Arada sırada bir hava kabarcığı yüzeye çıkıyor ve güçlükle duyulan bir geğirtiyle patlıyordu. Pronek, lavabonun dibindeki pisliğin içinde gömülü duran canavar bir yaratık olmalı diye düşündü.

"Oda arkadaşın kim?" diye sordu.

"Sevgilim," dedi Andrea. "Ama yatak odalarımız ayrıdır."

"Ne kadar zamandır berabersiniz?"

"Şöyle böyle on yıl oldu. Ama ondan nefret ediyorum, artık ayrılmak istiyorum sanırım."

"Benden haberi var mı?"

"Var tabii. Geleceğini söyledim. Umurunda bile değil. Her şeyi biliyor."

Eh, biz her şeyi bilmediğini biliyoruz ama.

Andrea şişeleri bir yana itince, hepsi çaresizce birbirlerine çarpıp suçlular gibi masanın sol tarafına dizilinceye kadar sınırdadılar. Kız iki iskemle çekti, masanın kurtarılmış köşesine

iki büyük fincan kahve koydu. Pronek masanın üzerini kaplayan yağ tabakasına yapışmış tütün parçaları olduğunu gördü.

Pronek, kızın elma yanaklarına, boynundaki parıltılı ipeksiliğe, omuzlarının kıvrımına dokunmak, Kiev'de sadece bir kere girdiği ve nefis derecede terli bulduğu memelerin altındaki küçük oyuğa bir kere daha girmek istiyordu. B ve M harflerini söylerken birbirlerine değmeyen dudakları ve ünsüzleri söylerken parıldıyan dişleri karşısında büyülenmiş gibiydi. Her şeyden de çok o gülüşü: Hafifçe sola yatıp, sanki bağırsaklarının dışarı fırlamasını önlemek ister gibi elini karnına bastırması, dilinin ucunu çıkarması ve son olarak da insanı zevke boğan bir kahkaha salması.

Pronek kadın hakkında hayal kurmuş, onun "aracısız vücudu" -kadın kendisini süslemek için hiçbir şey yapmamıştı- hakkında fanteziler yaratmıştı. Kadının bedeni kendisinden hoşlanmaları için erkeklere paketleyip sunduğu bir nesne değil, bir araştırma aracıydı (yani Pronek böyle düşünüyordu). Pronek bütün zamanlarını küçük aşk oyunlarıyla geçiren, kendilerini arzulanır kılmaya çalışan Saraybosnalı kadın ve erkeklerden bıkmıştı. Gerçek aşkı istiyor, gerçek aşka inanıyor ve onunla birlikte gerçek bir beden istiyordu. Andrea onun Özgürlük Anıtı'ydı, duygu özgürlüğünün simgesi, iki insanın birbirleri için aşk oyunu oynamalarından ziyade, birbirleri için *var olabileceklerinin* (italik Pronek'indir) bir kanıtıydı. Pronek, Andrea'nın, kaçınılmaz, aşılamaz ve her şeyin üstünde olan aşk konusundaki bütün o Frank Sinatra şarkılarını, bütün o filmleri (*Breakfast at Tiffany's, Brigadoon, Gigi*) gerçek kılabileceğine inanıyordu.

O yüzden kutuyu andıran iki valizini Andrea'nın odasına taşıdı: Kadının minicik iç çamaşırları her yerdeydi; tavşan postlarını andıran sutyenleri kapı kollarından sarkıyordu; yerde ayakkabı dolu bir kutu ve kitap yığınları vardı; yatağın üzerindeki yeşil örtü bedeninin biçiminde buruşmuştu.

O gece seviştiler.

Ama sevişmeden önce Andrea bir kutu prezervatif çıkarınca, Pronek birini takmak zorunda kaldı. "Doksanlı yıllardayız," dedi kadın. "İnsanlar ellerinde lastik eldivenler varsa birbirlerine dokunuyorlar." Pronek de bu işi pek eğlenceli bulan Andrea'nın önünde, beceriksizce tek parmaklı eldivenini taktı. Çarşafı buruşturarak yatağı gacırdatırlarken, yatağın üstüne atlamış olan kedi, tüylü kuyruğuyla Pronek'in yüzünü okşamaktaydı. Andrea durmadan, "Çok iyi değil mi? Bundan hoşlandın mı? Harika, değil mi?" diye soruyordu. İyiydi -oda vücut sıvıları, derilerin sürtünmesi ve toz kokuyordu. Birbirlerinin yüzlerine boşalttılar soluklarını, karınlarını yapıştırdılar. Sonra seks birimleri ayrıldı ve Andrea banyoya gitti; Pronek onun mutfak ışığı önünde beliren siluetinin müthiş olduğunu düşündü. Penisini soydu ve prezervatif elinden sarkarak öylece yatıp, yaşamını düşündü. Ayrıcalıklı durumumuzla onun aklından geçen düşünce treninin nelerle yüklü olduğunu bilebiliriz: Bana ne olacak, diye soruyordu kendi kendine. Memlekette işler asla düzelmeyecekti. Bosna'da savaş hayallere sığmıyorsa da, mümkündü. Andrea ile evlenip yazarlık kariyeri yapmayı, ormanlar içindeki bir üniversitede ders vermeyi düşündü. Dirseklerinde süet parçaları olan tüvit bir ceket giyecekti; senfoni orkestrası için mevsimlik bileti olacaktı; kepçe kulaklı, gözlüklü ve kır sakallı olacaktı; sık sık kaşlarını çatacak, *New Yorker* karikatürlerine kıs kıs gülecek, Harvard'a gidecek çocukları olacaktı. Andrea ile kendini yaşlı, ama hâlâ birbirlerine âşık hayal etti; kemikleri yorgun, saçları beyaz, sesleri titrek, Eski Ustaların eserlerini şömine önünde okuyorlar, küçük bahçelerinde kuşlar cıvıldıyor. Sonra kasıklarında hissettiği ani ve açgözlü bir kaşınma Amerikan rüyası trenini raydan çıkardı; Andrea cennetten çıkma bir şampuan kokusuyla içeri girdi. Pronek elinde ölü bir sıçan gibi taşıdığı prezervatifle banyoya giderken kadını ıslak saçlarından öptü.

Banyonun buharlar boşanan dostça açık kapısından içeri gireceği anda daireye bir adam girdi. Pronek bilinmez bir ne-

denle banyoya girmedi ("Gel içeri," diye fısıldıyordu buharlar), bir domuz yavrusu gibi çırılçıplak öylece durdu, sıska göğsünün kılsızlığının, bir erkeğin önden çıplaklığının gülünçlüğünün ve tabii elindeki yapış yapış prezervatifin farkındaydı.

"Merhaba!" dedi Pronek.

"Nasılsın bakalım?" dedi adam.

"İyi."

"Güzel."

Sessizlik.

"Sen kimsin?" diye sordu adam.

"Andrea'nın arkadaşıyım."

"Tahmin edebilirim, ben Carwin'im." Adam modaya uygun olarak, bizim için alaycı isyan belirtisi sayılacak biçimde traşsız ve kabarık saçlıydı. Üzerinde önü açık pamuklu bir gömlek, onun altında da çarmıha gerilmiş, sarışın bir melek resmi olan bir tişört vardı.

"Rus musun?" diye sordu.

Pronek, ayakları üşüdüğü için sol tabanını sağ dizine dayadı ve mızrak yerine geçen kullanılmış prezervatifle bir Masai savaşçısı gibi durdu.

"Hayır, ben Bosna'danım, Saraybosna. Ukrayna'da tanışmıştık."

"Eh, tanıştığımıza memnun oldum. O boktan yüzünü bir daha görmeyeceğimi umarım." Adam sonra Andrea'nın odasına doğru seslendi: "Şimdi de siktirici yabancılarını getirmeye başladın. Amerikan yarağı sana yetmiyor galiba, pis orospu!"

"Canın cehenneme, seni boktan Anglosakson serserisi!"

Pronek, işte o anda banyoya girdi. Prezervatif tuvalette bir türlü batmadığı için durmadan sifonu çekiyor, ama prezervatif her seferinde muzaffer bir şekilde suyun üstüne çıkıyordu. Pronek'in o anda büyük bir çaresizlik hissettiğine tanıklık edebiliriz. Onun yapmak üzere olduğu temizliğe keyifle bakan bir plastik şişeler jürisi vardı rafta: Doğal Bakım, Baş ve Omuzlar, Mut-

lu, Antarktika, Sabah Sisi, Çamur Mucizesi (İsviçre Formülü). Pronek aynaya bakınca yüzünde kırmızı noktalar, sarı dişler, şiş bir burun, alnına iyice yapışmış yağlı saçlarla bir Slav kafası gördü. "Burada ne işim var?" diye sordu kendi kendine (Sabır dostum, sabır). Ama o anda duştan yapılacak başka bir şey yoktu. O anda yapması gereken kaçınılmaz şey, duş almaktı.

Pennsylvania 1760

Belki de Andrea'nın bir sanatçı, aslında bir ressam olduğunu bilmek önemlidir. Andrea, Pronek'e en son iki yıl önce yaptığı resmi gösterdi: Biri dişi biri erkek, iki domuz arasında kendisi duruyor, üçü de Pronek'e bir çiftlik çiti olması gereken çitin ardından bakıyorlardı. Domuzlar pembeydi. Erkek domuz durumdan hoşlanmış görünüyordu, ön tarafında boz renkli iki leke vardı, dişisinin ise memeleri şişmişti. Tablonun adı *Yuva*'ydı. Andrea resimden hoşlanıp hoşlanmadığına karar veremeyen, ama yine de hoşlandığını söyleyen Pronek'e daha sonra başka resim yapmadığını söyledi. "İnsanlarla paylaşmadan önce kendim hakkımda anlamam gereken bazı şeyler var," dedi.

Andrea, Sanat Enstitüsü'nde, hediyelik eşya mağazasında çalışıyordu. Sabahları yatakta vücudunun üst kısmını aniden, kaskatı bir halde havaya dikerdi: Tıpkı korku filmlerinde (her zaman yakınlarda olan) katilin parçalamak için üzerlerine atladığı feci karabasanlardan uyanan bakireler gibi. Sonra bir sigara yakıp endişeli bir tavır takınırdı. Pronek kızın sigarayı içişinden yaşamın onun için çok çetin bir iş olduğunu anlardı: Alnı buruşurdu; dilini sanki bütün yanıtlar yemek artıklarıyla birlikte ağız köşelerindeymiş gibi dudaklarının iç tarafıyla, dişetleri arasında gezdirirdi; dirseğini sol elinin içine sokar, sigara tutan sağ elini ağzına yaklaştırır, filtreyi dişleyerek dumanı kesik kesik içine çeker, sonra sonunda hafif bir iç çekişiyle, sanki nokta koyar gibi dışarı bırakırdı. Sol elinin başparmağıy-

la sırtını kaşırken, gergin derisi altında kürek kemikleri bir an birbirlerine yaklaşırlar, sonra yine ilk durumlarına dönerlerdi.

Pronek onun uzun tırnağının derisine hafifçe sürtünmesini duyar ve hâlâ kendi karabasanından kurtulamamış bir halde, kadının sırtındaki etbenlerinin kopacağından kaygılanırdı.

Pronek kadını gizlice, hiç ses çıkarmadan gözetlerdi. Kadın kendisine döndüğünde sanki uyuyormuş gibi yapar, pis kokan sabah soluğundan utandığı için kendisini öpmemesi için gözlerini ve ağzını kapatırdı. Andrea doğruca banyoya gider, o da, kadın sanki bir tufana karşı koyuyormuş gibi, duşun zaman zaman şapırtılarla karışık, o amansız şakırtısını duyardı. Sonra saç kurutma makinesinin vızıltısı, ardından Pronek'in tahminine göre kadının saç, koltukaltı ve dudak bakımı gelirdi. Andrea odaya (Pronek asla "odamız" diye düşünmezdi) döndüğünde Pronek dalmış olur, kadının dolabını karıştırma sesi, çoraplarını bacaklarından yukarı çekerken çıkardığı hışırtı bile ona gözlerini açtırtmazdı.

Pronek iki saat sonra kalkıp kadının kokusunu banyoya kadar izlerdi. Banyoda hâlâ kadının buharımsı varlığı devam ediyor olur, küvetin orasında burasında, gider borusunun kitle mezarında birkaç tel kıvrık saçı kalmış olurdu. Pronek sabah tuvaletini yaparak kendisini Amerika'nın önüne çıkacak hale getirmeye çalışırdı. Üç diş fırçasından kendisininki ve Andrea'nınki sanki güneş banyosu yapar gibi yanyana yatarken, üçüncüsü onlardan biraz uzakta dururdu.

Pronek işte o üçüncüsünü helanın içindeki suya batırdı.

Pronek bazı sabahları mutfakta, evyenin içinden henüz küflenmeye başlamamış bir tabak kurtarıp, biraz lezzetsiz bir peynir (hep mozzarella olurdu) ve bayat krikkrak yerdi. Kimi zaman da karşı kenarında dudak boyası izi olan bir fincandan kahvesini yudumlayarak önündeki boş sayfaya bakar, sağ üst köşesine "Chicago, Nisan 1992" yazar, bir süre daha baktıktan sonra mektubu yazmaktan vazgeçerdi. Sanki o kadarı her şeyi açıklıyormuş ve daha fazla bir şey söylemeye gerek yokmuş

gibi mekân ve tarihten ileri asla gidememişti. Ailesine telefon etmek isterdi, ama parası yoktu ve Andrea "evin telefoncusu" olduğu için Carwin'e sorması gerektiğini söylemişti. Kimi zaman da Saraybosna sokaklarının birinde park etmiş beyaz ve masum zırhlı araçları, barikatları ve insanların panik içinde kaçıştıklarını gösteren haberleri seyrederdi.

Carwin Pier 1'deki mağaza yöneticiliği işine gitmediği günler kalktıktan sonra kanepeye yerleşir, ellerini pamuklu donunun içine sokar ve yabancıyla birlikte haberleri seyrederdi. "Bu boktan bir şey anlamıyorum. Neden pes etmiyorlar sanki? Ortada ne var ki?" Pronek hiç yanıt vermez, Moskva'yı okşar, sonra kalkıp Andrea'yla yemekte buluşmak için şehir merkezine inen trene yetişirdi.

Muhteşem Mil boyunca yürürken tiftiklenmiş, seyahat ve geçmiş kokan kara paltosu içinde terlerdi. Çoğunlukla *Muhteşem Yediler* ve *Yedi Samuray*'ı düşünürdü; o bir millik yol boyunca muhteşem olan hiçbir şey yoktu: Morgu andıran binalar ve satın alınabilecek her türlü zevki sunan, iç kapayıcı mağazalar. Muhteşem Mil boyunca yaptığı her yürüyüşte, genelde nefret edip yenilmez kabul ettiği McDonalds burgerine karşı bir istek duyardı içinde.

Belki de bu Pronek'in mimari psikolojisine olan katkısıydı.

El veya evrak çantalarını sımsıkı tutmuş, rüzgâra karşı kaşlarını çatmış insanların yanından geçerken, "Kim bunlar?" diye düşünürdü. "Nerede yaşıyorlar? Ne iş yaparlar?" Bir keresinde ıslak nisan karının cıvık cıvık çamurları arsında yürürken Muhteşem Mil boyunca yürüyüşünün tümüyle gereksiz olduğunu düşündü: Eğer bedeninin o anda işgal ettiği mekân boş olsaydı bile, her şey yine eskisi gibi olacaktı; insanlar yine aynı alışılagelmiş kararlılıkla yürüyecekler, aynı para ve evrak çantalarını taşıyacaklar ve kendisi olmadığı için daha geniş bir yürüyüş alanı bulacaklarından, azıcık da olsa biraz daha mutlu olacaklardı. Bu düşüncelerini Andrea'yla paylaştığında kadın pis bir sırıtmayla, "Özgür insanların vatanı, kahramanların memleketi," dedi.

Pronek, Andrea'nın öğle paydosuna çıkmasını beklerken mağazanın içinde dolaşır, kartpostallara bakar, Picasso ya da Monet tablolarıyla süslü önlükleri üzerinde dener, Afrika sanatı konusunda kitaplar okurdu. Bir keresinde mağazadaki bütün kameraların, uzak üst köşelerden bakan o kayıtsız küçük gözlerin yerlerini tespit etmiş, bir kameranın göremediği bir nokta aramış ama bir tane olsun bulamamıştı. Kimi zaman da göze çarpmayacağı bir köşe bulur, posterlerin arkasına saklanır ya da bir kitabı okuyormuş gibi yapar ve Andrea'nın müşterilere gülümsemesini, kredi kartlarını zarif bir şekilde iade etmesini veya tezgâhın üzerinden satın aldıkları sanat eseri paketini uzatmasını seyrederdi. Sonra birlikte çıkıp müzeyi gezerler, ama asla el ele tutuşmazlardı. Amerikan Mobilya ve Sanatı Bölümü'nde saklanırlar, George Washington'un kaygılı, Bay ve Bayan Daniel Hubbard'ın evli -Daniel'in çenesi devrimci geleceğe doğru uzanmış olurdu- ya da Abigail Cheseborough'un yukarıdan bakan asil bakışları altında yasak, enfes derecede tehlikeli bir şekilde birbirlerine dokunurlardı. Kuşkusuz bu adların Pronek için bir anlamı yoktu, ama hepsi de dindar bir huzursuzluk içindeymiş gibi görünürlerdi. Pronek'le Andrea, ayaklarının altındaki mermer döşemeye düşünceli bir tavırla bakmakta olan ördek gagalı sakallı, ördek gagalı çizmeli, elleri arkasında kavuşturulmuş Lincoln'ün çevresinden sessizce dolanırlardı. Ayrıca rahatsız bir tunç koltuğa oturmuş, yine aynı kaygılı bakışlı, ayağında yine aynı çizmeler olan, ama Pronek'in iri başparmak kabartısını görebildiği, terli ve şişmiş ayaklarını, içe doğru uzamış tırnaklarını hayal edebildiği bir Lincoln daha vardı.

Sonra dolaştıkları silah bölmesinde, metal insan zırhları sanki o zırhları dolduracak gövdeler bir depoda saklanıyormuş gibi insanı ürküten bir varlık sergilerlerdi. Çoğunluğu sarışın ve şişman ("Mısırla beslenmekten," diye fısıldardı Andrea), çıplak kadın tabloları önünde kıkır kıkır gülen, yüzleri ergenlik çıbanlarıyla dolu ortaokul öğrencilerini izlerlerdi. On

dördüncü yüzyıl resimleriyle başlarlar, sonra herkesle birlikte kronolojik olarak, saat yönünün aksine yürürlerdi. Pronek on dördüncü yüzyıl ile on yedinci yüzyıl arasında başlıca insan faaliyetlerinin ıstırap, işkence, korku ve ırza geçme olduğunu düşünürdü. Andrea bir keresinde, "Saraybosna'da on altıncı yüzyıl yaşanmış mıydı?" diye sormuştu. Dostumuz bunu, "Evet, ama farklıydı," diye yanıtlamıştı. Kültürlü ve uygar görünmeye -Avrupalı rolü oynamaya- çalışırdı, çoğunlukla karabasanlardan farksız on sekizinci yüzyıl kanadında kaybolmuş olarak geçirdiği iki saatlik Louvre ziyaretinin önemini vurgulamak isterdi. Her tabloya belirli bir düşünce süresi ayırmaya çalışır, ama sonra oyma çerçevelere ve boş duvarlara baktığını, heyecanlı bir maymun gibi esnediğini fark ederdi. *Lucrece'nin Irzına Geçilişi* adlı tablonun önünde durup, Lucrece'nin kopup sonsuza dek havada asılı kalmış inci kolyesine baktı ve müzelerde inanılmaz derecede çok rastlanılan "esneme" olayını düşündü. Bunun nedeni yeterince hava akımının olmamasıydı ve sanki soluk almak Büyük Sanat'ın anlaşılmasını engelliyordu.

Andrea'nın en sevdiği tablo tümüyle siyahtı -siyah lekeler, siyah kıvrımlar, büzüşmüş siyah boyalar. Pronek de tablodan hoşlanmıştı ama nedenini bilemiyordu. Tabloya bir süre bakarlar ve sonra Andrea, "Öfkeli bir Tanrı'nın elinde biz neyiz ki?" derdi.

Pronek ile Andrea bir gün minyatür odalara indiler. Duvardaki tabelada, "Soldan başlayın" diye yazıyordu. Onlar sağdan başlayınca minyatür odaların belalısı, kabarık saçlı, ince dudaklı, yaşlıca bir kadın, dudaklarını anlamlı bir şekilde büzerek ateşli bir bakış fırlattı ve hemen sola döndüler. Sarı saçlı bir yaramaz çocuk çılgın bir tay gibi oradan oraya koşuyor, zaman zaman minyatür odaların camları ardından bakıyor, sonra da, "Müthiş, yavrum! Müthiş!" diye bağırıyordu. Odalar küçük, hem de çok küçüktü. Pronek o güne kadar böyle bir şey görmüş değildi. "Pennsylvania 1760" odasında minyatür kol-

tuklar ve masalar, küçücük yapma alevlerle minyatür bir şömine vardı. Küçük bir halı, küçük pencereler ve arkasında görünmeyen bir güneşin aydınlattığı bir bahçe. "Pennsylvania 1760"a bakan tek kişi Pronek'ti, o yüzden uzun beyaz saçlı ve yüzünde hınzır bir gülümseme olan minicik bir adamın odada koştuğunu da yalnızca o gördü. Pronek, yaratık bahçeye çıkıp kaybolmadan önce, küçük ayaklarının çıkardığı belli belirsiz sesi de işitmişti.

Bir sanrıydı kuşkusuz.

Çocuk kendisinden başka kimsenin görmediği bir merkez çevresinde, "Müthiş!" diye bağırarak dönüyordu, birden başı döndü ve yere yığıldı. "Virginia 1790" odasının hemen altında yattığı yerde, sarı karpuzunu elleri arasında tutarken bile hâlâ, "Müthiş!" diyordu.

Pronek paltosunu vestiyerden alırken Andrea da kendisiyle geldi. Pronek, "Doğru paltoyu aldığını nereden biliyorsun?" dedi. "Belki senin olan her şey başka bir şeyle değiştirilmiştir. Belki ceplerini karıştırıyorlardı. Ceplerinde olan her şeyin fotoğrafını çekiyorlar, anahtarları yaptırıyorlar, her şeyi değiştiriyorlardır. Böylece dışarı çıktığında her şey değişmiştir ve anıların aklına yatmayacağı için onları da sen değiştirirsin." Paltoyu giydi. "Ne demek istediğimi anladın mı? Bunun benim gerçek, eski paltom olduğunu bilemem, ama başka bir palto olmadığı için onu giymeli ve onun hakkında anılar yaratmalıyım."

"Siz Doğu Avrupalılar çok garipsiniz," dedi Andrea.

Pronek eve (Andrea'nın evine) döndüğünde, Carwin kanepeden aniden fırlayıp odasına koştu, herhalde masturbasyon yapıyordu ve yarım kalmıştı. Pronek, kanalı *The Dukes of Hazzard*'dan CNN'e çevirdi Saraybosna'da bir grup insanın parlamento binası önünde, keskin nişancıların ateşinden şaşkına dönmüş bir halde, kendilerini yere attıklarını ya da sığınacak bir yer bulmak için koşuşturduklarını gördü. Bir karede spor ayakkabılı bir ayakla spor ayakkabısız bir ayak kasılıyor, iri bir

ayak parmağı dışarıya fırlıyordu. Bedenin geri kalan kısmı yardıma koşmuş insanlar tarafından örtülmüştü; insanların bir kısmı ağlıyor ve gözyaşlarını kanlı ellerle siliyorlardı.

Sonra hava tahmin raporu başlayınca, Pronek kalkıp, kirli bir bardağa zencefilli gazoz doldurdu.

Bruno'nun Sorusu

Jozef Pronek karlı bir gecenin ortasında, kar taneleri kristal suratlarını camlara yapıştırırken, Carwin bir tencere çürümüş makarnayı yere düşürüp de, "Siktir!" diye bağırdıktan hemen sonra, belki de ömrünün sonuna kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde kalmaya karar verdi. Kalbi yine gümleyerek uyandığında (evet, daha önce de gümlemişti), rüyasında, köpeklerin vücudunu parçaladığını, Alman çoban köpeğinin boğazına, bir Kaniş'in baldırlarına saldırdığını görmekteydi. Aralık kapıdan Carwin'in kırmızı bir boyaymışcasına her yana bulaşan yığını temizlemeye uğraştığını görüyordu. Yerdeki o şey Pronek'e kan ve beyinmiş gibi geldi. Kendisinin orada yattığını, başının içindekilerin ağır ağır boşaldığını ve bir başdönmesi dışında hiçbir acı hissetmediğini hayal etti. Carwin kasıklarını kaşıdı, sonunda temizlemeye boş verdiğini kanıtlamak istercesine bir kere daha, "Siktir!" dedi ve televizyon seyretmek üzere kanepeye gitti.

Pronek ertesi sabah uyandığında hastaydı, alnı ve boynu zonkluyordu. Andrea gitmişti, içeriden televizyonun sesini duyuyordu, ama ayağa kalkamadığı için gözlerini kapattı ve bir uykunun derinliklerine daldı. Saraybosna hakkında rüyalar görüyordu: Örneğin kentin İngilizce haritasını çizmeye çalışıyor ama İngilizce çizemediği için yapamıyordu. Ya da kendi sokağında yürüyor (ellerinde ucu sivri, siyah şemsiyelerle gelip geçenler, yan gözle kendisine bakıyorlardı) ve sokak hep yanlış bir sokakla birleştiği için bir türlü doğru yönü bulamıyordu.

Bu rüyaların sıradan simgesellikleri bir yana, bir labirent içinde olma durumunu akla getirdiklerine dikkat etmeliyiz.

Andrea işten çıkınca eve geldi, Pronek'e çay yaptı, bir tas sütlü yulaf gevreği verdi, soğuk alnını (iki ateş arasında) öptü ve bir galerinin açılışına gitti. Kadın o gece gelmedi, Pronek terlemeye devam etti ve sonunda çarşaf öylesine ıslanıp vücuduna yapıştı ki, kalktı, dolapları arayarak temiz bir çarşaf bulmayı denedi, ama tek bulabildiği, bir havlu yığınının altındaki küçük bir asma kilitli defterdi. Ancak titriyordu ve defteri okuyacak gücü yoktu, ayrıca bilmek istemediği şeyler öğreneceğinden de korkuyordu. İki havlu alıp sihirli halıymış gibi çıplak şiltenin üzerine yaydı ve terlemeye devam etti. Ne kadar yattığını bilemiyordu: Aralıklı öpücükler, ılık çay ve soğuk, ıslak yatakta uyanmak, meşgul bir telefon çalışı gibi şeyler birbirine geçmişti. Eğer şimdi kendisine soracak olursak, herhalde rüzgârın camlara çarptığını ve kahrolası elektronik seslerin "Gool!" diye bağırdığını hatırlayacaktır. Ailesine telefon ettiğini de hayal meyal hatırlayacaktır: Babası Saraybosna'ya dönmesinin akıllıca bir şey olmayacağını söylerken, annesi o gün, dünden daha az silah atıldığını ve kendisini çok özlediklerini söylemişti.

Pronek hastalığı -vücudunun her neresindeyse- geçmeye yüz tutup da biraz olsun gücünü topladığında, Carwin'le arkadaşlarını porno bir filmin gösterildiği televizyonun başında buldu. Pronek'in açılıp kapanan vajinanın ne olduğunu anlaması için bir sürenin geçmesi gerekmişti: Çıkarttığı şapırtı sesi kafasını karıştırmıştı. Ama adamlar filmi seyretmiyorlardı, tavanda dönen vantilatöre bir çuval atıyorlar, sonra çuvalın duvarlara savrulmasına bakıyorlardı. Vantilatörün zaferi üzerine biri "Bok!" diye bağırıyor ve Azrail biçimli uyuşturucu çubuğundan bir nefes çekiyordu.

Chad adında biri vardı, bir tarih öğrencisiydi.

Chad hafta sonuna kadar orada kalıp, kanepede yattı; Carwin'le Tecmo Kupası oynuyorlardı; Carwin Kovboylar, Chad Kızılderililerdi. Pronek haftayı yatakla mutfak masası başında

geçirdi. Kimi zaman mektup yazmaya çalışıyor, ama bütün cümleleri daha kâğıda erişemeden dağılıp gidiyordu. Andrea ortadan yok olmuştu. Carwin onun biraz dinlenmeye ihtiyacı olduğu için bir iki haftalığına DeKalb'a gittiğini söylüyordu. Arada bir, sanal futbol maçları ve porno filmler arasında *Headline News*'u izliyordu, paramiliter ("pornomiliter" diye alay ediyordu Chad) birliklerin Sırbistan'dan Bosna'ya girdiklerini öğrenmişti. Carwin'le Chad, asker giysileri içindeki erkeklerin görüntülerini ve bir kadının Bosna'nın doğu kısmında Müslümanların katledildiklerini anlatmasını seyrettiler.

"Bu çok bunaltıcı bir şey," dedi Carwin.

"Derdiniz ne sizin?" diye sordu Chad. "Anlaşamıyor musunuz?"

"Orada herkes birbirinden nefret ediyor," dedi Carwin.

"Oraya dönecek misin?" diye sordu Chad.

"İki haftaya kadar dönmem gerekiyor."

"Neden burada kalmıyorsun?" diye sordu Chad.

"Burada ne yapabilirim ki?" dedi Pronek. "Ailem orada."

"Ben ailemi bir daha hiç görmeyeceğimi umarım," dedi Carwin ve elini çılgın gibi pantolonunun içine soktu.

"Sen aileni oradan çıkar, bırak herifler birbirlerini öldürsün," dedi Chad. Chad'ın bacaklarını ustalıkla kıvırıp bir anda Hintli bir bilge gibi lotus pozisyonuna geçme ve aynı zamanda düğmelere inanılmaz bir hızla basarak futbolunu oynamaya devam etme gibi bir yeteneği vardı.

"Yani demek istediğim, savaş iyidir. Eğer savaş olmasaydı insan fazlalığı olurdu. Doğal ayıklama gibi bir şey, serbest pazar gibi. En iyiler en üstte kalır, boktan olanlar dibe çöker. Senin hakkında fazla bir şey bilmiyorum ve senden hoşlanmıyorum, ama buraya gelebildiğine göre bir değerin olmalı. O göçmenler gibi tıpkı, memleketlerinde bir bok değiller, buraya gelince milyoner olup çıkıyorlar. O yüzden dünyanın en sert, ana belleyici ülkesiyiz. Çünkü sadece en sağlam olan ayakta kalabilir burada."

Carwin, ağzındaki McDonald's kamışını emerken, Bulls takımı hakkında bir haber dinliyordu. "Oğlum, bu yıl yine şampiyonuz," dedi. Pronek odasına (pekalâ, Andrea'nın odasına) döndü ve hava kararmaya başlayıp da duvarda titreşen dal gölgelerini görene kadar orada kaldı.

Andrea ertesi sabah DeKalb'dan tazelenmiş olarak geldi. "Günlerce kafayı çektim," dedi. Odaya girdiğinde Pronek yerdeki kırmızı makarna sosu denizi üzerinden atlayıp, aynaya bakmak üzere banyoya gitmekteydi. İki haftalık uzamış sakalı suratına kömür tozu sürülmüş izlenimi veriyordu, sırtındaki Andrea'nın bornozu ancak kalçalarını örtüyordu.

İki haftadır Carwin'in Twinkies çikolata stokuyla yaşamıştı.

O sabah uyandığında vücudunun başka birisinin vücudu olduğunu görüyordu rüyasında. Ayak parmakları kilometrelerce ötedeydi; dizleri iki yuvarlak kum tepesiydi. Ellerine bakınca, onlar da düşmanca nazarlarla kendisine bakmak için başlarını kaldırdılar. Ne olduğunu bilemiyordu. Ama Andrea içeri girip de kendisine bakınca, Pronek dönüştüğü yabancıyı gördü: Kaba, çirkin, hoş olmayan bir gövde; gidecek bir yeri yok. Banyoya girdi, tıraş olup yıkandı, yeni kimliğini kutlarmışcasına bir töreni gerçekleştirdi.

Ertesi gün Andrea'nın ailesine yemeğe gittiler.

Lake Shore Drive boyunca giderlerken dalgalar kıyıya vuruyor, ağaçlar sanki aerobik hareketler yaparken sırtlarını geriyorlarmış gibi yana yatıyorlardı. Andrea ıslıkla "Dear Prudence"i çalıyordu. Bosna'da savaşın çok yakın olduğunun bildirildiği haberleri dinledikten sonra, "Burada kalmalısın," dedi. "Biliyorum," dedi Pronek. Soğuk kuzey rüzgârı nedeniyle sokak ışıkları çok netti. Chicago Üniversitesi'nin karanlık şatolarını geçince ("İlk nükleer bombayı burada yapmışlardı," dedi Andrea) birbirinin eşi kırmızı tuğla binalardan oluşan bir labirente girdiler.

Andrea'nın babası Pronek'in elini hararetle sıktı, annesi, "Sizin hakkınızda çok şey duyduk," dedi. Sonra Pronek'i bir

yürütecin kollarını sanki bir kürsüden konuşma yaparmış gibi sıkıca tutan yaşlı bir kadınla tanıştırdılar. Andrea'nın annesi, "Nana, bu bey Andrea'nın Bosnalı arkadaşı," dedi.

"Ben hiç Boston'a gitmedim," dedi Nana.

"Bosna, Nana, Bosna. Yugoslavya'da. Çekoslovakya'ya yakın." Andrea'nın annesi başını salladı, bir basketbol topunu itermiş gibi elini uzatarak Pronek'ten Nana'yı bağışlamasını diledi. Pronek bir karışıklık anında ayakkabılarını çıkardı. Andrea'nın annesi ayaklarına baktı, sonra elini göğsünün üzerine koyarak, "Salona geçelim," diye sol tarafı işaret etti.

Gösterişli bir avizenin altında, başlarının üzerinde asılı duran ağır kristal parçaların altına, yuvarlak bir masanın çevresine oturdular. Andrea'nın babası kadehlerine şarap doldurdu. Elinde ince yeşil bir şişeyle, Pronek'in başı ucunda durarak şarabı tatmasını bekledi. Pronek bir yudum aldı, kadeh dişlerine çarptı, sonra, "Güzel," dedi. "Hafif tatlı."

Andrea'nın pek memnun olan babası, "Eh, Chardonnay tabii," dedi.

Pronek'in karşısında oturan Nana dudaklarını şapırdatıp çenesini oynattıkça, takma dişlerinin çatırdadığını duyuyorlardı. Yüzü bir haritadan farksızdı: Vadiler, saban izlerine benzeyen kırışıklıklar, buruşuklar, dağlar gibi çıkıntı yapan elmacık kemikleri. "Şarap istiyorum," dedi kadın. "Benim şarabım nerede?" Sanki çiğnenmesi imkânsız bir şeyi çiğniyormuş gibi ağzını oynatıyordu.

"Şarap sana iyi gelmez, Nana," dedi Andrea'nın annesi. "Bunu biliyorsun!"

Andrea'nın babası ciddi ilgisini belirtmek için başını sola eğerek, "Sizin orada ne şarabı vardır?" diye sordu.

"Bilmem," dedi Pronek. "Yerel şaraplar."

"Hmmm," dedi Andrea'nın babası.

"Andrea bize yazar olduğunuzu söyledi," dedi Andrea'nın annesi. Pencere tipi gözlükleri, inci gerdanlığı vardı; dişleri bir piyanonun fildişi tuşları gibi beyaz ve düzgündü. Andrea'nın

babasının üzerinde dirsekleri deri yamalı, tüvit bir ceket vardı; kulakları iriydi, ışığın önünde durduğunda, Pronek kulak memeleri çevresinde pembe bir gölge görüyordu.

"Öyleydim," dedi Pronek.

"Biz iyi edebiyattan hoşlanırız," dedi Andrea'nın annesi.

"Hiç Richard Ford okudunuz mu?" diye sordu Andrea'nın babası.

"Duygusal orta sınıf maço boku," diyen Andrea, Pronek'e baktı. Pronek, "Hayır," dedi.

"Çok iyi yazıyor," dedi Andrea'nın babası ve başını salladı. "Çok iyi."

"Biz Kundera'dan hoşlanırız," dedi Andrea'nın annesi. "O da Çekoslovakyalıdır."

Nana kulaklarını dikerek, "Mutfakta kim var?" diye sordu. Çubuk gibi kollarından derisi kurumuş hamur gibi sarkıyordu. Sağ kolunun iki damarı arasında, soluk bir rakam dövmesi vardı.

"Mutfakta kimse yok, Nana. Hepimiz buradayız," diyen Andrea'nın babası, dayanışma talebiyle gözlerini Pronek'ten yana yuvarladı.

Andrea'nın annesi Pronek'in bilmediği, tadı ve kıvamı ezilmiş kartonu andıran bir dizi yiyecek getirdi. (Sedeflerini göstererek sırıtırken, "Bu yabani pirinçtir," dedi). Pronek ağzı açık çiğnemek ya da bir çatal dolusu yabani pirinç ve salatayı kucağına dökmek gibi ani bir kazadan korkarak büyük bir özenle yedi. Pronek'te ayaklarının koku salmaya başlayacağı duygusu uyanınca, sol ayak parmaklarını sağ ayağıyla örttü, ama o zaman da çorabının sürtünmesinden çıkan hışırtının çok yüksek olacağından korkmaya başladı. Gereksiz bir hareketin vücut kokularının o hınzır moleküllerini dışarı koyuvermemesi için mümkün olduğu kadar az kıpırdaması gerektiği inancındaydı.

"Burada kim yok?" diye sordu Nana. Ağzını dolduruyor, sonra kendilerine bıkkın bir ilgisizlikle bakarak ağır ağır çiğni-

yordu. Saçları platin beyazıydı, ama yer yer pembe kısımlar görünüyordu, kafatası saç derisinin hemen altındaydı.

Sonra düşük yağlı donmuş kiwi yoğurdu ile yağsız böğürtlenli kek yediler ve kafeinsiz Fransız fındık kahvesi içtiler.

Andrea'nın annesi, "Çekoslovakya'da neler oluyor?" diye sordu.

"Yugoslavya, anne, Yugoslavya," dedi Andrea.

"Okudum, anlamaya çalıştım, ama beceremedim," dedi Andrea'nın babası. "Binlerce yıllık nefret herhalde."

"Hazin bir hikâye," dedi Andrea'nın annesi. "Biz burada güvenlik içinde olduğumuzdan anlamamız çok güç."

"İnsanın kafasını karıştıran bir iş," dedi Andrea'nın babası.

"Bruno nerede?" diye Nana birden bağırdı. "Bruno mutfakta mı? Bruno, gel buraya."

"Sakin ol, Nana. O Bruno değil. Bruno gitti," dedi Andrea'nın annesi.

"Buraya gel, Bruno!" diye mutfağa doğru seslendi Nana. "Bizimle ye! Artık her şeyimiz var!"

"Sakin ol, Nana. Yoksa odana gidersin," dedi Andrea'nın babası. Pronek'e döndü. "Kimi zaman çok şamatacı oluyor." Pronek "şamatacı"nın anlamını bilmediği için, "Önemli değil," dedi. Nana çenesini iki yana oynatarak sakinleşti. Andrea'nın annesi, kalan yemekleri büyük bir tabağa dolduruyordu.

"Onu ne yapacaksın?" diye sordu Nana. "Sakın atma. Bruno aç. Bruno!"

"Atmayacağız," dedi Andrea'nın annesi. "Bruno'ya saklayacağız." Nana'nın takma dişleri sevinçle takırdadı. Kahvesinden bir yudum şapırdatarak Pronek'e baktı.

"Sen kimsin?"

"Andrea'nın arkadaşıyım," dedi Pronek.

"İyi."

Pronek burunlarındaki çamuru gözler önüne sererek ayakkabılarını giyerken, Andrea'nın babası da paltosunu tutuyordu. "Kuru temizlemeye vermelisiniz," dedi. "Biliyorum," dedi

Pronek. Andrea'nın annesi yumuşak ve Hindistan cevizi kokan yanağını Pronek'in yanağına dayadı ve kulağının çevresindeki havayı öptü. Andrea'nın babası Pronek'in elini alışılmış bir canlılıkla sıkarak, "Memnun olduk," dedi. "Burada kalırsanız başarılı olacağınıza eminim. Burası dünyanın en esaslı ülkesidir, sadece çok çalışmak gerekir, hepsi o kadar."

"Doğru," dedi Andrea'nın annesi.

"Bruno'yu görecek misin?" diye sordu Nana.

"Hayır, Nana," dedi Pronek. "Üzgünüm."

Roma Kıvırcığı, Buzdağı Kıvırcığı

Pronek kalkıp en iyi giysilerini giydi: Bir zamanlar bir aile dostu tarafından Çin'den kaçak getirilmiş, sol meme bölgesinde sanki istenmedik bir süt verme olayı olmuş gibi, amip biçimli bir yağ lekesi olan gri ipekli gömlek; artık iyi tanıdığımız turuncu lekeli bej pantolon; Carwin'in ödünç verdiği ve bağladığı Mickey Mouse desenli kravat; yine Carwin tarafından verilen, yıllardır giymediği şeftali rengi ceket: bir boy küçük, omuzlar dar (Pronek ceketin yeninden çıkan kollarıyla hüzünlü bir forklifti andırıyor). Sonra bir zamanlar sahte kürk olup, şimdi kenarlarından yosuna benzer kirli iplik tutamları fışkıran ayakkabıları da giydi.

İşte Pronek, Amerikan emek piyasasına bu kıyafetle giriyordu.

Pronek, Moskva'yı dışarı çıkardı, ardından merdivenlerden indi. Güneş ışınları içinde dönüp duran toz zerrelerinin küçük melekler olduklarını düşündü. Kapının ardında sanki sahneye girme sırasını beklermiş gibi durup sokağa baktı: Ağaçların üst dalları çılgınca sallanıyordu; rüzgâr yaprakları döndürüp duruyor, sanki üzerlerinde bir işaret olmadığını gösteriyordu. Eğer köpek olsaydı, kendi köpeğine benzeyecek olan Rottweilerli bir adam -aynı pelikan çenesi, aynı mahzun adımlar- yer-

deki bokları bir torbaya doldurup, sonra sanki elinde değerli bir kanıt varmış gibi saygıyla taşıyarak, çevresini koklayan araştırmacı köpeğin ardından yürüdü. Ellerinde eş torbalar olan iki alkolik kızkardeş el ele tutuşmuş, içki stoğunu kimin yenilemediği hakkında tartışarak, sabah içkilerine doğru gitmekteydiler. Sokakta park etmiş köhne, beyaz bir Cadillac'ın ön camına, "Çekmeyin. Benimdir. Jose" yazılı bir kâğıt iliştirilmişti. Gökyüzü, yukarıdaki evrende biri mobilyaların yerini değiştiriyormuş gibi gümbürdemekteydi. Pronek göğün karnına, telaşlı ağaçlara bastıran bulutlara bakıp kaşlarını çattı -yine yağmur yağacaktı. Norwood Caddesi boyunca yürüdü, Broadway'e gelince kuzeye dönüp gelen trafiğin karşısına çıktı. Broadway'de, Granville'de, karşıya geçmeyi bekledi, YÜRÜME yazan sokak ışığı kendisini uyarıyordu. Karşıya koşarken sendelediğini, sarı bir taksinin kendisine çarpmamak için şerit değiştirdiğini, ama ön sol tekerleğinin başının üzerinden geçtiğini düşündü. En son göreceği şey bir arabanın yağlı aksının alt kısmıyla, aksı saran toprak tabakaları olacaktı. YÜRÜ ışığı yanınca bizim bulunduğumuz yöne doğru baktı (biz her yerde olduğumuz halde) ve tren istasyonuna gitmek üzere caddeyi geçti.

Tam o anda bir dondurmacının buğulu vitrininde İÇERİ BUYRUN yazısını görünce canı dondurma çekti. Bıyığını işinin büyümesiyle orantılı olarak uzatan bir Rus olan dükkân sahibini selamladı (İngilizce).

Bıyık o sıralarda tutkulu bir matadorun ince bıyığı idi.

Pronek büyük bir külah gökkuşağı alıp her renge eşit özen göstermeye çalışarak yalamaya başladı. Dili rengarenk olmuştu. Gözü köşedeki uyuşturucu satıcısına ilişince adam kendisine ters ters baktı. Pronek kendini toplayıp bakışlarını hemen her zaman sıkan, içinde başparmağının ıstırap içinde kıvrandığı ayakkabılarının burunlarına indirdi.

Tren durmak için yavaşladığı sırada gökkuşağını bitirmiş, külahını yiyordu. Önündeki kapı yana kayarak açıldı ("Açıl Su-

sam Açıl" diye düşündü). Vagona girdi, kapı arkasından kapandı. Işıklı tabelada, "Şehir merkezine yirmi iki dakika" yazıyordu. Vagonda elleriyle konuşan bir adamdan başka kimse yoktu. Pronek adamı daha önce de görmüştü: kucağında duran avuç içlerine konuşuyor, arada sırada sağ işaret parmağıyla sol avucunun ortasına dokunup tılsımlı bir düğmeye basıyordu. Hızla giden trenin gürültüsü Pronek'in uykusunu getirdiği için gözlerini kapattı. Kanının damarlarında dolaşırken çıkardığı sesi duydu ve bizim bilmediğimiz nedenlerle aklına anlamsız bir söz dizisi geldi: "Kafam karpuz gibi yarılmış." Gözlerini açınca çevresinde birden bitiveren yeni yolcuları gördü. Avuç içleriyle konuşan adam şimdi bulabildiği her kâğıdı topluyordu: "Tanrı yanıbaşınızdadır" yazılı bir broşürü almak için koltukların altına eğiliyor; boş McDonald's torbalarını yere boşaltıp, kesekâğıtlarını katlıyor; çeşitli renklerde pislikle örtülü gazete sayfalarını trençkotunun ceplerine tıkıştırıyordu. Sonra Pronek'in önündeki koltuğa oturup sanki işi büyük bir cinayetin kanıtlarını toplamakmış gibi cama yapıştırılmış Guardian Angels çıkartmasını sökmeye koyuldu. Adam durmadan kaşlarını çatıyor, kaygı dalgaları alnının içinde çarpışıyordu. Pronek onun gri kirle dolu uzun sarı tırnaklarıyla kâğıdı kazımasını seyretti, sonra bakışlarını adamın şakağına kaydırdı ve (zoom) kır saçları arasında bir bitin dolaşmakta olduğunu gördü.

Kafam karpuz gibi yarılmış.

Chicago şehir merkezinde, sokaklara ölmüş başkanların adları verilmişti; Pronek başkanların cennette (o kadar haddini bilmez olmayalım, ya da cehennemde) monopol oynadıklarını ve zarların gelişine göre kendi sokaklarına binalar diktiklerini düşündü. Pronek, Michigan caddesine kadar gitti, sonra oradan kuzeye yürüyüp sonunda Boudin Fransız Fırını'nı buldu.

Yarı şeffaf bluzunun üzerindeki küçük çelik ad tabelasıyla "Dawn Wyman" diye etiketlenmiş bir kadın kendisini bekliyordu. Kafatasından sürekli bir sıcak hava yükseliyormuş gibi saçları kabarmıştı. Gözkapakları eteğinin renginin yankısıy-

mışcasına maviydi. Kulaklarındaki göz yuvarlağı biçimli küpelerin gözbebekleri Pronek'e bakıyordu.

"Nerelisin?" diye sordu Dawn.

"Bosnalı," dedi Pronek.

"Rusya'da, değil mi?"

"Yugoslavya'daydı."

"Tamam. Neden bizimle çalışmak istediğini anlat bakalım."

Fotoğrafların siyah-beyaz çekildikleri dönemde, ilk kez San Francisco'da kurulmuş olan birinci Boudin Fırını'nın altında, köşede, beyaz kovboy şapkalı bir adam oturmaktaydı. Elindeki kaşıkla, yuvarlak bir ekmek somunundan kaşıkla kahverengi bir şeyler çıkartıyordu. Sonra plastik kaşığı kararlı bir tavırla ağzına soktu.

"Buradaki Avrupa havasından hoşlanıyorum," dedi Pronek.

"Tamam." Dawn gülümsedi. Beyaz dişlerinin üzerinde ruj lekesi vardı. "Biz farklı bir şey sunmak isteriz. Gelişmiş damak zevkine ve uluslararası deneyime sahip müşteriler için."

"Doğru," dedi Pronek.

"Sen Boudin Fransız Fırını'na ne katkıda bulunabilirsin?"

Kovboy şapkalı adam kaşığı somunun içine bıraktı, dudaklarını şapırdattı, sonra büyük şapkasını çıkartıp sağ kaşının üzerinde kocaman bir etbeni olan dazlak kafasını sildi. Şapkayı tekrar başına geçirdi, pantolonunu karnının ortasına kadar çekti, tepsiyi bir çöp tenekesine boşalttı. Somun, kutunun açık, kara ağzına kaydı, Pronek dibe çarparken çıkardığı sesi duydu.

"Size çok çalışma ve yaşam deneyimi sunabilirim. Ben iyi bir işçiyim ve insanlarla çalışmaktan hoşlanırım. Bir zamanlar gazeteciydim ve çok iyi iletişim kurardım."

"Tamam." Dawn söylenenlere ilgi duymayarak elindeki başvuru kâğıdına baktı. "Kaç para almayı umuyorsun?"

"Bilmem. Saati on dolar."

"Sana beş dolar verebiliriz, çalışmana göre daha da artabilir. Burada herkes eşit şansa sahiptir."

"İyi," dedi Pronek.

Böylece Pronek geniş Boudin Fransız Fırınları ailesinin üyeliğine kabul edildi, mutfakta yardımcı olma sorumluluğunu ve saygın işini aldı.

Çörekleri ortadan ikiye bölüyor, içlerine Dijon hardalı sürüyor (Dawn geçerken, "Fazla sürme," diyordu), sonra sandviççiye veriyordu ("Bu sandviççi. Bu mutfak yardımcısı," diye Dawn onları tanıştırmıştı). Neredeyse sol başparmağını koparıp, kanlı çörekleri sandviççiye verince o işten alındı. Artık domatesleri ince ince dilimleyecekti ("Daha ince," diyordu Dawn yanından geçerken) ve sonra bir mini pizzalar mangası üzerine peynir rendesi serpiyordu. Tuzu az ve yağsız Cajun çorbasını plastik köpükten yapılma taslara doldurup çorbacıya geçirmesi işi, yaralı başparmağını sıcak çorbaya batırıp, tası yere düşürmesi ve bu arada ayak bileklerini yakmasıyla son buldu. Artık bir somunu alıp içini boşaltıyor, yumuşak maya kokulu bağırsaklarını çöpe atıyor, sonra boşluğu az yağlı chili ile dolduruyordu. Bu işi yaparken kendini her nedense müthiş suçlu hissedip ilk gün boşalttığı şeyin çoğunu yedi ve ceza olarak mide ağrısından kıvranıp durdu.

Pronek bir top kıvırcık salata almak için kasayı andıran Frigidaire'e ilk girdiğinde, kapı arkasından yavaşça kapandı ve kendini tek bir çıplak ampulle aydınlatılmış, soğuk bir homurtu içinde buldu. Donarak öldüğünü, gözleri açık, kirpiklerinde minicik buz parçalarıyla, kafası bir salata kasası içinde bulunduğunu düşündü. Kapıyı yumruklamaya, imdat istemeye başladı ama dışarıda kimse olmadığından sesini duyan olmadı. Ölümcül bir umutsuzlukla kapıya yaslanınca, alnı buzlu yüzeye yapıştı. Alnını kurtarmaya çalıştı ama bu çok acı veren bir şeydi ve kaderci bir zayıflıkla kendinden geçmişti.

Dawn, açmak için kapıyı çekince alnı sıyrıldı ve Pronek ileri doğru fırladı. Sonra da alnındaki kızıl bir damgayla kadının önünde durdu.

Yolunmuş kaşları iki simetrik kesik tırnak gibi havaya kalkan Dawn, "Ne yapıyorsun?" diye sordu.

"İçeride kapalı kaldım," dedi Pronek.

"Kapı içerden de açılır, sadece biraz itmek gerek."

"Biliyorum," diyen Pronek, bulaşık yıkamanın güvenliğine doğru koştu.

Pronek yemek servisi kariyerinde bir sonraki basamak olarak çöp boşaltma işinin başına getirildi. Hemon adında bir adamın yanında çırak olmuştu. Pronek, Hemon'un adamın adı mı yoksa soyadı mı olduğunu bilmiyordu; ama adam Dominik Cumhuriyeti'ndendi ve Amerika'ya profesyonel futbolcu olmak için gelmişti. Adam kendisini gösterip birkaç defa, "McMannaman, McMannaman" diyerek bir futbol topuna vururmuş gibi yapınca, Pronek onun futbolcu olma rüyasını anlayabilmişti. Hemon uzun boyluydu ve Pronek'e kalırsa pek de zeki sayılmazdı; İngilizce bilmediği için hiç konuşmazdı. İçleri boşaltılmış somunlar, bozulmuş çörekler, kırılmış plastik taslarla dolu tepsileri çöp kutularına boşaltırlar; dolu çöp torbalarının ağzını düğümleyip, cesetlermiş gibi çekerlerdi, mutfağın arkasındaki çöp arabasına ("Acele edin," derdi Dawn yanlarından geçerken). Pronek, Hemon'la birlikte arabayı mutfağın ötesindeki hole iterken iki yana açılan kapılar mutlaka ya sırtlarına ya ayaklarına çarpardı. Sonra asansörü beklerlerdi. Kapının üzerindeki küçük bir kamera kendilerine bakardı. Onlar da hiç konuşmadan asansör kapısına bakarlar, açılmasını beklerlerdi. Sonra en alttaki düğmeye basarlar ve önemli birisinin tabutunun başında saygı duruşunda duran nöbetçiler gibi çöp arabasının iki yanında dururlardı. Sessizlik çukuruna batarak, ta dibe kadar inerler, kapı açılınca yüzlerine soğuk ve pis kokulu bir hava çarpardı. Arabayı genellikle siyah çöp torbalarıyla dolup taşan, kocaman bir çöp konteynerinin durduğu, alçak tavanlı bir mağaraya iterlerdi.

Basit zihinlerine göre, bu, günlük adaklarını sunmak zorunda oldukları en yüce çöp kutusuydu.

Arabayı sunağı andıran bir kaldıracın üstüne iterler, arabanın aksını ona geçirip konteynerin kenarına kadar yükseltirlerdi. Sonra biri sunağı döndürüp arabanın içindekileri boşaltmayı sağlayan kırmızı düğmeye basardı. Araba sık sık konteynerin içine düşer, o zaman zevkten inleyen yüce çöp konteynerinin içine girmek zorunda kalırlardı. Bacakları dizlerine kadar çürük yiyeceklere batmış olarak arabayı başlarının üzerine kaldırır, kollarından aşağı Dijon hardalı, sirke, çorba ve az yağlı chili karışımı akarken, konteynerden dışarı çıkarırlardı. Arabanın içinde kalan çöpleri boşaltıp arabayı yıkarlar, ellerini de yıkarlar (musluğun üzerindeki tabelada, "Personel ellerini yıkamalıdır!" yazıyordu), ama avuç içlerinin kıvrımlarına girmiş ince kir çizgilerini çıkartmayı asla başaramazlardı.

Pronek'le Hemon öğle paydosunda çift dilli sessizlikleri içinde otururlar, Boudin masalarını dolduran insanları seyrederlerdi: Kolunda ağzından alevler fışkıran bir dövme olan, bir gözü kapalı, tıraşı uzamış, çorba içen adam; çöreğinin sadece ucunu ısırmış, *Gelişmenin Yedi Ruhsal Yasası*'nı okuyan zayıf zenci kadın; hepsi de balkabağı kafalı, koca göbekli, şiş bacaklı dört kişilik obur aile; lacivert elbiseli, standart müdür kır saçlı ve çerçevesiz gözlüklü, surfing dergisi okuyan, kolunun dibindeki plastik tabağında kıvırcık salata yaprakları olan adam; yüzlerinde ergenlik çıbanı izleri, sırtlarında "Smashing Pumpkins" tişörtleri olan ve alışveriş torbalarının ardından Boudin Fransız Fırını'ndaki memeleri (onlardan "kumrular" olarak söz ederek) değerlendiren iki yeniyetme oğlan; açılmamış bir paket patatesle -ki sonradan Pronek bunu hemen ve bıkkınlıkla çöpe atacaktı- konuşan ("Senden korktuğumu mu sanıyorsun? Yanılıyorsun işte!"), gözlüklü, zayıf, kel ve durmadan terleyen adam.

Pronek, "Bu insanların yaşamları nasıl bir evrim çorbasından çıktı acaba?" diye düşündü (ana dilinde ve bu kadar çok sözcük kullanmayarak). "Bunlar nasıl başkaları değil de, bu insanlar oldular?" Paylaştıkları emek nedeniyle, Hemon'un ken-

disini anlayabileceğini sanıyordu (yanılıyordu); onunla yaşamın ve ölümün rasgeleliği; "hayat ırmağı"nın kontrolünü bir kere kaybettikten sonra bir başkası olmanın, kendine tümüyle yabancı olmanın kolaylığı gibi zor karmaşık sorunlar üzerine konuşuyordu. Ancak Hemon, Pronek'in konuştuklarından hiçbir şey anlamıyor, sadece yorgun bir gülümsemeyle bakıp, tersine kıvrılmış başparmağıyla kendisini gösteriyor ve "McMannaman!" diyordu.

Pronek yine hava treniyle eve (yani Andrea'nın evine) dönüyor, trende ayakta dururken bacaklarındaki ağrılar çelik çubuklar kadar somutlaşıyor, vagon, süpermarkette kuşkonmaz demetleri gibi birbirlerine yapışık duran tükenmiş insanlarla dolu ve ter kokuları yükseliyor.

Andrea, Ukrayna'ya gitmişti (Pronek'e, "Benim biraz açık mekâna ihtiyacım var, ama sen burada kalabilirsin," demişti), Andrea'nın ailesi satmak istediği için daire onarılıyordu. Carwin de Chad'ın yanına taşındığından, Pronek'i duvarları söken, kapı pervazlarını indiren ve döşeme çinilerini çıkartan Polonya'lı dört işçi bekliyordu sadece. Andrea'nın odasına üzerinde ağırlık olarak boya tenekeleri konulmuş bir naylondan geçilerek gidiliyordu. Pronek her gün yeri değişen merdivenin altından geçiyor, ıslak fırçaların, adı bilinmeyen aletlerin, çevreye saçılmış eğri çivilerin ve boya lekeleri arasından artık bir keşiş hücresini andıran odaya giriyordu. Odada sadece yatak, kitaplardan küçük bir kule, boş bavullar, bir televizyon ve bir kenarda çürüyen kirli, ıslak giysiler vardı. Oraya, sanki kendisini okyanus dibinin sakinliğine indirecek bir denizaltıymış gibi giriyordu. İşçiler gidene kadar odasında bekliyor, sonra derileri soyulmuş duvarlara ve sökülmüş kapı boşluklarına aldırış etmeden bir kutu domates çorbası ısıtıyor, üzerine bir tutam saman kokan kekik serpiyordu. Lavabonun içi bir tek çatal dışında artık boştu, kendisi de çatalı bir kutu ton balığı açmak için kullanıyordu. Çorbayı Andrea'nın yatağında içiyor, ton balığı bir kenarda sırasını beklerken *Headline*

News'u seyrediyordu: Saraybosna kuşatılmıştı, kentte şiddetli bir yiyecek kıtlığı vardı, Sırp toplama kampları söylentileri yaygındı, ama o sadece görüntülere bakıp, insanları tanımaya çalışıyordu. Bir keresinde Keskin Nişancı Sokağı'nda koşan babasını görür gibi oldu, ama adam başını katlanmış bir gazetenin ardına sakladığı için emin olamadı. Ancak adamın yürüyüşü tanıdık geliyordu: İri adımlar, hafifçe öne eğilmiş gövde, rakkas gibi sallanan sağ kol.

Sonra da uyurdu. Saraybosna kuşatmasının gece, kesif ve sonsuz karanlıkta, roketler ve kurşunlar gökyüzünü yarıp aydınlatırken çekilmiş görüntülerini gördükten sonra ışığını söndürmemeye başlamıştı. Uykusu asla huzurlu geçmiyor, karabasanlar ve kaygılı mesanesi yüzünden sık sık bölünüyordu.

Sabahları Polonyalı işçiler gayretkeş gevezelikleriyle Pronek'i uyandırıyorlardı. Tavanı indirmeye başlayıp da kaburgaları andıran kirişler ortaya çıktığında, Pronek bir balinanın içinde uyandığı izlenimine kapıldı. Polonyalılar kendisiyle konuşmaya çalışıyorlardı, ama sözcükler ve sesler, sanki ağır ağır bir bellek kaybı uçurumundan dönüyormuş gibi rahatsız edici derecede aşina gelse de, onları anlayamıyordu. Mutfakta oturup tortulu kahvesini içip bir Twinkie kemirirken, onların tavanı zımparalamalarına, tozların kalın kaşlarına ve basketbol topu biçimli karınlarına konmasını seyrediyordu. İri başparmaklı güçlü ellerindeki çekiçleri geniş ve düz çivilere rahatlıkla indirip, başları üzerindeki tavana sokuyorlardı.

Pronek o çekiçlerin kafasını bir karpuz gibi ikiye ayırdığını düşündü.

Pronek *Time* dergisinin kapağında Sırp toplama kampındaki adamın kırmızı çerçeveli resmini gördüğü gün kovuldu: Derisi kaburgalarına yapışmış, sakalı yüzünün yarısını kaplamış bir adam, üç kat dikenli telin ardında duruyordu. Pronek fotoğrafın çekilmesinin kendisini kurtaracağını mı yoksa öldüreceğini mi bilemeyerek, ne kameraya, ne de onun ardındaki okura bakıyor, diye düşündü.

Pronek, Boudin Sourdough Fransız Fırını'nın mutfağına girdi ve dolabına gitti. Kafasının içinden fışkıran bir sıcak dalgası, gözlerini dışarı itiyordu sanki. Kırmızı Boudin önlüğünü giydi, küçük bereyi ("Beyzbol kasketi gibi takma, o bir beredir," derdi Dawn yanından geçerken) başına geçirip, bekleyen tepsileri boşaltmaya gitti.

Pronek tepsileri isteksizce çöp kutusunun üstüne yığarken, çimen yeşili gömlekli bir adam, kalbi civarında golf şapkalı bir adamın bir golf sopasını savurduğu bir adam, "Delikanlı, buraya gel!" dedi. Pronek adamın masasına gitti ve kasları arasında belli belirsiz bir nefret yeşerirken öylece durdu. Adamın düzgün taranmış sarı saçları vardı ve Pronek, dümdüz çizginin kafasının arkasında kaybolduğunu görebiliyordu. Adam tabağındaki çöreği gösterdi -parmağında dev bir altın yüzük vardı; "Ben Dijon soslu hindimin üzerinde Roma kıvırcığı istemiştim," dedi. "Özür dilerim, ama bu Roma kıvırcığı değil. Bu buzdağı kıvırcığı. Ne diyeceksin bakalım, ha?"

Pronek gidip sandviççiye durumu anlatmak üzereyken, birdenbire o anda orada olmama arzusu üzerine çökünce, "Hiç," dedi.

Adam, "Dijon soslu hindimi Roma kıvırcığıyla istiyorum, lütfen," dedi.

"Arada ne fark var?" diye sordu Pronek.

"Efendim?" Kulaklarına inanamayan adamın sesi yükselirken çenesi iki kat olmuştu.

"Roma kıvırcığı, buzdağı kıvırcığı, ne fark eder sanki?" Pronek, salata yapraklarını adamın ağzına tıktığını getirdi gözlerinin önüne.

"İngilizce bilen biriyle konuşabilir miyim, lütfen?" diyen adam tepsisini kararlı bir tavırla itince çöreği sarsıldı ve tabağın kenarına kaydı. Pronek ağrının bacaklarından kasıklarına yükseldiğini, oradan bir kramp olarak midesine oturduğunu hissetti. Adamı mat edecek akıllıca bir şey söylemek isterdi ama, "Roma kıvırcığı, buzdağı kıvırcığı, ne fark eder sanki?" de-

mekten başka durumun saçmalığının boyutlarını anlatacak İngilizce sözcükler aklına gelmiyordu. Kendisini uçuracak tılsımlı bir cümleymiş gibi hep aynı şeyi tekrarlayarak, boşuna adamın pes edip susacağını umarak ve sendeleyerek oradan uzaklaştı.

Ama adam doğal olarak pes etmedi, alın teriyle kazandığı parasının karşılığını tam ve tüm sorumluluğuyla -haklı olarak- talep etti.

Pronek tepsileri çılgın gibi temizliyor, boşaltılmış somunlar, kurumuş çörekler, pizza kenarları, karpuz dilimleri, salata parçaları, yapış yapış yağsız yoğurt, çorba kalıntısıyla kutuları dolduruyordu; sanki çöp torbalarını doldurmak zamanı durduracak ve Dawn'ın adamla birlikte yanına gelmesini önleyecekti. Dawn yanındaki öfkeli adamla yaklaşırken, Hemon bir yandan torbasını dolduruyor, bir yandan da neyin Pronek'i ele geçirdiğini ve onu itaatsizlik etmeye zorladığını anlamak istermiş gibi yan gözle bakıyordu. Pronek ona anlatmak isterdi ama Hemon anlayamayacaktı tabii.

Pronek çöreğini göstererek bağırıp çağıran adama bakarken, Dawn da bir mavi ayakkabılarının burnuna, bir Pronek'e bakıyor, onu adamın hikâyesinin baş karakteri olarak görmeye çalışıyordu. Adam sözünü bitirip de kararını vermesi için Dawn'a bakınca Pronek, "Roma, buzdağı... hepsi bir," diye mırıldandı.

"Özür dilerim, ama işine son vermek zorundayız," dedi Dawn.

"Giderim," dedi Pronek. "Önemli değil. Giderim."

Kuklalara Dikkat!

1993 baharında, Pronek bir sürü karmaşık haber alışverişinden sonra -ki, bu işte Saraybosna'da bir Kızılhaç görevlisi, bir amatör telsizci, Fransa'da yaşayan bir kuzen ve Polonyalı işçilerden telefonu açan Zbisiek vardı-, ailesinin, yakında şehri terk edecek bir konvoyun listesinde olduğunu öğrendi.

Pronek, patlamış damarlarla çerçeveli mavi gözleri, Slavlara özgü bir merhametle sulanmış olan Zbisiek'e, "Ne zaman?" diye sordu.

"Söylemedi," dedi Zbisiek.

İşte Pronek o zaman anne babasının hayatları konusunda endişe duymaya başladı. Bize her ne kadar garip gelse de, öldürülürlerse otobüse kenti terk edemeyeceklerini ve bunun sonucunda onları bir daha hiç göremeyeceğini anlamıştı. Birden Saraybosna'daki insanların her an ölmekte olduklarını; bu durumun da öldükleri takdirde istedikleri ya da yapmak zorunda oldukları şu şeyleri yapamayacakları anlamına geldiğini düşündü: Kalkıp karanlık ve soğuk evde gezinmek; işemek ve sonra çalışmayan tuvalete daha önce yıkanmak için kullanılmış bir teneke suyu dökmek; sabırlı bir keskin nişancının parıltısını görmemesi için en karanlık köşeye çekilip bir sigara yakmak; oturmak; bir yere sinmek; ağlamak; ekmek kuyruğunda sessiz bir merminin düşüp öldürmesini beklemek. Pronek daha önceleri televizyonda gördüğü Saraybosna halkına acırdı, ıstırabı çok büyüktü ve iyi sunuluyordu. Bütün diğer ıstırap çekenler gibi onların çektikleri ıstırabın da sonu gelecekti, hatta ölüm ıstırabın sonu demekti. O yüzden CNN filmlerinde tanıdık yüzlerin kendi kanları içinde çırpınmalarını, istifini bozmayan kameradan yardım istemelerini, insanların kopan kol ve bacaklarından kanlar fışkırırken debelenmelerini; onlara yardım etmeye çalışanların bir keskin nişancının kurşunuyla dinamitlenen bir bina gibi devrilmelerini seyreder ve bunun hayatlarının sonu olduğunu, bir daha hiçbir kapı koluna dokunmayacaklarını, dar ayakkabıları içinde parmaklarının hiç acımayacağını, bir sifon çekmeyeceklerini, bir prezervatif takamayacaklarını, kıvırcık salata yiyemeyeceklerini, ıstırap çekmeyeceklerini bilirdi. Pronek ölümün ne olduğunu hiç bilmediğini ve ölümün kendi yaşamında hiç tümüyle varolmadığının, çünkü -aslında pek düşünmeden- yaşamının sonsuza kadar devam edeceğini sandığının farkına vardı. Başka insanla-

rın -örneğin anne babasının- ölebileceklerini hiç aklına getirmediği için onları da yeteri kadar düşünmemişti.

Sözcüğü sözlükte arayıp buldu: "*Ölüm* -bir organizmada ya da bir organizma parçasında yaşamın tam ve geri dönülemez şekilde sona ermesi."

Pronek annesinin ıslak ve yapış yapış çoraplarını çamaşır makinesine atmadan önce nasıl söylendiğini hatırladı ve eğer konvoya katılamazsa artık ona ne kadar üzgün olduğunu asla söyleyemeyeceğini bilmekten çok rahatsız oldu.

Sanki son lokmasıymış gibi, Snickers, Babe Ruth, Cheerios, Doritos ve ağzına sokabildiği her şeyi öyle bir yemeye başladı ki on beş kilo birden aldı.

Elveda, yakışıklı gençlik.

Bir sürahi gök mavisi margaritayı, yüz elli kiloluk bir yerel polisin kucağına düşürene kadar bir Meksika lokantasında komi olarak çalıştı.

Sokakları arşınlarken ağaçların (kestane, akçağaç, meşe, vb.), çiçeklerin (petunya, zambak, süsen, kadife çiçeği, vb.), arabaların (Toyota, Nissan, Cadillac, Infiniti vb.) adlarını bilmediğini, hepsinin bütün fotoğrafların söküldüğü bir albümün sayfaları gibi boşluklar olarak göründüğünü fark edince paniğe kapıldı. Boş bakışlarını kavrayamadığı sokaktan uzaklaştırıp ayaklarının ucuna bakarak yürümeye başladı: Beton çatlakları, ezilmiş izmaritler, kırık dallar, taşlaşmış ayak izleri.

Kör olmayı istedi.

Korkunç başağrılarına neden olan sinüzitlere tutuldu, çevresindeki bütün sesleri sürekli bir uğultuya dönüştürmek için kulaklarını balmumundan kalın tıkaçlarla tıkadı ve kendisi mırıldanmaya başladı. İnsanların ona söylediklerini anlamıyor, o onlara anlaşılmaz şeyler mırıldanıyordu. Ve sonuçta, kendi duyulmayan konuşmasına tepki olarak kendi kendine mırıldanmaya, gülmeye, kaş göz işaretleri yapmaya ve homurdanmaya başladı.

Bir Vietnam lokantasında komilik işi için görüşmeye gitti-

ğinde, kendisiyle konuşan ufak tefek, gözlüklü, belinde kını içinde bir cep telefonuyla silahlanmış olan adamı kızdırdı.

Zehirli bir sis ortasında, çevresi boya tenekeleriyle sarılı olarak uyuyordu. Polonyalılar odasında çalışmaya başladıkları için taşınabilir merdiveni dışarı çıkarıp şiltesini yere sermesi gerekiyordu (karyola çoktan gitmişti). Polonyalılar onun aklını kaçırdığına inanıyorlardı ve bir gün aralarında topladıkları otuz üç doları çıkarıp verdiler. Pronek süper-Slav dilinde kendilerine bir iki teşekkür sözcüğü mırıldandı.

Amaçsız bir yürüyüşten dönüp, hamamböceği tuzağının paketlendiğini görünce böcekleri öldürmekten de vazgeçti. Tuzağı eline aldı. Dünün kurumuş böcekleri tavandan sarkıyorlardı, tatlı kokan tutkala yapışmış bugünkü de antenlerini çevirerek kendisini selamladı. "Sevgilim, geldim işte," dedi Pronek.

Beyzbolun o kaygısız anlamsızlığından nefret ediyordu.

Wrigley Sahası yakınlarında otopark değnekçiliğine başladı; maç günleri arabaları içeri girmeye ikna etmek için el sallayıp duruyordu. Kollarını yel değirmeni gibi sallarken işinin saçmalığını fark edince oradan da ayrıldı.

Kendini başka biri gibi -bir çizgi roman karakteri, bir köpek, bir dedektif, bir deli- düşünmeye başladı, sonra da vücudunu tümüyle terk etmeyi, bir televizyonmuş gibi kapatmayı, bir hiç olmayı hayal etti.

Kameraların önüne her çıktığında gözlerine bir parıltı verebildiği için Bill Clinton'dan nefret etti ve her göründüğünde televizyon ekranına tükürdü.

Ekmeğini iki dil bilen su filtresi ve sağlıklı tencere-tava satıcısı olarak kazanma girişiminde bulundu. Ancak kruvaze elbiseli, keçi sakallı, şişman, iyimser suratlı eski bir futbol oyuncusu olan amiri, biraz daha fazla ve içten gülümsemezse kendisine o işte ekmek olmayacağını söyleyince, onu da bırakmak zorunda kaldı.

Kadınları arzulamaktan da vazgeçmiş ve hayal bile kurma-

dan masturbasyon yapmaya başlamıştı. Daha sonra teni pislikten arındırmak istercesine saatlerce duşun altında kalıyor, ama aklına Saraybosna'daki su kıtlığı gelince kendini banyodan dışarı atıyordu.

Kendinden nefret etmeye başlamıştı, çünkü bencildi, yaptığı her şeyi hayatta kalmak için yapıyordu.

Hep pis kokuyordu -burnunun içi bile kokuyordu-, sokakta insanlar çevresinden dolaşıyorlar, trende yanına oturmuyorlardı.

Bir iş ilanı için telefon etti ve daha ağzını açamadan bir sesin, "Para kazanmak istiyor musun?" sorusuyla karşılaştı. "Eh, bu biraz da..." diye yanıt verince, ses, "Bu iş muhallebi çocuklarına göre değil," deyip telefonu kapattı.

Durmadan ne kadar siktirici biçimde mutsuz olduklarından söz eden Rock yıldızlarının bok ağızlarına yumruk indirdiğini hayal etmeye başladı.

Bize o zaman gelmiş olmasını isterdik, o sıralarda ona bir yardımımız dokunabilirdi.

Daha önceki yaşamının hiç kimsenin erişemeyeceği kadar uzakta olduğunu anlayınca onu yeniden yaratacağını, bir casus gibi, bir efsane yaratabileceğini düşündü.

Anne babasıyla ilgili rüyalar görüyordu: Babası bir satranç oyununda kalesini feda ediyor ve mat olacağından, Pronek bunu yapmaması için yalvarıyordu: Annesi raflardan kitapları indirip resimli sayfalarını yırtıyor, sonra hep üşüdüğü için bunları sobada yakıyordu.

Motosikletli kuryelik için başvurdu, iş iyi görünüyordu, ama kendi motosikletini ve kaskını getirmesi gerektiğini öğrenince suya düştü.

Pronek görünmez olduğunu fark etti ve izlenmek istedi -bir kameranın kendisini her yerde izlemesini ve yaşamının bütün önemsiz ve küçük eylemlerini kaydetmesini hayal etti.

White Castle'da kısa bir süre gece vardiyasında çalıştı ve evde soğuk soğuk yemek üzere küçük köfteler çaldı: Cepleri hep pişmiş çürümüş et ve kıyılmış soğan kokardı.

Andrea'nın babası 1993 sonbaharında geldi, Polonyalıların döküntüleri arasında güçlükle ilerleyerek Pronek'e dairenin seçkin bir emlakçıya satıldığını, Polonyalıların artık gece gündüz iş bitene kadar çalışacaklarını, çıkması gerektiğini söyledi. Pronek, Polonyalı dörtlünün Andrea'nın babasının arkasında yardımsever bir tavırla omuzlarını silktiklerini gördü ve umutsuzluktan uyuşmuş bir halde adama o anda işsiz olduğunu söyledi. Bunun üzerine Andrea'nın babası, Pronek'e, karısının, "Evim Temiz Evim" adlı ev temizleme şirketinde iş bulmasında yardımcı olmayı teklif etti.

Göçmenimiz için bu ne büyük talihti.

Pronek, Andrea'nın annesiyle çok zevkli bir görüşme yaptı. "Çok çalışkan olduğunu biliyorum," dedi kadın. "Bizim için bu büyük ülkeyi yaratan senin gibi insanlardır." Pronek'in sırtına parmak uçlarıyla pat pat vurup, kalbinin üzerindeki etikette Stephen Ree adı olan ajans şefine gönderdi. Adam eski bir deniz piyadesiydi; hiç vakit geçirmeden Pronek'e kendisiyle dalga geçilmeyeceğini bildirdi. Saçları kısa kesilmişti, üzerinde ütülü, kısa kollu bir gömlek, yanağında uzaktan kurşun yarasını andıran kıllı bir ben ve kolunda da bir tüfek tutan kartal dövmesi vardı. Ağzından kürdanı hiç eksik etmiyordu, Pronek eskiden yazar olduğunu söylediğinde, bütün zamanların en iyi yazarının Jack Kerouac olduğunu söyledi. Pronek'e başkasının teri kokan dolabını gösterirken, "En büyük düşmanımız toz, M16 silahlarımız da elektrikli süpürgelerimizdir," dedi. Sabahları ekipleri işe göndermeden yumruklarını beline dayayıp bir söylev verirdi:

"Size dört sözcük söyleyeceğim: Temizlik, sadakat, parlak yüzeyler, mahremiyet. Burası bir temizlik şirketi olduğu için evi temiz bırakacağız. Bir ekip olarak çalışırız: Eğer şu adam banyoyu kirli bırakırsa, o zaman mutfakta çalışan kızın işi bozulur. O evde parlaması gereken şeyler parıltıdan gözlerinizi köreltmelidir. Ve şunu o boş kafanıza iyice sokun: Biz başka insanların yaşamlarının tapınaklarına giriyoruz. Temizlenmesi

gerekmeyen bir şeye dokunmayı aklınızdan bile geçirmeyin sakın. Mutlak temizlik dışında, o evde bulunduğunuzun tek bir izi bile olmamalıdır."

Evet; Hinsdale'de, Orland Park'ta, Deerfield'da, Kighland Park'ta, Glencoe'da, Schaumburg'da, Oak Park'ta, Willmette'de, Winnetka'da, Forest Park'ta, Lake Forest'da, Park Forest'da, Lake Bluff'ta ve Chicago'nun her yerinde temizlik yapmışlardı.

Bir keresinde Normal'de büyük bir işe bile gitmişlerdi.

Pronek yeni olduğu için banyo temizleyicisi, "bok oğlanı" olmuştu. Banyoya girdiğinde önce çevreyi gözden geçirirdi. Duş perdesinin ardına bakardı: Sabun ve deri köpüğüyle lekelenmiş duvar çinileri; küvetin dibinde yumuşak, yere varamamış solucanları andıran kıvırcık tüyler; küvetin üzerine akbaba başı gibi uzanan duş kafası; duşun ince boynuna asılı kafes içinde şampuanlar. Helanın oturağı kaldırılmış, içinde sidik lekeleri; kenarda sanki yukarı doğru tırmanırmış gibi duran kasık kılları; arkasında buruşturulmuş, kirli bir tuvalet kâğıdı. Aynada diş macunu köpüğü lekecikleri, dün gece birinin ağzından fışkırmış; aynanın altında ortasında bir başparmak iziyle kıvranan diş macunu tüpü; gagaları ileriye uzanmış bacaksız flamingolara benzeyen sıvı sabun şişeleri; ruhsuz güzellik şişeleri: nemlendiriciler, besleyici kremler, tıraş losyonları.

Pronek, teftişi tamamlayınca bütün vücut izlerini ve kalıntılarını ağır ağır ve acımasızca temizlerdi. Kendini ve başkalarını düşünmekten kurtulduğu, bütün dikkatini kıllara ve lekelere verip onların sürekli ve kaçınılmaz yok oluşlarından keyif aldığı için bu işi seviyordu. Bütün dünya aynadaki patlatılmış bir ergenlik çıbanı irini damlasına indirgeniyor, onu da hemen temizleyiveriyordu. Banyodaki her şey insan zihnini emen bir boyuta erişiyor kendisi giderek küçülüyor, küçülüyor, kendi hakkında ve banyonun dışında olan bitenle ilgili her türlü düşünceden kurtuluyor, aşkın bir temizleme gücüne dönüşüyordu. Temizlik bitince sanki benliği ondan uzakken derin bir değişiklik geçirmiş gibi kendisinin de arındığını hissediyordu.

Böylece gerçek bir profesyonel olmuştu. Gündeliği saatte 6 dolardan, 6.50 dolara çıktı ve Rhee onu arada bir Lincoln Park ya da Gold Coast dairelerini tek başına temizlemesi için "tek başına görevlere" gönderdi.

Bundan nasıl da hoşlanıyordu ama: Sahibinin kokusunun - parfüm, duş jeli, şampuan, deodorant- sindiği eve giriş; televizyon çevresinde mobilyalar, duvara dayanmış bir iki mağrur dolap; köşelerinde ejderhaların bulunduğu aşı boyası renginde (ki, bu eski demekti) dünya haritaları; boz çöl vadilerinin Ansel Adams fotoğrafları; yerlerde tembel ve mutlu kediler gibi uzanmış renkli küçük kilimler; evin Sears Kulesi olan yüksek bir CD dolabı; kitapların hazırolda bekleyen askerler gibi dizildiği sağlam bir kitaplık: *Bağımsızlık Günü, Gelişmenin Yedi Ruhsal Yasası, Ruh Rehberi, Müşteri, Karanlığın Yüreği, Toskanya Yemekleri, Günümüzün Yatırımı, Kuklalara Dikkat!, Theodore Roosevelt: Bir Yaşam, Yabancı,* falan filan. Duvardan minyatür Babil Bahçeleri gibi sarkan saksılar; piyanonun üzerinde öğleden sonrası ayçiçekleri gibi hafifçe yukarı bakan aile fotoğrafları; bir kâse içinde öteberi: bozuk para, bilyeler, kibrit kutuları, kartvizitler, prezervatifler, kıstırgaçlar; siyah şişeleriyle bir cenaze arabasını andıran bir şarap rafı; duvarda "Park Yapılmaz - Çekilir" tabelası; bir futbol ödülü: minicik bir kaide üzerinde altın bir bilyeyi atan altın bir atlet (Grace Kupası '92); kara ekranıyla attığı her adımı izleyen bilgisayar.

Pronek kimi zaman rahat bir koltuğa oturur ve bu dairede yaşamının nasıl olacağını hayal etmeye çalışırdı: o kapıdan girecek, postaya bakacak -dünyanın dört bir yanındaki arkadaşlardan mektuplar-, ayakkabılarını çıkarıp parmaklarını oynatacak. O uzun ve yakışıklı viski şişesinden bir bardak doldurup sıcaklığın ağır ağır bağırsaklarına yayılmasını bekleyecek; telesekreterdeki mesajları kontrol edecek ("Merhaba! Şey... ben Grace... Gelecek hafta çok meşgulüm ama seni gelecek cumaya sıkıştırabilirim, sanırım... Hmmm... İtalyan yemeklerini severim..."). İçkisini yudumlamaya devam ederek dolaba gidip

aynalı kapağı yana kaydıracak, lacivert ceketini asacak, birbirinin ardına saklanmış elbiseleri ve gömlekleri kendisini gördüklerine sevineceklerdi. Sabahları radyoyu açardı (Dan Ryan Otoyolu geliş yönünde yoğun... Kennedy Otoyolu gidiş yönünde akıyor..."). Teflon tavada iki yumurta pişerken mutfak musluğunda dişlerini fırçalayacak, köpükleri lavaboya tükürecekti. Hafta sonları parti verip arkadaşlarını davet edecek, sonuncu sarhoş konuk da gittikten sonra Michigan'lı, White Pigeon'dan şehvetli bir sarışın olan Grace'le kanepenin üstünde (yatağa kadar gidemeyecek kadar ihtiraslı olduklarından), bazıları izmaritlerle kirlenmiş martini kadehlerinin bakışları altında sevişecekti. Kimi zaman, gerçekten başı sıkıştığındada ışıkları kısacak, bir şişe Chardonnay açacak, bir iki blues parçası çalacak (*I'd Rather Go Blind Than See You Walk Away From Me*) ve yavaş yavaş sarhoş olup kendini kaybedecekti.

Pronek, daireyi temizledikten sonra kendi dairesine döner -ayda 285 dolara kiraladığı, tren yoluna bakan mobilyasız bir stüdyo-, yerdeki şilteye uzanır, tavanda çıldırmış dev bir yusufçuk gibi dönen vantilatöre bakardı. Gündelik tekdüzeliği sürdürmek için vantilatörün dönmeye devam etmek zorunda olduğunu biliyordu: Aynı saatte işe gidecek, aynı trenle dönecek; öğle yemeği Wonder ekmeğiyle aynı sandviç olacaktı. Her gün bir diğerinden farksız olduğu sürece anne babası yaşıyor ve hâlâ konvoya katılmayı bekliyor olacaklardı.

Pronek'in beyninin batıya doğru uzanan yabancı topraklarının haritasını çıkarırken, bir ara saplanıp kaldığı istenmedik anılar bataklığını unutmamalıyız.

Birincisi, çavdar ekmeği, çiftlik peyniri ve yeşil soğan yerken birden üzerine çöküverdi. O tatlar karışımı -peynirin serin sütlülüğü, yeşil soğanların insanı aksırtan keskin kokulu yeşilliği, dilini tırmalayan ekmek kırıntılarının tatlılığı- damağına eriştiği anda bir ürpertiyle sarsıldı. Sıcak bir hüzün dalgası duyularını sardı: Nereden çıktığı belli olmayan, yapayalnız, kopuk bir duygu. İkinci lokmasını aldı, ağır ağır çiğnedi, lokma

boğazından inerken kabaran hamur gibi bir anı yavaşça yükseldi: Saraybosna'da temmuz sonlarında bir yaz öğleden sonrası, balkonlarında üzerinde büyük kırmızı harflerle "Yaşasın Tito" yazan bir binanın dörtgenliği ardında güneş batıyor; Pronek bir çizgi roman okuyor ("Tarzan İnterpol'e karşı"); sayfalara (Tarzan, Eyfel Kulesi'nde bir kötü adamla boğuşuyor) ağzından yemek kırıntıları damlıyor; babası gazetenin son sayfasındaki ölüm ilanlarını okurken sayfalar hışırdıyor, babası içini çekiyor; annesi çevrelerinde arılar vızıldayan, turkuaz renkli taç yaprakları akşam ışığında parlayan çiçeklerini suluyor. Gürültücü arkadaşlarından bir grup (Vampir, Cober, Deba, Armin) balkonun altındaki parktan bağırıyorlar: "Pronek aşağı gel, topu getir. Kızıldericilik oynayalım!"; güneş, "Yaşasın Tito" binasının ardına çekiliyor ve gecenin örtüsü her şeyi kaplayana kadar balkonun betonunun sıcaklığı içinde bütün gölgeler kayboluyorlar.

İstenmeden gelen anı duyuları artık sıradan algılamalar değil de, kendisini geçmiş yaşantısına dönmeye zorlayan nahoş bir yük haline geldiği için, Pronek'in sürekli dalgın olduğu on iki aylık bir dönem başladı.

Bir eve temizliğe gittiğinde dalgın bir kadının geride bıraktığı bir parfüm bulutuna (Magie Noir) giriyor, hemen yüzünü Zu'nun saçlarına gömdüğünü, yanaklarını gıdıklayan o ipeksiliği hatırlıyordu; banyoyu temizlerken temizlik sıvısının klor kokusu askerde helaları temizleyişini ve ardından ellerinin yanmasını yandığını hatırlatıyor, özlemin o çelik topu bağırsaklarını eziyordu; mutfakta ocağı temizlerken yanmış yağ kokusu kendisini kebapçı dükkânlarının dumanlarını saldığı ve ayaklarının altındaki düzgün yerleştirilmemiş taşlara basarken sendelediği Başçarşı'ya alıp götürüyordu; elektrikli süpürgenin kaldırdığı toz evlerinde yapılan cumartesi temizliğini, annesinin kendisini duvar diplerindeki tozları almak için yatağın altına sokuşunu, annesinin şişmiş ayakları görünene kadar yüzünü soğuk parkeye dayayıp yatışını hatırlatıyordu; piyano-

nun üzerindeki duvarda kıpırdayan güneş lekesi, hindistan cevizli ucuz güneş yağı kokusu sinmiş çadırda sıcaktan baygın düşmüş uyuklarken gördüğü, çadırın yanına vuran lekenin eşiydi; masanın yanındaki çöp sepetindeki yontulmuş kalem artıkları ilkokuldaki en iyi arkadaşı Mirza'yla paylaştığı renkli kalemlerin tahtası gibi kokuyor, beraberinde cilâlı tahtaların eylül kokusunu, ıslak karatahtaların ve temiz çocuk giysilerinin kokusunu getiriyordu; masanın üzerindeki kitaplar -üçü masanın üzerine iğnelenmiş kelebekler gibi açık, sanki şınav çekiyorlarmış gibi sırtları kabarmış-, bir zamanlar kendi masasının üstündeydi.

Pronek'in başı giderek büyüyüp ağırlaşıyor, belkemiği bir soru işareti gibi kıvrılıyordu; yürüdüğü zamanlar öne doğru eğilmiş, bakışları ayaklarının ucunda, ağır ağır havası boşalan bir manken gibi yürümekteydi.

Pronek'e Bir Gül

Bizler boğazımıza kadar Pronek'in bilinçakımına dalıp ruh avcılığına çıktığımızda, ne dünya dönmesini kesti ne de saat tıklamasını durdurdu, sayın okur. Aradan kendini hiç belli etmeden üç yıl geçti ve biz şimdi 1996 baharına dönüyoruz. Bu arada Pronek'in ailesi konvoya hiç katılamadılar; Pronek'in babası bir keskin nişancı tarafından yaralandı; televizyon ekranı Bosna'dan gelen görüntülerle doldu durdu: Şehirde yeni kıyımla Srebrenica'daki zulüm ve kıyım; Batılıların gövde gösterisi; keskin nişancılar tarafından vurulan ya da şarapnelle ölen dostlar; tecavüz kampları; açlık hikâyeleri; yanan köyler; Kradzic, Mladiç ve Miloseviç'in birleriyle el sıkışması; Saraybosna kuşatmasının ve savaşın sonu; ayda bir kere ya da daha seyrek ailesiyle konuşma. Pronek bütün bunları sancılı bir şaşkınlık içinde yaşadı -ve gururla belirtelim- işlerini hiç aksatmadı. Hatta tek başına daire temizleme uzmanı olup, kendisi-

ni hiç görmeyen, ama meyve tabağı altında ya da sehpanın üzerinde bahşişini bırakan sağlıklı bir sürekli müşteri grubu edindi. Artık para biriktirebiliyordu, West Rogers Park'ta tek yatak odalı bir de daire tutmuştu. Dairenin yerleri yamuk, kapı pervazları eğriydi; sürekli tıslayan gümüş renkli radyatörleri, dört ayaklı antika bir pembe banyo küveti ve kendisini evde görünce fazla heyecan duymamış olan orta boylu bir hamamböceği ordusu vardı. Evinde geçirdiği ilk geceden açıklayıcı bir görüntü sunabiliriz: Pronek yerde, iki ince ve yumuşak battaniye arasında yatıyor, zemin zevk verircesine sert; yeni cilalanmış döşeme mehtaplı bir gecede bir göl gibi parlamakta; karşı köşelerde, millerce uzakta, başkalığın loşluğunda iki bavulu Don Kişot ve Sancho Panço gibi duruyorlar -ince ve uzun olanı kitaplar ve kâğıtlarla dolu, şişkin olanıysa kirli giysiler ve bir çift ıslak havluyla patlayacak gibi dolu.

Sabahları ağrılar içinde uyanır ve bununla gurur duyardı. Tek iskemlesine oturur, kucağındaki tahta tastan yulaf gevreği ve sütünü yer (masa alacak parası yoktu) ve sabahın ışıklarının meraklı bir sincap gibi nazlı bir tavırla odasına girişini seyrederdi. Ah, 1996 baharının o soğuk sabahları. Sıcak rüzgârlar kar örtüsünü sıyırıp atmıştı ama hâlâ orada burada tükürük köpüğü gibi çürümekte olan kar birikintileri vardı. Kendisini işine götürecek trene binmek üzere Devon'dan uykulu otobüslerle geçerken geçmiş karabasanları günün sisine dönüşürdü. Uyanık ve hatta yaşıyor olduğunun işaretlerini akıp giden sokakta arardı: Gelinlik mağazasının vitrinde dönen bir göğüslü büst; Noah's Ark'ta yığılmış Beanie Nabies; Mozart Sokağı'nda sariler içinde yürüyen kadınlar; World Ayakkabıları; Doğu-Batı Mağazası; Universal Dağıtım; beyaz gömlekli bir adamın çiçekçi dükkânı önüne bir kova gül koyuşu; Cosmos Matbaası; Cennet Bahçesi Kokteyl Salonu; sokak lambalarının direklerine, posta kutularına yapıştırılmış, "Mike'ın bilgeliğine dua edin" broşürleri; Mucize Sağlık Merkezi; Acme Elektrikli Süpürgeleri; bir terzi mankeninin elinde nöbetçi terzi tabelası.

Pronek çalışma gününün sonunda sabahı unuttuğu için her sabah bu ilk sabah gibiydi.

Bir nisan sabahı Pronek, çiseleyen yağmur arasından terzi mankeninin kendisine el salladığını gördü. Sonra Saraybosna'ya gitmeye karar verdi, çünkü artık bunda bir sakınca olmadığını görüyordu. İnanılmaz olan, her yerin, bu yerdeki her şeyin ve herkesin bir adı olduğunu anlamasıydı; asla hiçbir yerde olamazdınız çünkü her yerde bir şey vardı. Pronek anlamıştı ki, hiçbir yerde olmanın tek yolu, hiç olmamaktı.

Bunu kararıyla nasıl ilişkilendirdiğini bilemiyoruz.

Her neyse, biraz daha para biriktirdi, bir uçak bileti aldı ve mayıs ayında Viyana yoluyla Saraybosna'ya gitti. Az sonra kendisine sesini iade edip konuşmasına izin vereceğiz. Kuşkusuz ideali kendi dilinde konuşmasıdır ama ne yazık ki bu mümkün değil. İşte onun otantik, taze ve gerçekçi deneyimleri:

Uçak alçalırken dağların yeşilliği arasında yara izleri gibi yer yer çıplak topraklar gördüm.

Pist boyundaki evler kurşunlardan delik deşikti ve uçak yere inerken kendimi hedefine doğru giden bir merminin içindeymiş gibi hissettim.

Pasaportumu cam bölmenin ardındaki adama verdim. Pasaporta baktı, sonra bana baktı, sonra yine pasaporta baktı. Arkasında koyu mavi elbiseli ve saz kadar ince bıyıklı genç bir adam vardı. Elinde bir cep telefonu taşıyor ve gelen yolcuları izliyordu. Üniformalı adamın omzu üzerinden eğildi, pasaportuma, sonra da bana baktı. Bir ajandı.

Havaalanının ötesindeki Dobrinja termit istilasına uğramışa benziyordu. Çukurlardan yapılmış ve her an dağılacakmış gibiydi. Dört bir yana uzanan sarı şeritlerin üzerinde "Mayın" yazıyordu.

* * *

Taksi sürücüsü taksimetreyi açmayınca, açması gerektiğini söyledim. Şahane bir Saraybosna aksanıyla, ne kaygılanıyorsun yani, nasıl olsa ödeyeceksin, dedi. Ne para ödeyeceğimi nasıl bileceğimi sordum. Bileceksin, bileceksin, dedi. Biraz tartışınca arabayı kenara çekti, bana dönüp gömleğini açarak göbeğinin oradaki bir yara izini gösterdi. Ben bu şehri savunmak için siperlerde dört yılımı şimdi taksimetreyi açmak için harcamadım, anladın mı, dedi. Anlamıştım.

Kurşunlarla delik deşik binalar, parçalanmış camlar ve o evlerde yaşayan insanlar, moloz yığınları, yanmış arabalar, yanmış tramvaylar, yanmış dükkânlar. Apocalypse Now'*ı ilk gördüğüm sinema burasıydı, o da yanmış.*

Arabadan indiğim anda Aida'yı gördüm. Yıllardır görmemiştim. Çocukken koluna bir kalp çizmiş ve tükenmez kalemle içine benim adımı yazmıştı. Onu gördüğüme sevinerek kucakladım. Evlenmiş, kuşatmanın ortasında doğan bir oğlu varmış. Onu gördüğüme mutlu oldum. Hayat nasıl, diye sordum. Annen nasıl? Annesi nefis baklava yapardı. Annesinin ilk başlarda bir keskin nişancı tarafından öldürüldüğünü söyledi. Keskin nişancıların gözetlediği bir sokakta önünden koştuğu için onun öldüğünü görmüş. Vurulduğu anda son nefesini vermiş.

Annemle babam beni apartmanımızın önünde bekliyorlardı. Babamla kucaklaşıp hiç konuşmadan bir süre öyle kaldık. Sonra annem beni kucakladı ve ağladı da ağladı.

Bir kurşun babamın bir yanağından girip öteki yanağından çıkmıştı. Yanaklarında iki simetrik etbeni gibi iki yara izi vardı ve peltek konuşuyordu. Ağzım kapalı olsaydı, şimdi ölüydüm, dedi. Kalaşnikov mermisi çok hafiftir ama çok hızlıdır, o yüzden gövdeye girip bir kemiğe çarpınca duracağı yerde geri savrulur

ve her şeyi paramparça eder, diye anlattı. Eğer kurşun çıkmadan önce dişlerime çarpsaydı başımın içinde oradan oraya gidecek, beynimi parçalayıp delik deşik bir karpuza çevirecekti.

Evimize gidince her şeye dokundum: Temiz, çizgili masa örtüsüne; yedi fildişi renkli tuşlu, üzerinde bir Donald Duck çıkartması olan radyoya; sırıtkan Afrika maskelerine; altlarındaki parkelerin köşedeki paslı sobada yakıldığı tanıdık geometrik desenli, ama yer yer yırtılmış halılara; sürahiye, kahve değirmenine, kaşıklara; babamın şarapnel yırtıklarıyla dolu, nemli giysilerine; yarısı sobada yakılmış olan Joseph Conrad'ın tüm eserlerine; akan musluklara; beyaz, siyah ve renkli fotoğraflara. Makarska Plajı'nda üçümüz; annem solda eşarplı ve güneş gözlüklü, babam sağda, dudaklarından sigarası sarkıyor, ben ortada şaşkın ve üzgün, bir eşeğin üstünde oturuyorum, eşeğin kafasında bir sombrero var.

Benim olan odada cam yoktu. Pencereye, üzerinde mavi harflerle UNHCR yazan ve rüzgârda sallanıp şişen naylon örtüler gerilmişti .

Annemle yürüyüşe çıktım. Babam her an gözetlendiği duygusuna kapıldığı için işe gitmek dışında dışarı çıkmaktan hoşlanmıyordu. Annem bana komşusu Vera'nın öldürüldüğü yeri gösterdi. Annemle Vera kolkola evden çıktıkları anda Vera kalbinden vurulmuş ve sağa savrulmuştu. Annem bana onun elinden çantasını bırakmadan, nasıl dans eder gibi dönüp kanlar içinde devrildiğini gösterdi. Ne yapacağımı bilemedim, dedi.

Şehrin her yerindeki kaldırımlarda güller vardı, mermilerin düştüğü yerlerde. Küçük bir çukur ve bir çocuğun güneş çizimi gibi eşit olmayan uzunlukta birkaç düz çizgi.

Ferhadija'da ekmek kuyruğundakileri katleden bombanın gülü vardı. Bir dostumuzun kızı olan Amelia orada ölmüştü. Bir

şarapnel parçası kafasının arkasından girmiş ve yüzünden çıkmıştı. Babası Adil kızı kendisi ameliyat etmiş, doğru dürüst gömebilmek için yüzünün parçalarını yerlerine yerleştirmişti.

"Mısır"ın duvarında grafitiler vardı: "Samir, D.'yi seviyor." D. kimdi? Şimdi neredeydi?

Şimdi karanlık ve sessiz, huzurlu bir dağ olan Trebevic'e baktım. Babam gösterdi onu. Çetnikler bizi avuçlarının içinde gibi görebiliyorlardı, dedi. Çatının hemen üzerinde, yeşilliğin arasında güçlükle görünen, boz renkli ince çizginin cephe olduğunu söyledi.

Veba, seni bir daha hiç görmeyeceğimi sanıyordum, dedi. On beş kilo vermişti. Yiyecek fazla bir şey yoktu. Ya pirinç ya da hiç, dedi. Evine gitmek için on beşinci kata kadar yayan çıktım. Yandaki apartman yanmış bir boşluktu, içinde güvercinler yuva kurmuş, cıvıldaşıyorlardı. Veba savaşta Bosna ordusundaydı ama şimdi Kanada'ya gitmek istiyordu.

Veba eskiden keskin nişancı olan ve tek kurşunla öteki taraftan iki kızı öldürmekle ünlenen biriyle çalıştığını söyledi. Hotel Bristol'ün üstündeymiş ve şimdi nehrin öte yakasında bir yerde sergiliyorlarmış oyunlarını.

Hayatımın tek kazası olan, bir traktöre arkadan bindirdiğim kavşak buradaydı. Sokak ışıkları yanmıyordu ve lambalardan biri, yanmış bir cankurtaran arabasının üzerinde dal gibi sallanmaktaydı.

Annemle birlikte babamı bizimle yürüyüşe çıkmaya ikna edebildik sonunda. Komşularla selamlaşıyor, arada sırada durup konuşuyorduk. Amerika nasıl bir yer, diye soruyorlardı. İyi diyordum, ama çok çalışmak gerek. Mijacka boyunca çiçek açmış kestanelerin altında yürüdük. Nehir cephe olduğu için ağaç-

lar yakılmak üzere kesilmemişti. Eskiden oturduğum eve gittik. Şimdi orada Doğu Bosna'dan gelen mülteciler oturuyordu. Annem iyi insanlar ama çok korkuyorlar, dedi. Seni çevreye bir göz atman için davet edeceklerdir, ama yine de korkacaklardır.

Sokağın karşısında durup UNHCR naylonuna baktık. Naylon perdenin ardından bir gölge geçti, sonra bir tane daha. Onları yetersiz bir yemek hazırlarken, dolaptan aldıkları tabakları masaya taşırken hayal ettim. Sonra çatal bıçakları alacaklar, belki birini yere düşürecekler, kaldırınca da üzerine tükürüp gömlek koluyla sileceklerdi. Yerleri süpürüp yıkadıklarını, küveti yıkadıklarını, lavabonun içindeki kir tabakasını kazıdıklarını, helayı temizleyip halıların tozunu aldıklarını görebiliyordum. Birden sanki hayatımın içinden çıkmışım da kendimi seyrediyormuşum, naylonun ardındaki gölge benmişim gibi bir duyguya kapıldım.

Su kuyruğunda çevrem plastik bidonlarla sarılı olarak durduğumu hayal ettim. Sonra bir şarapnel sessizce çıkıp asfalta çarpıyor ve önümdeki kişi anında devriliyor. Vücudumda bir gariplik hissedip bakıyorum; diz çökmüşüm, bacaklarım parçalanmış, kanlar fışkırıyor. Devrilirken başımı kaldırıma çarpıyorum, ama acı duymuyorum. Şaşırıyorum. Hızla zayıflayan bakışlarımın hizasında gülü görüyorum. Hâlâ sıcak. Başımdan fışkıran kanla dolu. Ama ölüm ânını, yok olmayı asla hayal edemediğim için hayalim gülün üzerinde takılıp kalıyor.

Mozartkugeln

Avusturyalı subay, Pronek'in Avusturya'ya vizesiz girme girişimini onaylamadığını belirtmek için solgun dudaklarını büzerek, "Ülkeye girmeniz imkânsız," dedi. O anda bıyığının boyu ile ağzının genişliği eşitlenmişti. Pronek subayın yeşilimsi gözlerine bakarak Bosna pasaportunu uzattı. "Ama ben sa-

dece Viyana'ya şöyle bir bakmak istiyorum," dedi. "Hemen döneceğim. Burada kalmayacağım. Ben Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet ediyorum."

Çıplak ayaklarını bavuluna dayamış Asyalı bir adam, arkasına yaslanmış, bu konuşmayı donuk bir ilgisizlikle izlemekteydi. Pronek adama sanki çok büyük bir adaletsizliğin baş tanığı olacakmış gibi baktıysa da, adam bakışlarını çevirdi ve duvar boyunca pis kokulu yabancı kalabalıklardan uzak, temiz su, temiz hava ve sağlıklı yükseklikler vaat eden Alpler ilanına baktı.

Pronek yürüyen merdivenden, elinde temiz örgü çorap ve börek dolu çantayla yukarı çıktı, saat yönünün aksine dönmekte olan kapıya bakarak dışarı çıkmayı düşündü ama çelik parmaklıkların o olasılığı ortadan kaldırdığını gördü.

Başı üzeriden ince bir elektronik ses, "Yolculardan Katzelmacher, lütfen enformasyon masasına gelin," dedi.

Pronek yukarı çıkarken, yorgun insanlar duvar diplerindeki mavi koltuklarda huzursuzca oturuyorlardı. Düz ve dört köşe yüzlerinden Bosnalı oldukları anlaşılan bir aile gördü. Sanki bir an bile ayrılmak birbirlerini bir daha görmemelerine yol açacakmış gibi bir araya sokulmuşlardı. Dev bir adam, göbeği ceketinin arasından çıkmış, kucağındaki evrak çantası soluk alıp verdikçe kalkıp iniyor. Liverpool gömlekli Afrikalı bir çocuk, annesinin kucağında çevresine bakarken gözleri kapanıp kapanıp açılıyor. Kahverengi ayakları ayakkabılarının üstüne paralel yerleştirilmiş bir adam Rusça gazeteleri okuyor. Renk ve desenlerinde pek az fark olan ve çılgıncasına birbirlerini yansıtan milyonlarca kravatın asılı olduğu bir kravat mağazası. Amerikan bayrağı giysili, geniş kalçaları yıldızlar altında Amerikalı bir kadının başını çektiği bir grup Amerikalı, ellerinde gümrüksüz dükkânların torbaları, gürültülü kahkahalar atarak geçiyorlar. Amerikalılardan uzun boylu, sarışın bir adam Redskins kasketini düşürüp de farkına varmadan yürüyünce, Pronek içinde bir sevinç dalgasının kabardığını hissetti. Haya-

tını Viyana Havaalanı'nın bu transit bölümünde geçimini yankesicilikle, Amerikan iyimserliğinin ve kararlılığının getirildiği her uçak dolusu Amerikalıyı soyarak sağladığını hayal etti. Kutuların üstünden Mozartların kendisine yan yan baktığı bir mağazaya girdi. Hepsinin de dudakları bir çizgi halinde büzülmüştü ve bir şeyden kaygılanıyor gibiydiler.

Pronek, verecek bir kimse aklına gelmediği halde bir kutu Mozartkugeln (top biçiminde Mozart çukulatası) aldı.

"Yolculardan Katzelmacher, lütfen enformasyon masasına gelin."

Pronek bir fotoğraf makinesi mağazasına yaklaştı. Vitrindeki küçük ekranda kendini tanıdı. Başını kaldırınca girişte kıpırtısız, kara bir sinek kuşunu andıran küçük kamerayı gördü. Kendine el salladı, görüntüsü de ona el salladı. İki peçeli kadın içeri girip bir Polaroid makineyi incelemeye başladılar. Pronek mağazaya girmemeye karar vererek Johann Strauss Café'ye girdi. Bacak bacak üstüne atıp gidişler tabelasına, tabelada yer alan değişiklikler tsunamisine baktı. Moskova hızlı bir dalgayla en üstten aşağılara inip Bangkok'un üzerine kondu. Üç parmağının üzerinde dolu bir tepsi taşıyan bir garson yanından geçti, tabakları gömleğinin düğmeleri göbeğine kadar açık, memelerinin arasında gümüş bir haç sallanan adamın önünde indirmeye başladı. Garson son olarak kocaman bir kadeh bira koymuştu; daha çekilmeden adam biranın yarısını içti. Sonra üst dudağındaki köpükleri sildi ve Pronek'in gözlerinin içine baktı.

Pronek bir bardak maden suyu istedi, soğuk.

Sırtlarını bir suyun sabırla aktığı bir çeşmeye dönmüş insanlar bir halka oluşturmuş biçimde oturuyorlardı. Geniş kenarlı siyah şapkalı bir adam sigara içiyor ve küllerini sol elinin avucuna serpiyordu. Süet dirseklikli, tüvit ceketli ve akademisyen sakallı bir adam, kapağında Grace adında bir kadının göğüslerini sergilediği *Penthouse* dergisini karıştırmaktaydı. İnsanlar sanki uzak bir gezegenden ışınlanmışlar gibi dört kö-

şe metal detektör kapılarından akıyorlardı. Hepsi de Pronek'in kestiremediği bir dilde konuşuyorlar ve ara sıra birbirlerinin yüzü önünde el çırpıyorlardı. Bir kadın küçük bir kızın amiral gibi oturduğu bir arabayı sürüyordu.

"Yolculardan Pronek, lütfen bir numaralı kapıya gelin."

Pronek dikkatle saydığı Avusturya madeni paralarını masaya bıraktı, maden suyunu içti ve gümrüksüz mağazaya girdi. Johnny Walker, Winston, Jack Daniels, Milde Sorte, Jim Beam, Captain Morgan, Rothmans, Smirnoff, Davidoff, Coco Chanel, Jean Paul Gaultier, Absolut. Pronek dışarı çıkıp tabelaya baktı: Moskova en alttaydı ve silinmek üzereydi; kendi uçağına daha üç saat vardı. Viyana'dan Atlantik Okyanusu'na kadar yürüdüğünü, sonra da oradan Atlantik'i aşan şileplerden birine bindiğini hayal etti. Okyanusu aşmak bir ayını alırdı ve bu süre içinde ne kara, ne de sınırın olduğu denizde olurdu. Sonra Özgürlük Anıtı'nı görür ve Chicago'ya yürür, yolda istediği yerde durup insanlarla konuşur, onlara insanların bal ve turşu yedikleri, kimsenin suyuna buz atmadığı ve güvercinlerin mutfaklarda yuva kurduğu uzak diyarlardan söz ederdi.

Ama hiç kuşkusuz kendisini Viyana Havaalanı'nın dışına çıkarmazlardı ve pazartesi iş başı yapması gerekiyordu.

"Bagajınızın yanında ayrılmayın," diyordu ses.

Pronek, Johann Strauss Café'ye döndü ve gümüş haçlı adamın yeni bir kupa biraya başlamış olduğunu gördü. Önündeki tabakta birbirinin eşi iki paralel sosis, yanlarında da iki simetrik ketçap ve safra sarısı hardal birikintisi vardı. Pronek kurt gibi acıktığını hissetti. Oturup garsonu çağırdı ve sosis ısmarladı. Mozart çukulatası dolu bir rafın üzerinde, üç keman duvara kanatsız kelebekler gibi raptedilmişti. Yüzü ve kolları zona siğilleriyle lekeli kır saçlı bir adam, masalar arasından sürtünerek geçmeye çalışmaktaydı. Pronek kara gömlekli adamın ensesinde iri bir çıban olduğunu gördü: Yakanın hemen üstünde ateş kırmızısı bir yumru. Pronek etiketinde adının Johann olduğu yazan garsonu çağırarak fikir değiştirdiğini ve sosis is-

temediğini bildirdi. Garson öfkeyle yüzüne baktı, üst dudağını kıvırdı, elma yanakları titredi, sonra kusacakmış gibi hafifçe öksürdü, ama bir şey söylemedi. Kalemini ve küçük not defterini çıkartırken çevresine bakındı ve Pronek'i sildi.

İnce ses, bu kere hafif bir öfkeyle, "Yolculardan Pronek, lütfen hemen bir numaralı kapıya," dedi. Pronek sonunda anons edilenin kendisi olduğunu anladı, Mozart çukulata topçuğunun daha şimdiden zevk vaat etmekte olduğu Mozart kâğıdını sıyırmayı bıraktı, ama sonra algılamasının güvenilirliğinden kuşku duyarak çağrıyı işitsel hayalinin bir başka belirtisi olarak kabul etti.

"Yolculardan Pronek, lütfen derhal bir numaralı kapıya!"

Pronek bu kez inkâr edemezdi. Çevresine bakınca herkesin bir beklentiyle kendisini gözlemekte olduğunu gördü. Mozart topunu ısırdı, el çantasını aldı ve bir numaralı kapıya doğru yürümeye başladı.

Onun isteksiz, hantal, kararsız adımlarını; buruşuk, lekeli şortunu ve on yaşındaki yeşil polyester gömleğini görebiliyoruz. Metal detektörünün gri dörtgenine doğru irkilerek, sanki bir kez kapıdan geçti mi bir daha dönüşün olmadığını bilerek yürüyordu.

Mozart çukulata topunun diğer yarısını da çiğneyip yaldızlı kâğıdını elinde top yaptı. Bir işaret ya da seyircilerin alkışını beklermiş gibi durup çevresine bakındı. Sonra bize doğru baktı ama kapının arkasında olduğumuz için göremedi. Biz onun gidecek başka bir yeri olmadığını bilerek bekliyorduk. Ama oraya gitmek istediğini belli eden bir arzu göstermedi. Bir iki adım daha sendeledi, sonra bir Mozart topu daha açtı, ısırdı ve kapının önünde durup, sanki orada olduğumuzu biliyormuş gibi gülümseyerek çiğnedi.

HAYATIN TAKLİDİ

Uzun bir süre erkenden yatardım, daha sonra ailem ilk televizyonlarını aldı. Üç bacaklı, uzun boyunlu, yumruk kafalı, insanlara ve binalara öldürücü ışınlar gönderen tek gözlü yaratıktan korkup, oturma odamızın köşesindeki gri koltuğun arkasına saklandığımı hatırlarım. Binalar kendilerine üfleyen canavarla kıyaslandığında zayıf ve gülünç kibrit kutularına benziyor, onun bakışıyla toz duman arasında yanıp, kayboluyorlardı. Ben koltuğun arkasındaydım, ama yine de odanın öbür ucundaki televizyona bir bakış fırlatıyordum ara sıra, koltuğun yün taklidi kumaşı yanağıma sürtünüyordu. Ekrandaki dehşet sahnelerini görünce, yine bağırarak yerime kaçıyordum. Ben korkuyla kıvranırken annemle babamın neler yaptık-

larını bilemiyorum, ama orada yalnız olduğumu, benimle üç bacaklı canavar arasında koltuktan başka hiçbir şey ve hiç kimse olmadığını hatırlıyorum. Koltuğun çirkin kontrplak kolları, sert ve devamlı gacırdayan yayları vardı. Gösterilen filmin *Dünyalar Savaşı* olduğunu sanıyorum.

Hastalandığımda televizyon nedeniyle oturma odasında yatar ve *Susam Sokağı*'nı seyrederdim. Aslında bir koltuk olan yatağımın yanındaki küçük iskemlenin üstünde şişeler, ilaç kutuları, pastiller, içine sümkürülmüş ve buruşturulmuş bir kâğıt peçete yığını olurdu. Annem yeşil perdeleri çeker ve ben kimi zaman televizyonu bırakır, ateşten sersemlemiş bir halde iki perdenin arasından giren güneşin kör bir adamın bastonu gibi çevremdeki eşyalara dokunuşunu seyrederdim.

Güneş ışınları ıssız bir sonbahar orman yolunu gösteren, gereksiz bir Sovyet tablosunun kötü bir reprodüksiyonu üzerine düşerdi. Işınlar tablonun solundan girip, boz renkli çam ağaçlarının üzerinden sanki sayıyormuş gibi geçerken, onları bir an için kahverengi rengine dönüştürürdü. Sonra babamın Zaire'den getirdiği, fildişi taklidi konsolun üzerinde duran, anı olsun diye alınmış eşyaların üzerinde parlardı: Ağzı bir sırıtmayla açılmış ahşap bir maskeye yönelmiş, dik duran bir fildişi; pişmiş topraktan yapılmış, kızıl, turuncu ve limon sarısına boyanmış, patlak gözleri beni odanın her köşesinde izleyen baykuş. Ben karmaşık rüyalara dalıp uyandıkça güneş ışını da sanki tehlikeli bir sokağı geçiyormuş gibi hızla karşı duvara uzanırdı. Yukarı bakınca başımın üstündeki ışında toz zerreciklerinin bir dalgıcın koyuverdiği hava kabarcıkları gibi yükseldiklerini görürdüm. Işın tıka basa dolu kitap rafına uzanır, babamın Rusça matematik kitaplarının sert sırtları üzerinden adlarına aldırmadan geçer; mevsime bağlı olarak cildi yırtık *Arıcılık Ansiklopedisi* ya da hiç okunmamış *Joseph Conrad Toplu Eserleri* üzerinde durmakta ısrar ederdi. Daha sonra da dikkatle perdeler arasındaki yarığa döner ve gözden kaybolurdu.

Oda önce turkuaz, sonra da kestane rengi akşam karanlığıyla dolardı. Gece iner, odadaki eşyalar hareketsiz, karanlık, sessiz olurlar, ben de yaklaşan karanlığın homurtusunu ve onun içinde ağır ağır kaybolan hırıltımı dinleyerek yatardım.

Unutulmaması gereken bir şey: Kontrplak gövdeli, ses düğmesini sonuna kadar açtığımda titreyen ve yankılanan "Universal" marka bir radyo. Üst kısmındaki çuvalı andıran bezin ardında, bir gömlek altındaki göğüsler gibi duran iki hoparlörün yuvarlak gölgeleri seçilirdi. Alt tarafında dar bir çıkıntıda akordeon klavyesi gibi düğmeler vardı, ama bunlar sadece yedi taneydi. Sol uçtakine basınca dünyanın belli başlı şehirlerinin adlarının yazılı olduğu camın altında ışık yanardı: Abu Dabi, Edinburgh, Köln, Ankara, Bağdat, Varşova, Barcelona, Dresden, Kahire, Atina, Kopenhag, Moskova, Vladivostok, Kordoba, Dakka, Dakar, Cibuti, Andorra, La Haye, vb. Sağdaki düğme sesi kontrol ederdi; soldaki ışıkla ekran arasındaki kırmızı çizgiyi şehir adları arasında kaydırırdı. Çeşitli diller parazite, inlemeye ya da kalın bir homurtuya dönüşür, sonra farklı bir dile geçerdi. Kırmızı çizgiyi bir şehir adı üzerine -örneğin Münih'e- getirir, sonra o anlaşılmayan dili dinlerdim. Konuşan insanları kafamda canlandırdığımda yalnız başlarını gözlerimin önüne getirir, gövdelerini göremezdim. Moskova'da her cümleden sonra dudaklarını yalayan yuvarlak yüzlü, sakallı bir adam hayal ederdim; Monaco'da konuşan solgun tenli, sarışın bir kadındı; Lagos'taki ise öfkeli ve dişlerini gacırdatan bir adam. Kimi zaman ne konuştuklarını tahmin etmeye çalışırdım. Seslerinin tekdüzeliğinden haberleri okuduklarını anlardım; çıkardıkları seslerdeki bastırılmış ıstıraptan dua ettiklerini anlardım. Ama kimi zaman sadece konuşurlar ve ben de ne söylediklerini hiç anlamazdım: Kendi hayatlarından mı söz ediyorlardı? Çocuklarından mı? Geçmişlerinden mi? Hikâye mi anlatıyorlardı? Ne hakkında? Bu anlamsız sesler her nasılsa müzik gibi büyüleyiciydi ve arkalarındaki mekânı, sokakları,

binaları, odaları hayal edebiliyordum. Roma'nın dönemeçli, tutkulu sokaklarını gözlerimin önüne getirebiliyordum: gürültülü Vespalar ve pazar yerinde domates fiyatı üzerinde pazarlık eden insanlar. Potsdam sesinin gri sertliğini duyabiliyordum: İnsanların küçücük göründükleri ve köşelerde Alman çoban köpekleriyle polislerin beklediği geniş, ferah sokaklar ve kübik, simetrik binalar. Kahire sesinin ardında büyük şehrin gürültüsü duyuluyordu: Tüm insanlar sokaklarda, ses çuval gibi cellabalar giymiş insanların meyve ve garip börekler sattıkları dar bir sokaktan geçiyor, bir kapı önünde asılı bir kafes var; kafesin içinde iri düşük kulaklı, meraklı gözleri kızıl bir parıltıyla yanan küçük, telaşlı bir köpek duruyor.

Bir gün radyonun arkasındaki kontrplağın vidalarını söktüm ve satranç taşlarına benzeyen, anlaşılmaz bir mantığa göre dizilmiş sıcak ve tozlu lambaları gördüm. Radyonun bağırsaklarına bakıp da o sıcak, aksırtıcı tozu içime çekerken nasıl çalıştığını hiç anlamadım. Lambaları birbirlerine bağlayan karmakarışık renkli kablolar vardı: Bazı lambaların içinde trapezi andıran ince bir tel ışıldıyordu, bazılarıysa sanki içinde biri var da uyuyormuş gibi karanlıktı.

***

Tek ve en iyi arkadaşımın lakabı, uzun dişleri olduğu için Vampir'di ve ben yedi yaşındayken annesi ölmüştü. Kadın bütün işi sigara içip dedikodu yapmak olan ufak tefek, zayıf biriydi. Sonra bir gün iyice büzülüp küçüldü ve öldü. "Kanser!" dediler. Cenazeden sonra başın sağ olsun demeye evlerine gitmem gerektiğini söylediler. Siyahlar giymiş bir sürü büyüğün ağlaştıkları odaya girdim. Biri elime sıcak ama renkli -ateş kırmızısı ve turuncu-, sıvı dolu bir bardak tutuşturdu. Herkesin nasırlı parmakları arasında filtresine kadar yanmış bir sigara vardı sanki. Uykusuzluk, sıkıntı ve sıcak, bayat bira kokuyorlardı. Erkekler tıraş olmamışlar, siyah elbiselerinin kollarını sıvamışlardı. Kadınlar solgun yüzlerinin çevresine siyah ve ter

lekeli eşarplar bağlamışlardı. Eşarpların uçlarıyla gözyaşlarını ve dudaklarının üzerindeki ter damlalarını siliyorlardı. Oradan oraya koşuyorlar, odaya sanki bir bataklığa girermiş gibi istemeyerek giren insanlara servis yapıyorlardı. Duvarda rakkası sallanmayan bir saat 12:02'yi gösteriyordu, saniye iğnesi beşle on arasında duruyordu. Bana saatin kadının öldüğü anda durduğunu ve bir daha hiç çalışmayacağını söylediler. Orada huzursuz ve koltukaltlarım yanarak bir süre oturup, kadının hayatından kesitler anlatmalarını dinledim: En iyi patates çorbasını onun yaptığını, öldüğü pazartesi günü nasıl hava raporunu dinlemek istediğini, o haftanın güneşli olacağını, tramvayda nasıl uyuyakalıp şehri baştan başa dolaştığını ve sonunda yanlış durakta inip nerede olduğunu bilemediğini. Sıcak içkimi içtim ve herkese "Allahaısmarladık" deyip oradan çıktım. Beni, elinde bir tabak dolusu tavuk butu taşıyan genç bir kadından başka fark eden olmamıştı; kadın yanımdan geçerken yağlı parmaklarıyla kızarmış yanağımı çimdikledi.

Çocuk bahçesi parkın içindeydi ve ortasında -dörtgenin içinde dörtgen- bir kum havuzu vardı. Ayrıca bir kaydırak, bir dönmedolap, bir iki salıncak, tahtırevalli, kenarlarda hepsi de paslı, eskimiş ve rasgele yerleştirilmiş altı banko. Oyun alanı ince mıcırla örtülüydü, şimdi bu mıcırlarda giderek incelmiş, altlarındaki kara toprak ve orada burada uzak pencereler gibi hafifçe parıldayan cam kırıkları ortaya çıkmıştı. Kum havuzunda en iyi cins plaj kumu vardı, ama onun da çoğu gitmişti, havuz artık taş ve her şey gibi kapkara tozla doluydu. Vampir'le ben koşmaca ya da futbol oynar, bazen de boğuşurduk; çevremizi saran toz bulutu terli tenimize ve dilimize yapışırdı. Boğazımız kurur, öksürmeye çalışırken keskin ve boğulmayı andıran bir ses çıkarır, tükürürdük. Tükürüklerimiz yerde tozlar arasında jelatin bir bilye gibi yuvarlanır, sonra sanki yorulmuş gibi durur ve tozla kaplı olarak kuruyup bir hiçe dönüşürdü. Arada bir kaydırağı, tahtırevalliyi ve salıncakları boş verir,

parkın ucundaki büyük ıhlamur ağacına tırmanırdık. Ta en tepeye kadar çıkar ve sanki bir kayıkta balık tutuyormuşuz da, onlar da denizin dibindelermiş gibi öteki çocuklara bakardık.

Sinemanın adı Arena'ydı, ben bu sözcüğün ne anlama geldiğini bilmezdim. Yeni yapıldığı için temiz, renkleri canlıydı, ya da belki ben, hiçbir rengin canlı ya da parlak olmadığı o günlerde öyle olduğunu hatırlıyorum. Her neyse, çilek kırmızısı kolları ve kilitleriyle bahar yeşili kapıları, arkalarındaki o soluk meydanı, soğuk ve çekici karanlığı hatırlıyorum. Kapıların solundaki camlı panoda gösterilen filmin -ki çoğunlukla eskiydi- posteri asılı dururdu. *Hayatın Taklidi* filminin posterini -biraz da kendimi zorlayarak- hatırlıyorum. Filmin hikâyesi şöyleydi: Genç bir artist (Lana Turner) genç fotoğrafçıyla (John Gavin) karşılaştığında hayatının aşkını bulduğunu bilmemektedir. Daha sonra, mesleğini ona duyduğu sevgiden üstün tuttuğunda da hayatının en büyük yanlışını yaptığını anlayamaz, vb. Hikâyenin yanında rötuşlu, büyük ve renkli resimler vardı: Lana Turner plajda, gözleri gök mavisi, saçları altın sarısı, dişleri kar beyazı, teni pespembe ve arkasında hiçbiri birbirinden ayırt edilemeyen binlerce mutlu Amerikalı; Lana Turner kendisini, ipeksi yeşil bir çimenliğe batmaktan kurtarıp kaldırmaya çalışıyormuş gibi omuzlarını tutmuş olan John Gavin'e dönmüş.

Ihlamur ağacının tepesinde kimseye görünmemenin keyfini çıkarırken, kızların salıncakta sallandıklarını, yaşlı bir adamın okumaya çalışırken bankın üzerinde uyuyakaldığını görürdük. Arada sırada ağzının kenarından çenesine doğru zaman salyası akar, ani bir homurdanmayla uyanıp sanki gördüğü rüyadan utanmış ya da uyurken her şeyin kaybolmuş olacağından korkmuş gibi paniğe kapılarak çevresine bakınırdı.

Bir köpek parka girip kum havuzunun kenarında durdu. Sallanan kızlara, sonra yaşlı adama baktı. Biz hemen ağaçtan

inip köpeğe koştuk. Hayvan ürküp birkaç adım geriledi, sonra durup bize baktı. Pembe dili ölü bir sincap gibi sarkıyordu ağzından. İskeleti üzerine kahverengi bir kilim atılmışa benziyordu. Sanki bir zincir ya da kemerle dövülmüş gibi arka bacağında dümdüz bir yara izi vardı. Ensesinde ve kıçında bej rengi lekeler vardı, kuyruğu da kesikti. Ama bize baktı ve kaçmadı, ona doğru yaklaştıkça bakışlarıyla bizi izledi.

Yazları batıya bakan balkonda otururken, akçaağacın üst dalları parkta oynayan çocukları gözlerden saklardı. Onların sadece seslerini duyar, ara sıra dallar arasında koşuştuklarını görebilirdim. Gayet çirkin kelimeler kullandıkları için onları dinlemekten suçluluk duyar ama dinlemeden de yapamazdım. Altımızdaki balkondan iç çekişleri gibi sigara dumanı yükselir, çiçek açmış ıhlamur ağaçlarının, ısınmış asfaltın ve çocukların havalandırdığı tozun kokusuna karışırdı. Orada oturup her şeyin varoluşla çınlamasını ve sesler karmaşasını dinlerdim. Kimi zaman eski bir çift sandal ve hasır bir şapka giymiş bir adamın sokakta yürürken hıçkırığını kesemiyormuş gibi kollarını salladığını, omuzlarını kaldırdığını, başını öne arkaya sallayıp, bir adım ileri, bir adım geri attığını görürdüm. Sokağımızın köşesinden evinin kapısına gitmesi epeyce uzun sürerdi. Adamın yüzünü, krampların gelişini ve elinde olmadan -elinde olmadığını da bilirdim- sırıtışını ve her an düşecek gibi olduğunu görürdüm. Adamı ve evine olan o uzun yürüyüşünü görür, neden benim başıma da böyle bir şey gelmediğini merak ederdim. Yıllar sonra adamın yaşlıları takatten düşürüp öldüren bir hastalığa tutulmuş olduğunu öğrendim, ama o zaman, o sallanan başından hiç düşmeyen hasır şapkasıyla bir anıydı çoktan. Kimi zaman karısını -şişman, yorgun bir kadın- görürdüm; kadın siyah bir köpeği gezdirir, hayvan gevşek tutulan tasmaya aldırmadan ara sıra duraklar, bir süre öğürdükten sonra öksürükle birlikte kahverengi bir balgam çıkarırdı.

Bütün okul sinemaya gidiyorduk ve karşıya geçmek için sabırsızlıkla beklerken, uzun, atkuyruğu saçlı ve bizlerden büyük bir kız aniden koştu, kulakları sağır eden bir fren sesinden sonra kırmızı bir Volkswagen kendisine çarptı. Kız bir top gibi fırladı, bizim şaşkın bakışlarımız karşısında bir an havada durdu, sonra küt diye yere indi. Bir anlık bir sessizlik oldu, sonra lacivert ceketli bir oğlan haykırmaya başladı. Bizi hemen oradan uzaklaştırdılar; çok geçmeden, birbirimizin titreyen ellerini tutarak ikişerli sıra halinde yürürken, müzik öğretmenimiz şarkı söylememizi emretti: "Halkın korkusuz oğlu Tito Yoldaş'la birlikte olduktan sonra cehennem bile bizi durduramaz..." Sinemada *Pamuk Prenses ile Yedi Cüce*'yi gördük; o oğlanın, filmin sonuna kadar ağladığını duydum.

Dönüşümüzde kavşakta her şey normaldi -kız ve araba götürülmüştü. Ama kaldırım kenarında, toprak ve motor yağı birikintileri arasında, tabanı yukarı bakan parlak mavi, altına pembe bir çiklet yapışmış bir spor ayakkabısı vardı. Okuldan eve dönerken yağmur yağıyordu. Ayakkabı hâlâ oradaydı; motor yağından akan gökkuşağı renkli su, onun çevresinden dolanıp gidiyordu.

***

Vampir'le hemen evlerimize koştuk ve gerekli şeyleri getirdik: Haşlanmış yumurta, tavuk kafaları, bir şişe süt ve Vampir'in annesinin içinde patates çorbası yaptığı (Vampir öyle demişti) emaye tencerelerden biri. Köpeğin sütü içerken arada sırada sanki tanımak istermiş gibi bize baktığını görebiliyorduk. Ama bizi tanıyamadan başını yine süt dolu tencereye sokuyordu. Vampir ona Tito adını vermek istedi, ama bunun için tutuklanacağımızı bildiğimizden, ona hakkında bir yazı okuduğum ve onun gibi olmak istediğim casusun adını verdik: Sorge.

Arada sırada, yer gösteren adam bakmadığında, gizlice si-

nemaya girerdim. Ya da bir yetişkine beni çocuğu gibi gösterip içeri biletsiz sokmasını rica ederdim. En ön sırada hiç tanımadığım birinin yanında oturur, karanlıkta kendimi güvende hisseder, başımı geriye atardım. Film başlamadan önce perdede hep aynı biçimde gülümseyen, saçları arı kovanı gibi kabartılmış, parlak gözlü kadın çıkar ve parmağını bize uzatarak sigara içmememizi söylerdi, biz de içmezdik. Perde çok büyük ve içbükeydi, sanki bizi sarmak istermiş gibi. Yakın çekimler dev gibi olurdu: Bir keresinde bir puro gibi Clint Eastwood'un ağzına sığabileceğimi düşünmüştüm de ödüm patlamıştı. Görüntünün altında perdenin kumaşını görebilirdim. Başımın üstündeki konik ışık huzmesinin içinde tozlar uçuşurdu. Yeni sıkılmış saman kokulu hava temizleyici dışarıdan getirilmiş ter, ucuz tıraş losyonu ve parfüm kokularını bastırmaya çalışırdı. Sinemanın ürpertici karanlığı derimin üzerinden kayarken dünyayla aramdaki sınırı şiddetle fark ederdim. Kimi zaman ürperecek kadar üşürdüm ama kalkıp çıkmak mümkün değildi. Orada donarak oturur, çişimi donuma kaçıracak bir durumda filmin sonuna kadar, okunması imkânsız olan adların kimler olduğunu merak ederek beklerdim. Adları neden önemliydi? Ne iş yapmışlardı? Neredeydiler? Yaşıyorlar mıydı?

Vampir beni ıhlamur ağacını saran ökseotu tohumlarının sadece çok lezzetli değil, aynı zamanda büyük bir güç sağlayıp beni ölümsüz yapacağına inandırmıştı. Birkaç tane yedikten sonra kusmaya başladım. Vampir bize koşup zili çaldı, kendi rolünü hiç dile getirmeyerek babama olanları anlattı. Eve döndüğümde babam bana büyük bir ciddiyetle ökseotu tohumlarının çok zehirli olduğunu, ertesi gün öleceğimi söyledi. Ona güvenmekten başka ne yapabilirdim? Ertesi Cumartesi *Neretva Savaşı*'nı görmeye götüreceklerine söz verdikleri için hüngür hüngür ağlamaya başladım. Babamdan son saatlerimi yanımda geçirmesini istedim. Yatağa uzandı, ben de perdeleri indirdim, televizyonu kapattım. Yanına yatıp başımı geniş göğ-

süne dayadım, saat gibi tıkırdayan kalp atışlarını duyabiliyordum. Pitralon tıraş losyonunu içime çekerek sabırla karanlığa baktım ve ölümü bekledim. Başka bir daireden gelen radyodan heyecanlı bir ses duydum ve birinin çoktan beri beklenen bir golü atmış olmasına onun adına sevindim.

Karşıdaki binanın birinci katında, Emilija adında yaşlı bir kadın otururdu. Yüzü bir buzul gibi kafatasından aşağı çekilir, kırışıkları birbirini yansıtır, incecik kollarındaki deriler hamura dönüşürdü. Onun gençliğinde güzel olduğunu düşünürdüm. Eskiden ellerinde beyaz eldivenler, başında türban gibi sarılmış renksiz bir eşarp vardı. Ama bunun nedeni, komşularının kendisini boğmak için duvarları arasından toz püskürttüklerine inanmasıydı. Perdeleri hep kapalıydı, geceleri bir tek solgun ışığın perdeye aksettirdiği gölgesini görürdüm. Bir siluetin uzun kukla kollarını kaldırıp pencerenin ötesinde bir şeye ya da birine parmağını salladığını görürdüm. Kimi zaman penceresini açar ve tükenmiş bir sesle, "Benim gitmemi istiyorsunuz ama gitmeyeceğim! Asla! Cehenneme kadar yolunuz var! Boğulmamı istiyorsunuz! Ama ben size inat, asla ölmeyeceğim! Cehenneme kadar yolunuz var!" diye bağırırdı. Bir gece yarısı sokağa bir şişe süt atarak, "Zehir! Zehir!" diye bağırdı. Şişe kaldırımda kırıldı ve harita üzerinde görünen denizi andıran bir biçim alan süt, sokak lambalarının ışığında titreşerek parıldadı.

Sorge'ye kalın karton bir kutudan bir ev yaptık. Zeminine yumuşak havlular serdik, hatta Vampir'in babası içerken evden aşırdığı işlemeli bir yastığı getirdik. Sorge her yere arkamızdan gelirdi. Biz Shaft'ın ya da Ajan X'in serüvenlerini izlerken, o sinemanın çıkış kapısı önünde otururdu. Biz salıncakta sallanırken, o, park banklarından birinin altında uyuklardı. Eve gitme zamanı gelince ondan kaçmak istediğimizde kemik ve yumurtalarla oyalamaya çalışırdık. Sorge pis kokardı ve ke-

ne kaynardı, bir gün aniden bastıran yağmurla yıkandığında, annemin çantasından biraz para aşırıp bir teneke böcek ilacı aldım. Kutunun üstünde, kutudan fışkıran üçgen bir gölge altında tarif edilmez acılar içinde kıvranan bir hamamböceği resmi vardı. İlacı Sorge'nin her tarafına püskürttük. Vampir sanki kucaklıyormuş gibi hayvanı tuttu. Sorge de sabırla bekledi ve tımarlanan bir at gibi arka ayaklarını yere vurdu biraz. Onun her yerine bir güzel sıktım ilacı. Vampir bıraktığında Sorge onun yüzünü yaladı ve sonra gidip kaydırağın altına uzandı.

Sigara içmeyen kadın yine o aynı donuk gülümsemesiyle görününce, ben de diğer insanlarla birlikte sinemadan pırıl pırıl parlayan güne çıkardım. Her seferinde gözlerim kamaşırdı. Gözlerimi kapatınca gözkapaklarımın içinde yıldız noktaları kayardı. Her şey kulaklarımı sağır ederdi: Araba kornaları, trafik gürültüsü, futbol oynayan çocukların çığlıkları, her tarafta açık olan radyolar. Gözlerimi açınca dünya eski haline dönüşmüş olurdu: Dörtgen, beton, gri ve kakofonik; sinema perdesinin ve karanlığın o büyüleyici sakinliğinden çok uzak. Onu tekrar görüp, o unutulmaz duygu selini tekrar yaşamak isteyerek filmi görmemiş olmayı ister, ama bunun gerçekleşmeyeceğini bilirdim: Filmlerde olduğu gibi zaman hep ileri giderdi. Asla geri dönemeyeceğimi, değerli bir anın kaybolmasını önleyemeyeceğimi bilirdim ve vücudumu saran sıcak bir hüzün dalgası gözlerimi yaşartırdı.

Sorge'yi evinde yan yatmış, taşlaşmış bir halde bulduk; bacakları kaskatı kesilmiş, çeneleri korkunç bir sırıtmayla açılmış, dehşetli bir sürprizle gözleri irileşip donuklaşmıştı. Bir sopayla itip uyandırmaya çalıştık ama sopa çok geçmeden kırıldı. Kaydırağın yanında bir çukur kazıp oraya gömdük. Mezarını unutmamak için patates tenceresini mezarının üstüne koymuştuk, ama ertesi gün geldiğimizde tencere kaybolmuştu.

Ben uyandığımda babam gitmişti; ben ölmüş olduğumu sandım. Hâlâ aynı kişi mi, yoksa bir başkası mı olduğumu bilemediğim için kıpırdamaya cesaret edemedim. Kalp atışlarımı duymaya ya da hissetmeye çalıştım ama her şey sessizdi. Perdeler arasındaki bir delikten içeri bir ışık huzmesi giriyor, havada toz zerrecikleri uçuşuyordu. Birinin, "Siktir git!" dediğini ve bir kapının çarpıldığını duydum. Radyo hâlâ açıktı, ama o heyecanlı ses yerine saçmasapan bir şeyler duyuluyordu. Oda loş ve serindi, çişim gelmişti. Duvardaki saate baktım ama bir kıpırtı göremedim. Kuşkuya kalktım, kapıyı açtım ve bir ışık seliyle karşılaştım. Işığın ortasında babam bir yarışma programı seyrediyordu. "Aramıza tekrar hoş geldin," dedi.

Birinci sınıfı idare eder bir dereceyle bitirdiğimde annemle babam bana ödül olarak bir kol saati aldılar. Saat yuvarlak, rakamları ince ve iriydi, üzerinde içbükey bir cam vardı. Saniyesi küçük sarsıntılarla ilerliyordu, ne kadar dikkatle bakarsam bakayım akreple yelkovanın hareketlerini hiç yakalamıyordum. Saate sık sık bakıyor, akreple yelkovanın şişman rakamlar üzerinden hiç şaşmayan bir inatla geçmesi karşısında büyüleniyordum. Nabzıma parmağımı dayıyor, saate bakıyordum, iki temponun eşzamanlılığı beni sakinleştiriyordu. Ben uyurken durmaması için her gece yatmadan önce saatimi kurmam gerektiği söylenmişti.

Huzursuz rüyalarla dolu bir geceden sonra uyandığımda penceremden iki Nazi bayrağı gördüm: Tren istasyonunun üzerinde, gözü andıran beyaz daireleri içinde, gözbebeği gibi gamalı haçlarıyla, kırmızı bayraklar dalgalanıyordu. Bize düşmanın hiç uyumadığını söylemişlerdi ve ben hepsinin geri döndüğünü düşündüm. İstasyona doğru koşarken elleri yeşil soğan ve tombul biber kesekâğıtlarıyla dolu, bayraklara aldırış etmezmiş gibi görünen bir kadınla çarpıştım. Yaralı Alman askerleri başları, kolları ve bacaklarının yer yer kırmızı lekele-

rin aradan göründüğü sargılarla sarılı yatıyorlardı rayların üzerinde. Bazıları ayaktaydılar, sigara içip konuşuyorlardı. Göğsünde kocaman bir kızıl leke olan bir asker sedyeden fırlayıp, üzerinde Kızılhaç işareti olan bir yük vagonunda oturan bir grup askere doğru koştu. Ben, sakin sivillerin bacaklarından oluşan ormanda kendime yol açarak en öne vardım. İki Alman subayı peronda yürüdüler, sonra bir kapıyı açıp içeri girdiler. Başları üzerinde, asılmış, kalın urganların ucunda sallanan kadınlar ve erkekler vardı. Biri bana gülümsedi, bir kere döndü, göz kırptı, bir kere daha gülüp omuzlarını silkti. İki Alman subayı boyunlarına asılı, sıkı sıkı tuttukları makineli tüfekleriyle kararlı adımlarla yürüdüler peron boyunca. Kapıyı açıp içeri girdiler. Sonra çıktılar, peronun sonuna kadar yürüdüler, geri döndüler. Kararlıydılar, ağızları sımsıkı kapalı, üniformaları temiz, taşları ve tozları savuran çizmeleri parlaktı. Kapıyı açıp içeri girdiler. Sonra kalabalığın önünde, dar ve ince raylar üzerine yerleştirilmiş, bana doğru gelmekte olan kamerayı gördüm. Subaylar kapıyı açınca kamera duruyor, sonra rayların ucuna gidip subayları beklemeye başlıyordu. Kalabalık orada öylece, elleri ceplerinde, sessiz ve hareketsiz duruyordu: Hipnotize olmuş bir tavırla subayları izleyen bir göz kalabalığı. Subaylar koridorda durdular, bir rahatlamayla sigaralarını yaktılar ve kapının eşiğine oturdular. Kalabalık dağıtıldı, kamera ayaklarının üstünden alınıp başka bir yere götürüldü. Başımın üstündeki asılı adamı indirdiler, adam başını önce sola, sonra sağa çevirdi, yükselen bir uçağı taklit edermiş gibi kollarını gerdi, sonra da kalabalığın arasına karışıp, kayboldu.